

Α.Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ : ΚΟΣΚΙΝΑ ΙΩΑΝΝΑ

ΑΡ. ΜΗΤΡΩΟΥ :2729

ΘΕΜΑ :

«ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΛΑΚΩΝΙΑΣ»

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ :Κ. Α. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΑΤΡΑ

2002

**Αφιερωμένη
στους γονείς μου**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

1. Λακωνία τόπος εύφορος καλλιденδρότατος & καλλικαρπότατος	σελ. 6
1.1. Κτηνοτροφία	σελ. 7
1.2. Ελιά και λάδι	σελ. 8
1.3. Εσπεριδοειδή	σελ. 9
1.4. Αρτοποιία – ζυμαρικά – παραδοσιακά γλυκά	σελ. 10
1.5. Αμπελος και οίνος	σελ.11
1.6. Βιολογικά προϊόντα	σελ.11
1.7. Γεύσεις και τοπική κουζίνα	σελ.12
2. Λακωνία – γη της ιστορίας, της παράδοσης και της φυσικής ομορφιάς	σελ.14

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

1. Ταΰγετος συμφωνίες χρωμάτων στις πλαγιές του Ταΰγétου	σελ.17
1.1. Ο Ταΰγετος	σελ.18
1.2. Το ορειβατικό καταφύγιο	σελ.18
1.3. Το ευρωπαϊκό μονοπάτι μεγάλων διαδρομών	σελ.19
1.4. Αναρριχητικό πάρκο Λαγκαδάς Ταΰγétου	σελ.20
2. Πάρνωνας	σελ.20
2.1. Κορυφές, μονοπάτια και καταφύγια	σελ.21
2.2. Το ορειβατικό καταφύγιο	σελ.22
2.3. Εθνικά μονοπάτια	σελ.22

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

Δήμος Σπάρτης

1. Σπάρτη	σελ.24
1.1. Σαΐνοπούλειο αμφιθέατρο	σελ.25
1.2. Το αρχαιολογικό μουσείο της Σπάρτης	σελ.26
1.3. Το θέατρο	σελ.26
1.4. Ιερό ορθίας Αρτέμιδος	σελ.27
1.5. Μενελαΐον Σπάρτης	σελ.27
1.6. Ιερό αμυκλαίου Απόλλωνος	σελ.28
1.7. Θολωτός τάφος βαφειού και τα χρυσά κύπελλα	σελ.28

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV

Βόρειοι δήμοι

1. Δήμος Πελλάνας	σελ.29
1.1. Βορδόνια	σελ.29
1.2. Καστόρειον	σελ.31
1.3. Πελλάνα	σελ.32
1.4. Γεωργίτσι	σελ.33
1.5. Αγόριανη	σελ.34
1.6. Λογκανίκος	σελ.35

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V	
Κοινότητα Καρυών	σελ.37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI	
Δήμος Μυστράς	
1.Μυστράς, η βυζαντινή πολιτεία	σελ.38
1.1 Το κάστρο και τα παλάτια	σελ.39
1.1.1.Τα παλάτια	σελ.39
1.1.2.Το κάστρο	σελ.39
1.2.Τα τείχη	σελ.40
1.3.Οι πύλες	σελ.40
1.4.Τα αρχοντικά και τα σπίτια	σελ.40
1.5.Οι εκκλησίες	σελ.41
1.6.Ο νέος Μυστράς	σελ.43
2. Πολιτιστικές εκδηλώσεις	σελ.43
3. Περιπατώντας από τη Σπάρτη στο Μυστρά	σελ.44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII	
Δήμοι Σμήνους και Φάριδος	
1.Σύνδεσμος Φάριδος – Μελιτίνης	σελ.45
1.1. Γεωγραφικά και ιστορικά στοιχεία δήμου Σμήνους	σελ.45
2. Το Ξηροκάμπι και το φαράγγι του	σελ.46
3. Παραδοσιακός ξενώνας	σελ.47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII	
Δήμος Κροκεών	
1.Παραδοσιακές γιορτές στο Δαφνί και στις Κροκεές	σελ.48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ IX	
Δήμος Θεραπνών	σελ.49
1.Ιερά μονή των Αγίων τεσσαράκοντα	σελ.50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ X	
Δήμος Γερονθρών	
1.Το Γεράκι και το κάστρο του	σελ.51
2.Τα γερακίτικα κιλίμια	σελ.51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ XI	
Δήμος Σκάλας	
1.Ο κήπος της Ευρώπης	σελ.52
2.Το παλαιομονάστηρο στον Βρονταμά και η θυσία των 300 το 1825	σελ.53
3.Το δέλτα του ποταμού Ευρώτα	σελ.53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ XII	
Δήμος Έλους	σελ.54
1. Ακριαί	σελ.54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XIII

Δήμος Νιάτων	σελ.55
1. Σπήλαιο των αβγών	σελ.55

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XIV

Η χερσόνησος της Επιδαύρου Λιμηρά Διακοπές σε όλους τους συνδυασμούς	σελ.56
---	--------

1.Δήμος Μολάων Από τους Μολάους και την Ελιά Ως τις παραλίες του Ασωπού και τον Αρχάγγελο	σελ.57
---	--------

2.Δήμος Ασωπού	σελ.58
----------------	--------

3. Δήμος Βοιών Νεάπολη, η θαλασσινή πολιτεία	σελ.60
---	--------

3.1.Από τον όρμο της Νεάπολης Ως το ακρωτήριο του νότου	σελ.61
--	--------

3.2. Το πανταιολογικό δάσος	σελ.63
-----------------------------	--------

4.Κοινότητα Ελαφονήσου	σελ.64
------------------------	--------

4.1.Στρογγυλή λίμνη	σελ.65
---------------------	--------

5.Δήμος Μονεμβασιάς	
---------------------	--

5.1. Ο βράχος της Μονεμβασιάς	σελ.66
-------------------------------	--------

5.2.Η καστροπολιτεία	σελ.67
----------------------	--------

5.3. Οι εκκλησιές της Μονεμβασιάς	σελ.68
-----------------------------------	--------

5.4. Η πάνω πόλη	σελ.68
------------------	--------

5.5. Λοιπά αξιοθέατα της πόλης	σελ.69
--------------------------------	--------

5.6.Η νέα Μονεμβασιά	σελ.69
----------------------	--------

6.Δήμος Γέρακας Επίδαυρος Λιμηρά και Γέρακας, Χάρακας και Κυπαρίσσι	σελ.70
--	--------

6.1. Γκιότσαλι	σελ.72
----------------	--------

6.2. Λογγάρι δήμου Ζάρακος	σελ.72
----------------------------	--------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XV

Η αγέρωχη Μάνη	σελ.73
----------------	--------

Δήμος Γυθείου 1.Γύθειο, το λιμάνι της Λακωνίας	σελ.75
---	--------

1.1. Αξιοθέατα της πόλης	σελ.75
--------------------------	--------

1.2.Πολυάραβος	σελ.77
----------------	--------

1.3.Διακοπές στο Γύθειο και τις παραλίες του	σελ.78
--	--------

2.Δήμος Οιτύλου	σελ.79
-----------------	--------

2.1.Αρεόπολη	σελ.79
--------------	--------

2.2.Λιμνί	σελ.80
-----------	--------

2.3.Μεζαπός	σελ.81
-------------	--------

2.4.Γερολιμένας	σελ.81
-----------------	--------

2.5.Τα σπήλαια του Δυρού & το νεολιθικό μουσείο	σελ.82
---	--------

-Βλυχάδα	σελ.82
----------	--------

-Η αλεπότρυπα	σελ.82
---------------	--------

-Το καταφύγι	σελ.83
3.Δήμος Ανατολικής Μάνης	σελ.83
3.1.Κότρωνας	σελ.83
3.2.Ταίναιο	σελ.83
3.3.Πόρτο Κάγιο	σελ.84
Παράρτημα	σελ.86
Βιβλιογραφία	σελ.92

Όταν βράδιασε,
ήσυχα τα ποτάμια κ' οι αγελάδες αναμηνυκάζανε
την ιστορία του κόσμου,
τ' ατίθασσα άλογα γύριζαν μόνα τους στο σταύλο,
τα παιδιά γύριζαν σπίτια τους,
τα καρπούζια τρίζαν απ' το νύχτιο αγιάζι,
ο δυόσμος μύριζε σα να τον ανέμισε βιαστικό πέρασμα
απ' το φαρδύ φουστάνι μιας ένοχης γυναίκας.
Τότε ακουγόταν απόμακρα
τα όργανα απ' το πανηγύρι του άλλου χωριού
στον Άη- Δημήτρη, ή πιο πέρα, στα Τάλαντα
κ' η στρογγυλή αυριανή βουή πύκνωσε μέσα στις καμπάνες
ακούγονταν κι τ' αλυχτήματα των σκυλιών στα χωράφια,
το απόμακρο βήμα του δραγάτη,
τα χελιδόνια που αναδεύονταν στον ύπνο τους
μες στις χλιαρές φωλιές τους,
οι μυστικές ομιλίες που ρυθμίζανε τη διανομή του νερού
στα μποςτάνια,
το χτύπημα της τσάπας στο μαλακό, υγρό χώμα,
και πιότερο απ' όλα
τ' αστέρια που 'παιρναν βαθιές εισπνοές
κι αναστενάζαν ήσυχα
λέγοντας τόνα στ' άλλο, κι σε μας,
«τι όμορφη πούναι η πλάση!»

Γιάννης Ρίτσος
Όταν έρχεται ο ξένος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

1. ΛΑΚΩΝΙΑ ΤΟΠΟΣ ΕΥΦΟΡΟΣ ΚΑΛΛΙΔΕΝΔΡΟΤΑΤΟΣ & ΚΑΛΛΙΚΑΡΠΟΤΑΤΟΣ

Η Λακωνία είναι τμήμα του ελληνικού τοπίου με όλα τα γενικά χαρακτηριστικά στο έδαφος και στο κλίμα. Ο μεγάλος κάμπος, στραμμένος προς το Λακωνικό κόλπο, προστατεύεται από τα δύο βουνά, Ταΰγετο και Πάρνωννα, υδρεύεται από τον Ευρώτα και τους παραποτάμους του και διακόπτεται κατά διαστήματα από χαμηλούς λόφους. Οι υψομετρικές διαβαθμίσεις και το μικροκλίμα, άλλοτε ξηροθερμικό κι άλλοτε υγρό, σε συνδυασμό με τη σύσταση του εδάφους και τις τεχνικές καλλιέργειας, είναι οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την παραγωγή προϊόντων άριστης ποιότητας.

Ξεκινώντας από το βόρειο τμήμα του Ταΰγету (Καστόρι, Λογγάστρα) και προχωρώντας νότια (Πετρίνα, Μάνη), οι πλαγιές είναι κατάφυτες με ελιές (κυρίως Αθηνολιές που το μικροκλίμα της περιοχής τις ευνοεί). Η ποιότητα του παραγόμενου λαδιού είναι εξαιρετική.

Στην απέναντι πλευρά του Πάρνωννα υπάρχουν επίσης ελιές (ποικιλίες Κορωνέικη, Καλαμών) ποτιστικές κυρίως. Η ελιά κυριαρχεί και στις ημιορεινές περιοχές (Δαφνί, Κροκεές) ως τα παράλια. Νοτιότερα από την περιοχή του Καραβά αρχίζει ο πορτοκαλέωνας της Σπάρτης. Εδώ κυριαρχεί το χειμωνιάτικο μέρλιν. Ο άλλος κάμπος από την Στεφανιά ως τη Γλυκόβρυση έχει και πορτοκάλια (για χυμοποίηση κυρίως), όμως εδώ κυριαρχούν τα κηπευτικά – ντομάτα, πιπεριά, μελιτζάνα . Η Γλυκόβρυσή είναι πρώτη στην παραγωγή πιπεριάς – μελιτζάνας σε όλη την Ελλάδα.

Στην πεδινή περιοχή των Μολάων καλλιεργείται η ελιά (Κορωνέικη). Τα τελευταία χρόνια αναβιώνει στην Συκιά και τον Ασωπό η καλλιέργεια σύκου. Στα Βάτικα κυριαρχούν τα κηπευτικά και το παραδοσιακό κόκκινο κρεμμύδι. Όμως παράγεται και εξαιρετικής ποιότητας ελαιόλαδο.

Στον νομό, όπου το μικροκλίμα ευνοεί, υπάρχουν αμπελώνες με παραγωγή εξαιρετικού κρασιού. Στα ορεινά χωριά του Πάρνωννα υπάρχει μικρή παραγωγή κάστανου και καρυδιού (στις Καρυές, π.χ., παράγονται περίπου 100 τόνοι κάστανα και 20 τόνοι καρύδια το χρόνο).

Σημαντική παρουσία έχει και η καλλιέργεια κάποιων κτηνοτροφικών φυτών, όπως : το τριφύλλι (στους δήμους Σκάλας και Πελλάνας), το καλαμπόκι (στις Αιγιές, στους δήμους Πελλάνας, Φάριδος, Σκάλας κ.α.), η βρόμη, το στάρι, το κριθάρι κ.λ.π. Πέρα από τα καλλιεργούμενα είδη η λακωνική γη προσφέρει και αυτοφυή. Ποικίλα και νόστιμα είναι τα άγρια χόρτα. Αξεπέραστα τα αρωματικά φυτά όπως η ρίγανη και το τσάι βουνού (Ταΰγету και Πάρνωννα, που παρουσιάζουν κάποια διαφορά στη γεύση). Η ρίγανη και το τσάι καλλιεργούνται στην Άρνα και εξάγονται συσκευασμένα .

Οι πλούσιες ανθοφορίες αυτοφυών και καλλιεργούμενων φυτών, καθώς και το ευνοϊκό κλίμα σε όλο το νομό (ιδιαίτερα στην περιοχή της Μάνης) επιτρέπουν την παραγωγή άριστης ποιότητας μελιού με ποικιλία αρωμάτων και γεύσεων.

Υπάρχουν αρκετές μικρές μελισσοκομικές εκμεταλλεύσεις, που διαθέτουν το προϊόν τους κυρίως στην τοπική αγορά .

1.1. ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Η κτηνοτροφία κατέχει σημαντική θέση στην οικονομία του νομού. Τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά του τόπου μας, το άριστο κλίμα, η θαλάσσια αύρα και η ποικιλότητα της χλωρίδας αποτελούν μερικούς από τους συντελεστές που κάνουν το παραγόμενο κρέας (αρνάκι, κατσικάκι κ.λπ.) ένα από τα πιο εύγεστα της Ελλάδος. Το ίδιο ισχύει και για τα ζωοκομικά προϊόντα (φέτα, γιαούρτι). Ακόμη και τα δέρματα των αιγοπροβάτων θεωρούνται εξαιρετικά .

Τα αιγοπρόβατα κυριαρχούν. Η γεωγραφική κατανομή τους είναι σχεδόν ομοιόμορφη, με μεγαλύτερη συγκέντρωση στο δήμο Ζάρακος και στο δήμο Γερωνθρών. Αρκετά αιγοπρόβατα εκτρέφονται και στους δήμους Φάριδος, Σκάλας, Κροκεών, Μολάων κ.λπ. Υπάρχουν λίγες μονάδες που παράγουν εξαιρετική φέτα καθώς και δυο μικρές βιοτεχνίες παραγωγής παραδοσιακού γιαουρτιού και προϊόντων γάλακτος.

Επίσης εκτρέφονται βοοειδή, χοίροι και πουλερικά, αλλά σε πολύ μικρότερους αριθμούς.

Κύριες περιοχές εκτροφής βοοειδών είναι ο δήμος Πελλάνας και ο δήμος Οιτύλου. Λιγότερα (οικόσιτα) υπάρχουν και στο δήμο Φάριδος. Στο Καστόρι υπάρχει μονάδα εκτροφής γαλακτοπαραγωγικών αγελάδων – τα υπόλοιπα βοοειδή προορίζονται για κρεατοπαραγωγή.

Στο χώρο των χοιροτροφικών εκμεταλλεύσεων κυριαρχεί η χοιροτροφική μονάδα Τσικάκης – Γιαννόπουλος Α.Ε. με 600 χοιρομητέρες. Η επιχείρηση διαθέτει επίσης σφαγείο σύμφωνα με τις προδιαγραφές της Ε.Ε. Υπάρχουν και άλλες μικρότερες μονάδες παραγωγής βρασμένου καπνιστού λουκάνικου και παστού χοιρινού με άρωμα πορτοκαλιού.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η Σπάρτη έχει την έδρα της και η μεγάλη εταιρία αλλαντικών Νίκας – Σπάρτη ΑΒΕΑ.

Πάντως , η χοιροτροφία στο νομό είναι ελλειμματική. Τελευταία, όμως, έχει εκδηλωθεί έντονο ενδιαφέρον για τη δημιουργία χοιροτροφικών εκμεταλλεύσεων κι μάλιστα βιολογικών.

Στο νομό υπάρχουν και τρία πτηνοτροφία : το ένα για αβγοπαραγωγή και τα υπόλοιπα δύο για κρεατοπαραγωγή.

1.2. ΕΛΙΑ ΚΑΙ ΛΑΔΙ

Η ελιά δεν είναι μόνο χαρακτηριστικό δέντρο του ελληνικού τοπίου αλλά και χαρακτηριστικό του ελληνικού πολιτισμού. Το χρώμα που έχουν οι ελιές, η ημεράδα, η γλυκύτητα, η πραότητα, η τρυφερότητά τους μαζί με μια σταθερή δύναμη διατυπώνουν τα θηλυκά χαρακτηριστικά του δέντρου και δίνουν τον τόνο στον τόπο. Στη Λακωνία καλλιεργείται η Αθηνολιά, που δίνει λάδι εξαιρετικής ποιότητας, η Κορωνέικη ή λαπατάκι ή μυρτολιά, η κουτσουρελιά ή κουρτσουνελιά, η Κακούρη (ιταλική ποικιλία) και η αμμολιά. Αυτές οι ποικιλίες είναι λαδολιές. Καλλιεργούνται όμως και βρώσιμες ελιές, δηλαδή Καλαμών ή αετονυχολιά ή χαρακολιά.. Στον νομό υπάρχουν μικροκλίματα ιδανικά για την ελιά. Χαμηλή υγρασία (βροχόπτωση γύρω στα 750 χλστ.), ηλιοφάνεια, περιοχές απάνεμες.

Αυτοί οι παράγοντες σε συνδυασμό με τις τεχνικές καλλιέργειας (λίπανση, κλάδεμα, τρόπο συλλογής και έκθλιψης κ.λπ.) συμβάλλουν στην καλή ποιότητα του λακωνικού λαδιού.

Οι ελαιοπαραγωγοί έχουν συστήσει αγροτικούς συνεταιρισμούς. Η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών (με 108 μέλη) έχει κατοχυρώσει την ονομασία «Λακωνία» ως προστατευόμενη γεωγραφική ένδειξη, σύμφωνα με τον Κανονισμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Επίσης το λάδι από τους Αγρ. Συνεταιρισμούς Κροκεών και Πετρίνας έχει ονομασία προέλευσης.

Στην εθνική οδό Σπάρτης – Γυθείου λειτουργούν και δυο πυρηνελαιουργεία.

1.3. ΕΣΠΕΡΙΔΟΕΙΔΗ

Τα εσπεριδοειδή είναι μια καλλιέργεια με ιδιαίτερη οικονομική σημασία για το νομό ως αποτέλεσμα της ευρείας εξάπλωσης τους και της μεγάλης παραγωγής. Η καλλιεργούμενη με εσπεριδοειδή έκταση στο νομό ανέρχεται σε 75.000 στρέμματα. Τα καλλιεργούμενα είδη και ποικιλίες είναι :

1. Μανταρινοειδή : Clementines, Santsuma .
2. Πορτοκάλια ομφαλοφόρα : Navel Newhall, Navelines W. Navel .
Πορτοκάλια κοινά : Salustiana, B. Commune, Moro, Tarocco, Valencia.
3. Λεμόνια : Αδαμοπούλου, Eyreca.
4. Γκρέιπ-φρουτ : Marsh Seedles, Red Black.

Η συγκέντρωση και εμπορία της παραγωγής πραγματοποιείται στο μεγαλύτερο ποσοστό της από τέσσερις Ομάδες Παραγωγών του νομού. Αξίζει να αναφερθεί ότι ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Επεξεργασίας Εσπεριδοειδών Αμυκλών “Λακωνίας”, όπου ιδρύθηκε το 1965, συγκαταλέγεται ανάμεσα στις τρεις πρώτες επιχειρήσεις τυποποίησης και μεταποίησης εσπεριδοειδών της χώρας μας και παρασκευάζει εξαιρετικούς χυμούς ασηπτικά συσκευασμένους.

*Της Σπάρτης οι πορτοκαλιές, χιόνι,
λουλούδια του έρωτα,
άσπρισαν απ’ τα λόγια σου, γείρανε τα
κλαδιά τους
γιόμισαν το μικρό μου κόρφο, πήγα και
στη μάνα μου.*

**Νικηφόρος Βρεπάκος
Κροκεές Σπάρτης 1957**

1.4. ΑΡΤΟΠΟΙΑ – ΖΥΜΑΡΙΚΑ – ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΓΛΥΚΑ

Στο νομό Λακωνίας τα παλιότερα χρόνια έσπερναν στάρι που το άλεθαν στους μύλους κι κάλυπτε τις ανάγκες της κάθε οικογένειας. Σήμερα οι αλευρόμυλοι έκλεισαν (εκτός από το Γεράκι, του Βλαχιώτη, την Τρύπη, το Καστόρι). Ελάχιστες νοικοκυρές φτιάχνουν μόνες τους το ψωμί της οικογένειας, βρισκόμαστε πια στην εποχή των αρτοποιείων.

Λειτουργούν περίπου 100 αρτοποιεία, η συντριπτική πλειοψηφία των οποίων είναι ενταγμένη στη Συντεχνία Αρτοποιών Λακωνίας.

Παραδοσιακοί Φούρνοι (πριν από το 1940) υπάρχουν στην Αρεόπολη, το Γύθειο, το Οίτυλο, τη Νεάπολη, το Δαφνί, το Ξηροκάμπι, τις Κροκεές, τη Σκάλα, το Καστόρι και φυσικά στη Σπάρτη.

Ιδιαίτερα ο φούρνος της Μηλιάς Τσατσούλη στην Αρεόπολη είναι 200 χρόνων, χριστός με πυρότουβλο. Οι φούρνοι παράγουν πολλά αρτοπαρασκευάσματα και εξαιρετικά παξιμάδια.

Στον νομό τα τελευταία χρόνια αναπτύχθηκαν μικρές βιοτεχνίες που παρασκευάζουν παραδοσιακά ζυμαρικά (τραχανά, χυλοπίτες κ.α.), με τοπικές πρώτες ύλες.

Τα αμυγδαλωτά της Μονεμβασιάς ήταν τα παραδοσιακά γλυκά του οικισμού του Κάστρου. Κάθε νοικοκυριό είχε, παλιότερα, δικές του αμυγδαλιές και έφτιαχνε τα γλυκά του, με πολύ αγνά υλικά – αμύγδαλα, βούτυρο, ζάχαρη και ανθόνερο – φυσικά χωρίς κανένα συντηρητικό. Σήμερα κυκλοφορούν τυποποιημένα και διατηρούν τη γεύση τους αναλλοίωτη περίπου ένα μήνα.

Επίσης στο νομό παράγονται γλυκά του κουταλιού, από ιδιώτες και γυναικείους συνεταιρισμούς.

1.5. ΑΜΠΕΛΟΣ ΚΑΙ ΟΙΝΟΣ

Στα Βάτικα, τη Μονεμβάσια, τη Γράμμουσα, το Μαυροβούνι, το Δαφνί, την Ποταμιά και τις Αμύκλες υπάρχουν τα περισσότερα λακωνικά αμπέλια. Τα τελευταία χρόνια οχτώ οινοποιίες αξιοποιούν την τοπική παραγωγή δημιουργώντας εξαιρετικά εμφιαλωμένα κρασιά (τέσσερα από αυτά είναι βιολογικής καλλιέργειας) με αξιόλογες εξαγωγές. Οι ποικιλίες που καλλιεργούνται είναι πολλές και καλές : Κυδωνίτσα, Μαυρούδι, Μονεμβάσια, Ασύρτικο, Ροδίτης, Αγιοργίτικο, Αθήρι, Μανδηλαριά, Φωκιανός ή Σαμιώτικος, Πετρουλιανός, Μαλαγουζιά, Σμυρνέικο, Μαυράκι, Θράψα, Ασπροβαριά, Sauvignon, Ghardonnay, Cabernet. Στο νομό λειτουργούν και δυο ιστορικές ποτοποιίες .

“Μαλβάζια”

Στα βυζαντινά χρόνια , το λιμάνι του Κάστρου της Μονεμβασίας ήταν αραξοβόλι και κέντρο ανεφοδιασμού των πλοίων που έρχονταν από την Δύση με ρότα την Κωνσταντινούπολη και τα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας. Το κρασί που παραγόταν στα αμπέλια της “Χώρας Δωριέων” στην περιοχή Επιδαύρου Λιμηράς – ήταν γνωστό στους ναυτικούς, τους εμπόρους και τους ταξιδιώτες με το όνομα του λιμανιού ανεφοδιασμού, όπως συνέβαινε από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα για πολλά ονομαστά κρασιά. Έτσι, το κρασί αυτό πουλιόταν στους μεν ελληνόφωνους όλου του τότε γνωστού κόσμου ως Μονεμβάσιος Οίνος ή απλά Μονεμβασία, στους δε Λατίνους ως Μαλβαζία, αφού αυτό ήταν στη γλώσσα τους το όνομα της Καστρούπολης.

1.6. ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Ο νομός Λακωνίας κατέχει μία από τις πρώτες θέσεις πανελλαδικά στη βιολογική γεωργία. Καλλιεργούνται πάνω από 20.000 στρέμματα κυρίως με ελιές, εσπεριδοειδή (κυρίως πορτοκάλια, λεμόνια), αμπέλια και λιγότερα σύκα και καρύδια. Πέρυσι ξεκίνησε και η λεγόμενη βιολογική κτηνοτροφία (εκτροφή ζώων σε βιολογικά πιστοποιημένους χώρους καλλιέργειας), καθώς και η παραγωγή βιολογικών ζωοτροφών (Σουστιάνοι-βοοειδή, Κεφαλές-αιγοπρόβατα, Δαφνί-χοιρινά, Παλαιοπαναγιά-πουλερικά).

Η παραγωγή ελέγχεται από τους πιστοποιητικούς οργανισμούς ΔΗΩ και ΣΟΓΕ και το μεγαλύτερο μέρος της διατίθεται προς τυποποίηση σε άλλες εταιρείες βιολογικών προϊόντων.

Τα τυποποιημένα βιολογικά προϊόντα διατίθενται με τις ονομασίες :

Για το ελαιόλαδο “Ασημένιο Φύλλο” στη Στεφανιά, “Ελιάνθος” στις Αιγιές, “Lithos” στους Σουστιάνους, “Θεράπνη” στον Κεφαλά.

Για τα κρασιά “Δωρικός” στο Δαφνί, “Λαλούδι” της Μονεμβασίας στις Βελιές, “Λευκός Μονεμβάσιος Οίνος” στον Ασωπό, “Μέλανας” στο Μαυροβούνι. Επίσης με την ονομασία Βιολογικό Αγρόκτημα Καράμπαμπα κυκλοφορεί λάδι ,ελιές, κάπαρη, ξίδι, μαρμελάδες και άλλα .

1.7. ΓΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΥΖΙΝΑ

Στη Λακωνία, όπως και σε όλη την Ελλάδα σχεδόν, η λέξη “παράδοση” σημαίνει αναδρομή στην Αρχαιότητα, το Βυζάντιο και την Τουρκοκρατία. Για να μιλήσεις όμως για την παραδοσιακή λακωνική κουζίνα δε χρειάζεται να ανατρέξεις τόσο πίσω, ούτε να κάνεις αναφορές στη περίφημη σπαρτιάτικη λιτότητα. Είναι μια τυπική μεσογειακή κουζίνα την οποία καθόρισαν το κλίμα, η γη και η θάλασσα, τα προϊόντα που παράγει αυτή η γη καθώς και τα λιγοστά, κατά καιρούς εισαγόμενα. Βάση της αποτελεί το ελαιόλαδο, τα κτηνοτροφικά προϊόντα, τα κηπευτικά που καλλιεργούνται στο λακωνικό κάμπο, τα αρωματικά βότανα, ακόμη και τα άφθονα πορτοκάλια.

Το ψωμί βασικό στοιχείο της διατροφής, το αγοράζουν από τον πιο κοντινό φούρνο. Παρ’ όλα αυτά στους παραδοσιακούς φούρνους με ξύλα, που υπάρχουν στα περισσότερα χωριάτικα σπίτια, φτιάχνονται τα χριστόψωμα, οι λαμπροκουλούρες και τα καλοκαιρινά παξιμάδια.

Τα άγρια χόρτα (που συνήθως λέγονται λάχανα) τρώγονται βραστά και κάποια απ’ αυτά τσιγαριστά (αμυγδαλήθρες, σγατζίκια ή τζατζίκια, αγριοσπάνακο) ή σε πίτες ή συνοδεύοντας μαυρομάτικα φασόλια ή χοιρινό ή μπακαλιάρο.

Αρκετοί εκτρέφουν κότες και λιγότεροι κατσίκες, αρνιά ή κουνέλια. Ο χοίρος, που σφάζεται τα Χριστούγεννα ή το Τριώδιο, καπνίζεται και βράζεται με πορτοκάλι. Το ίδιο και τα λουκάνικα. Το παστό, το σύγλινο της Μάνης, είναι γνωστό σε όλη την Ελλάδα. Στα περισσότερα καλοκαιρινά πανηγύρια, ιδιαίτερα στο πανηγύρι του Μυστρά (τέλη Αυγούστου), σερβίρεται η “μουζοπούλα”, το περίφημο ψητό τοπικό χοιρινό!

Παραδοσιακό φαγητό της Λακεδαίμονας είναι κυρίως το μπαρδουνιώτικο κοτόπουλο. Ο καγιανάς (αυγά τηγανητά με ντομάτα και ντόπιο άσπρο τυρί), αν και έχει τη ρίζα του στη Βόρεια Ελλάδα, είναι συνηθισμένος στη Λακωνία.

Πολλές νοικοκυρές φτιάχνουν ακόμα στο σπίτι τους το ντόπιο σκληρό άσπρο τυρί τύπου φέτα, με γεύση πιπεράτη, καθώς και φρέσκο πρόβειο γιαούρτι, εξαιρετικής ποιότητας.

Τα παραδοσιακά ζυμαρικά (χυλοπίτες και τραχανάς ξινός και γλυκός) υπάρχουν σε κάθε σπίτι. Σε πολλά χωριά μάλιστα ο ξινός τραχανάς σερβίρεται και τηγανητός, και έχει ασυνήθιστη γεύση. Τα ζυμαρικά αυτά συνοδεύονται με άφθονη τοπική μουζήθρα.

Αλλά χειροποίητα φρέσκα ζυμαρικά είναι οι σκαζούρες, καθώς και τα τσαϊτια, πίτες λεπτές, τηγανισμένες με αγριόχορτα, μαρούλι, σπανάκι και μυρωδικά. Τα φαγητά νοστιμίζει φυσικά το εύγεστο τοπικό ελαιόλαδο, συμβατικής ή βιολογικής καλλιέργειας, που ανεβάζει το ποιοτικό επίπεδο της διατροφής. Εκτός από τα καλά τυποποιημένα κρασιά, πολλά νοικοκυριά φτιάχνουν το δικό τους κρασί στο βαρέλι του σπιτιού τους.

Παραδοσιακό γλυκό είναι οι δίπλες, που προσφέρονται σε γάμους και γιορτές. Όταν γεννηθεί γιος, οι συγγενείς θα τον “κεράσουν”, όπως λένε με δίπλες. Στη γέννηση της κόρης, όμως δε θα δοθούν ποτέ δίπλες για να μη “διπλιάσει” η κόρη, να μην

ξαναγεννηθεί δηλαδή κορίτσι ! Στους γάμους, στα βαφτίσια, στις ονομαστικές εορτές οι δίπλες είναι στην ημερήσια διάταξη. Στο γάμο, στο κουμπάρο που θα στεφανώσει το νέο ζευγάρι θα τον καλέσουν με δίπλες .

Χαρακτηριστικός είναι ο τρόπος που τις προσφέρουν : τις τοποθετούν μέσα σ' ένα μεγάλο πανέρι, τις στολίζουν με κουφέτα και τις ραίνουν με άνθη.

Άλλα γλυκά είναι οι κουραμπιέδες (κυρίως το Πάσχα) και οι μελομακαρούνες (τα μελομακάρονα), τα αμυγδαλωτά της Μονεμβασιάς, καθώς και οι περίφημοι σαμουσάδες.

Τα πορτοκάλια είναι άφθονα στη Λακωνία, όμως δε συνηθίζουν να τα φτιάχνουν γλυκό του κουταλιού. Σε κάποιες περιοχές τα τρώνε με λάδι και αλάτι, σαν σαλάτα. Στο Γύθειο φτιάχνονται ωραιότατα παστέλια από μέλι Μάνης και επίσης παρασκευάζεται τοπικό ούζο με γεύση μάραθου – μην ξεχνάμε πως το Γύθειο λεγόταν παλιά Μαραθονήσι.

(Βλέπε σελ. 86)

2.

ΛΑΚΩΝΙΑ

ΓΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ & ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΟΜΟΡΦΙΑΣ

Ιστορία από τα βάθη των αιώνων. Παράδοση βήμα βήμα με τα έργα και τις ημέρες των ανθρώπων. Και φυσική ομορφιά από το ανάγλυφο του εδάφους και το γαλάζιο της θάλασσας σε ανέπαφο και αμόλυντο περιβάλλον. **Η Λακωνική Γη**. Η Λακεδαιμών της αρχαιότητας. Η Λακωνία τα κατοπινά χρόνια.

Η ιστορία καταγραμμένη ανεξίτηλα στα μνημεία από όλες τις εποχές. Η παράδοση ανακυκλωμένη σταθερά σε συνήθειες και εκδηλώσεις, αλλά και αποτυπωμένη ολοζώντανα στην αρχιτεκτονική κτισμάτων και ολόκληρων οικισμών. Και η φυσική ομορφιά σε αρμονική εναλλαγή από τα ορεινά τοπία ως τις εύφορες πεδιάδες και τις ηλιόλουστες ακρογιαλιές. Ήρεμη και φιλόξενη, με γλυκό κλίμα και καθαρή ατμόσφαιρα, η Λακωνία προσφέρει στον σύγχρονο ταξιδιώτη όλα όσα θέλει και χρειάζεται για απολαυστικές διακοπές, αλλά και περιηγήσεις πλούσιες σε εντυπώσεις.

Στην Νότια Πελοπόννησο, με την Αρκαδία βόρεια και τη Μεσσηνία δυτικά, ο νομός Λακωνίας, με 100.000 κατοίκους, απλώνεται σε έκταση 3.636 τετραγωνικών χιλιομέτρων, προικισμένος με απλοχεριά και ποικιλία από τη Φύση. Στη δυτική πλευρά από βορρά προς νότο, υψώνεται ο επιβλητικός Ταΰγετος, το” **αρσενικό βουνό**”, όπως το έχει ονομάσει ο Στρατής Μυριβήλης, με την υψηλότερη κορυφή της Πελοποννήσου, τον **Προφήτη Ηλία**, στα 2.407 μέτρα. Στην ανατολική πλευρά τον ανταγωνίζεται παράλληλα ο **Πάρνωνας**, πιο ήμερος και καταδεκτικός, με την υψηλότερη κορυφή του, τη **Μεγάλη Τούρλα**, στα 1.935 μέτρα. Ανάμεσα τους ο ποταμός **Ευρώτας** φέρνει την εφορία στην κοιλάδα της ιστορικής Σπάρτης πρώτα και μετά στην πεδιάδα του ομηρικού Έλους μέχρι να καταλήξει ύστερα από 82 χιλιόμετρα διαδρομή στο μυχό του μεγάλου **Λακωνικού κόλπου** που δημιουργούν οι δυο ονομαστές χερσόνησοι. Η **Μάνη** κι η **Επίδαυρος Λιμηρά**.

Συνέχεια του Ταΰγετου το δυτικό “πόδι”, η χερσόνησος της φημισμένης Μάνης. Ύστερα από ένα χαμηλόμα στον αυχένα μεταξύ Γυθείου και Αρεόπολης, ορθώνεται πέτρινος ο Κάτω Ταΰγετος, ο **Σαγγιάς**, όπως συνήθως λέγεται, με ύψος ως τα 1.218 μέτρα και κατάληξη στο ακρωτήριο **Ταίναρο**. Στο άλλο “πόδι”, το ανατολικό, ο **Πάρνωνας** καταλήγει με χαμηλότερα υψώματα και ηπιότερο περιβάλλον στη χερσόνησο της **Επιδάουρου Λιμηράς** ως το άκρο της, την αμμουδερή **Ελαφώνησο** και το ακρωτήριο **Μαλέας**. Ανάμεσα στις χερσονήσους ο Λακωνικός κόλπος, πλατύς 20 μίλια, σχηματίζει στις ακτές όρμους, λιμάνια και παραλίες. Μόνο στο βάθος η βόρεια ακτή παραμένει χαμηλή, σχεδόν ευθεία, από τις προσχωρήσεις του Ευρώτα.

Τρία πελάγη – το Ιόνιο με τον Μεσσηνιακό κόλπο δυτικά, το Αιγαίο νότια και το Μυρτώο ανατολικά – αναζωογονούν τη Λακωνική Γη, κατοικημένη συνεχώς από τους προϊστορικούς χρόνους, με τη Σπάρτη για πολλούς αιώνες ηγέτιδα πόλη στη ζωή των Λακεδαιμονίων, αλλά και των Ελλήνων .

Η αρχαιολογική έρευνα τοποθετεί τα σημαντικότερα νεολιθικά κέντρα στην κοιλάδα του Ευρώτα νότια από τη Σπάρτη, στις εκβολές του ποταμού, στα σπήλαια του Διρού στις δυτικές ακτές της Μάνης και στην Ελαφώνησο. Πολύ περισσότερες θέσεις έχουν εντοπιστεί από την εποχή του χαλκού – από τα πρωτοελλαδικά, τα μεσελλαδικά και τα μυκηναϊκά χρόνια. Κυρίως στις όχθες του Ευρώτα, στο τρίγωνο

που σχηματίζουν σήμερα η Σπάρτη, το Γύθειο κι οι Μολάοι. Αρκετές πόλεις των αρχαϊκών χρόνων μας είναι γνωστές από τον Όμηρο. Η Σπάρτη, το βασίλειο του Μενέλαου και της Ελένης, που τότε δεν βρισκόταν στο σημείο της πόλης των ιστορικών χρόνων. Κοντά της, οι Αμυκλαιοί, η Θεράπνη, η Φάρις κι οι Βρυσάοι. Το Έλος στις εκβολές. Η Μέσσα, η Λας και το Οίτυλον στη δυτική χερσόνησο.

Η εγκατάσταση των Δωριέων σήμαινε την προώθηση τη Σπάρτης στο προσκήνιο της ιστορίας, όπου διατηρήθηκε επί αιώνες, σε παράλληλη πορεία, αλλά και σε αντιπαράθεση με την Αθήνα. Η Σπάρτη των ιστορικών χρόνων, με τη μεθοδική οργάνωση, την πειθαρχία και τους ιδιότυπους θεσμούς της, αλλά και με τον χαρακτήρα των κατοίκων της, συνώνυμοι του θάρρους και της αυταπάρνησης, κυριάρχησε στη Νότια Πελοπόννησο, αλλά και πέρα απ' αυτήν, πρωτοστάτησε στους αμυντικούς πολέμους των Περσών και νίκησε στον Πελοποννησιακό Πόλεμο, διαδραματίζοντας ηγετικό ρόλο στη εξέλιξη του αρχαίου ελληνικού κόσμου.

Στη Λακεδαίμονα, όμως, στις πεδιάδες του Ευρώτα και στους κόλπους των ακτών, αναπτύχθηκαν και άλλες πόλεις. Τόσες, ώστε να ονομαστεί “Εκατόμπολις”. Μεταξύ αυτών βόρεια, στα οδικά περάσματα, η Αίγυς, η Βελεμίνα, η Πελλάνα και η Σελλασία, όπου το 222 π.χ. οι Σπαρτιάτες ηττήθηκαν από τους Μακεδόνες, Γύρω από τη Σπάρτη, από τα μυκηναϊκά χρόνια, η Θεράπνη, οι Βρυσάοι, η Φάρις και οι Αμυκλαιοί, με το φημισμένο ιερό του Υάκινθου και του Απόλλωνα. Ανατολικά τους η Σελινούς και νοτιοανατολικά οι Γερόνθοι το μεσαιωνικό, αλλά και σημερινό Γεράκι. Πιο κάτω οι Κροκεαί, με τα λατομεία του πασίγνωστου κροκεάτη λίθου. Πάντα κοντά στο Λακωνικό κόλπο, το Έλος. Προς την ανατολική χερσόνησο, απέναντι από την “Όνου Γνάθον”, την Ελαφώνησο, οι Βοιοαί, σημαντικό λιμάνι, η σημερινή Νεάπολη. Βορειότερα, στην ανατολική ακτή, το άλλο σημαντικό λιμάνι, η Επιδαύρουθ Λιμνή. Το πιο σημαντικό όμως, στην άλλη πλευρά, στη δυτική γωνία του Λακωνικού κόλπου. Το Γύθειο, ναύσταθμος της Σπάρτης κι εμπορικό εξαγωγικό κέντρο στο πέρασμα των αιώνων. Νότια του, η Λας και Ασίνη. Και στη δυτική χερσόνησο, ψηλά το Οίτυλο και κατεβαίνοντας προς το ακρωτήριο η Πύρριχος, η Τευθρώνη, η Καινήπολις, η Μέσσα και η Ιππόλα.

Με την παρακμή της Σπάρτης και τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία, εικοσιτρείς πόλεις, κυρίως παραλιακές, δημιούργησαν το Κοινόν των Λακεδαιμονίων, που το 22 π.χ. μετονομάστηκε σε **Κοινόν των Ελευθερολακωνών**. Με την πολιτική αυτή οργάνωση η Λακωνία άκμασε ως τα μέσα του 3^{ου} αιώνα μ.χ. Αλλά βαρβαρικές επιδρομές και ένας φοβερός σεισμός τον 4^ο αιώνα έφεραν την καταστροφή. Έναν αιώνα μετά στα ερείπια της αρχαίας Σπάρτης άρχισε να κτίζεται η χριστιανική πόλη με το όνομα Λακεδαίμονια.

Στην επαρχία της Αχαΐας τα πρώτα βυζαντινά χρόνια, στο θέμα της Πελοποννήσου κατόπιν, την εποχή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, η Λακωνία επανήλθε δυναμικά στο προσκήνιο στα μέσα του 13^{ου} αιώνα, όταν οι Φράγκοι έχτισαν και λίγο αργότερα παρέδωσαν στους Βυζαντινούς το κάστρο του **Μυστρά**, που έγινε η έδρα του Δεσποτικού του Μωρέως.

Στα χρόνια της τουρκοκρατίας συχνά οι πόλεις, τα λιμάνια και τα κάστρα της είδαν πολεμικές επιχειρήσεις μεταξύ Βενετών και Τούρκων, πειρατικές επιδρομές και εξορμήσεις, επαναστατικούς αγώνες. Αναδείχθηκε τότε όλο και περισσότερο η Μάνη, η δυσπρόσιτη δυτική χερσόνησος, που έμεινε απλησίαστη από κατακτητές,

διατηρώντας την αυτονομία , τις παραδόσεις και το ελεύθερο πνεύμα της. Καταφύγιο και ορμητήριο, κοινωνία κλειστή με δικούς της κανόνες, διαμόρφωσε γενιές σκληροτράχηλων πολεμιστών, ελεύθερων ανθρώπων, που πρόσφερε πολλά στον Αγώνα του 1821, που οδήγησε στη δημιουργία του ανεξάρτητου Ελληνικού κράτους.

Η **μακραίωνη** αυτή ιστορία της Λακωνίας αναβλύζει από τις πηγές της – μνημεία και τοποθεσίες – σε κάθε βήμα του ταξιδιώτη. Στα ευρήματα της Σπάρτης και στο αρχαιολογικό μουσείο. Στον θρόνο του Απόλλωνα στις Αμύκλες. Στον αρχαιολογικό χώρο του Γυθείου. Στα διάσπαρτα παντού κατάλοιπα του χρόνου. Στις βυζαντινές εκκλησίες, τα ιστορικά μοναστήρια και τα κάστρα αλλά και σε ολόκληρες μεσαιωνικές πολιτείες- το Μυστρά, το Γεράκι και τη Μονεμβασιά. Σε ολόκληρες περιοχές, όπως η Μάνη με τα άγρια γοητευτικά τοπία και πυργόσπιτα, που σηματοδοτούν τη μοναδική λαϊκή αρχιτεκτονική της.

Δεν είναι όμως μόνον η γνώση και η αισθητική απόλαυση από τα δημιουργήματα του παρελθόντος, που περιμένουν τον τουρίστα του 21^{ου} αιώνα στις περιηγήσεις του στη Λακωνία. Είναι και οι φυσικές ομορφιές . Στα περίφημα σπήλαια του Διρού . Στις ορεινές διαδρομές και τα φαράγγια. Στους ελαιώνες και τους πορτοκαλεώνες, τις παραδοσιακές αλλά και σημαντικότερες καλλιέργειες της Λακωνίας. Στα περάσματα της κοιλάδας του Ευρώτα και της νότιας πεδιάδας, με επίκεντρο την Σκάλα, τον κήπο της Ευρώπης. Στα γραφικά λιμάνια και τους όρμους των χερσονήσων και στα ακρωτήρια, που βλέπουν το πέλαγος, τα νοτιότερα της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Αλλά και στα γραφικά λιμάνια της ανατολικής ακτής, τον Γέρακα και το Κυπαρίσσι.

Πολλές είναι οι δυνατότητες για ολιγοήμερες ή πολυήμερες **διακοπές**. Οι διαδρομές στον Ταΰγετο και τον Πάρωνα περιμένουν τους περιπατητές και οι **κορυφές** και τα καταφύγια τους ορειβάτες. Οι παραδοσιακοί ξενώνες της Μάνης τους λάτρεις της ξεχωριστής ατμόσφαιρας. Οι θαυμάσιες παραλίες όσους επιζητούν την **θαλάσσια αναψυχή** με σκάφος ή χωρίς. Στα βασικά λιμάνια πίνουν, εκτός από το πλοίο της γραμμής και τα ιπτάμενα δελφίνια, καθώς ο θαλάσσιος τουρισμός έχει την τιμητική του. Σε άριστα οργανωμένες τουριστικά περιοχές, αλλά και σε ανάλογα φιλόξενους παραλιακούς οικισμούς. Η **φιλοξενία** άλλωστε, αποτελεί σήμα κατατεθέν της Λακωνίας. Ακόμη και οι **χελώνες καρέτα – καρέτα** έχουν την παραλία τους στο Λακωνικό κόλπο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

1. ΤΑΪΓΕΤΟΣ

ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΧΡΩΜΑΤΩΝ ΣΤΙΣ ΠΛΑΓΙΕΣ ΤΟΥ ΤΑΪΓΕΤΟΥ

Ήρεμος, φιλικός, ο Ευρώτας κυλάει τα νερά του προς το νότο, με τις λεύκες, τις ιτιές και τα πλατάνια να στολίζουν τις όχθες του. Αποχαιρετώντας την Σπάρτη, περνάει στην αριστερή πλευρά της κεντρικής οδικής αρτηρίας, που οδηγεί στον Λακωνικό κόλπο, κι αρχίζει να απομακρύνεται από κοντά της. Αλλά στη δεξιά πλευρά της ο Ταΰγετος εξακολουθεί να παρακολουθεί από ψηλά τη ζωή στην κοιλάδα, που ανοίγει σε μια όλο και πλατύτερη πεδιάδα. Η μια μετά την άλλη οι διακλαδώσεις του δρόμου φέρνουν στους καταπράσινους πρόποδες του επιβλητικού βουνού και μετά σε οικισμούς ριζωμένους στις πλαγιές, που κόβονται από κυματιστούς αυχένες ή βαθυπράσινα φαράγγια.

Πριν από την αναχώρηση από την Σπάρτη, όμως, είναι απαραίτητη μια ακόμη επίσκεψη. Στην κοντινή **Τρύπη**, στα δυτικά,, όχι μακριά από τον Μυστρά, στην άλλη οδική αρτηρία που διασχίζοντας κάθετα τον Ταΰγετο. Οδηγεί στην Μεσσηνία. Οικισμός ζωγραφισμένος στο ορεινό τοπίο η Τρύπη, έχει στα δυτικά της σε 800μ. πολύ κοντά στον κεντρικό δρόμο, τον **Καιάδα**, κάτω από απότομο βράχο. Στα βόρεια, η εκκλησία των **Αγίων Θεοδώρων**, από το δεύτερο μισό του 13^{ου} αιώνα, χωρίς σκεπή, αλλά με καλά διατηρημένες τοιχογραφίες. Σε μικρή απόσταση ο ποταμός Κνακίωνας. Και πιο πάνω, στην ορεινή διάβαση της Μεγάλης Λαγκάδας, η πηγή του, το “μάτι”, όπως λέγεται, καθώς και το νερό βγαίνει ανάμεσα από θεόρατους βράχους. Δίπλα, μέσα στην πλούσια βλάστηση από πλατάνια, λυγριές και σφεφνδάμια, το άλλοτε σπουδαίο **μοναστήρι του Αγίου Ιωάννη Πρόδρομου**. Σήμερα η εκκλησία γιορτάζει κάθε δεύτερη Κυριακή του Σεπτεμβρίου με λαϊκό πανηγύρι.

Λίγο μετά την Τρύπη, στα δυτικά, η **Μαγούλα**, όπου το 1975 ο Λάκων καθηγητής και ακαδημαϊκός Ιωάννη Θεοδωρακόπουλος (1900-1981) ίδρυσε την Ελευθέρα Σχολή Φιλοσοφίας “Ο Πλήθων”, οργανώνοντας διεθνή συνέδρια και πανελλήνια συμπόσια και διδάσκοντας μέχρι τον θάνατο του. Σήμερα έχουν αναλάβει τη Σχολή η Φάνη Θεοδωρακοπούλου και ο Στρατής Στρατήγης του Οργανισμού για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004.

Ύστερα, αρχίζοντας το ταξίδι προς το νότο, τα μαγευτικά τοπία στον Ταΰγετο εναλλάσσονται το ένα μετά το άλλο. Πρώτη καλωσορίζει τον ταξιδιώτη η **Αναβρυτή**, φιλόξενο θέρετρο 15 χλμ. Νοτιοδυτικά από τη Σπάρτη. Η φύση βρίσκεται κι εδώ στη καλή της ώρα, με τρεχούμενα νερά και θαυμάσια θέα προς την κοιλάδα. Κοντά και το **μοναστήρι της Φανερωμένης**. Κατόπιν, οι διακλαδώσεις του κεντρικού δρόμου μετά τι Αμύκλες φέρνουν σε σειρά από οικισμούς από τις ρίζες του Ταΰγету ως ψηλά στις πλαγιές του, σε συμφωνίες χρωμάτων που μόνο η Φύση μπορεί να δημιουργήσει. Γούναρι, Καλύβια Σοχάς, Ανώγεια, Παλιοπαναγιά, Ξηροκάμπι, Ποταμιά, Γοράνοι.

Στο **Γούναρι**, ο Κατά – Γιάννης, με το επώνυμο ερημοκλήσι και τις πολλές πηγές, τυλίγεται από το άρωμα των πορτοκαλεώνων. Στα **Καλύβια Σοχάς**, κοντά στην εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής, ένας ερευπωμένος κοινοτικός νερόμυλος θυμίζει τις παλιές εποχές. Και στον **Άνω Σοχά**, σε υψόμετρο 1000, μέσα στα πεύκα

και στα έλατα, η εκκλησία του 12^{ου} αιώνα, αν και είναι αφιερωμένη στα Εισόδια της Θεοτόκου, γιορτάζει τον Δεκαπενταύγουστο για να είναι κατάλληλη η εποχή. Ένας αρχαίος καλντεριμόδρομος, σε καλή κατάσταση, διασχίζει τον ορεινό όγκο, που χωρίζει τους δυο οικισμούς. Δύο βαθιές χαράδρες, ανάμνηση από τον καταστροφικό σεισμό της Σπάρτης το 464 π.χ., προσφέρουν μια εξαιρετική διαδρομή τεσσάρων χιλιομέτρων, που απαιτεί οδηγό και ορειβατικές ικανότητες.

1.1. Ο ΤΑΪΓΕΤΟΣ

Επιβλητικός και ωραίος ο Ταΰγετος, το **“αρσενικό βουνό”**, όπως τον έχει αποκαλέσει η συγγραφική πένα, καλύπτει με τη μεγαλοπρέπεια του τη δυτική Λακωνία, συνθέτοντας προς τον νότο, ως το ακρωτήριο Ταίναίρο, τα ανεπανάληπτα τοπία της Μάνης-τα παραδοσιακά μονοπάτια του λένε μάλιστα οι γνώστες, είναι ο καλύτερος τρόπος για τη γνωριμία με τους ανθρώπους και τα μνημεία της.

Η υψηλότερη κορυφή του, ο **Προφήτης Ηλίας**, στα 2.407μ. είναι και η ψηλότερη κορυφή σε όλη την Πελοπόννησο. Σύνορο της Λακωνίας με τη Μεσσηνία, χαμηλώνει στον αυχένα της Αρεόπολης και υψώνεται πάλι στον Κάτω Ταΰγετο, τον σκληροτράχηλο Σαγιά της Μέσα Μάνης, με την ψηλότερη κορυφή του στα 1.214μ.

Σε όλη της την έκταση, από το βορρά στα όρια με την Αρκαδία ως το κέντρο της πάνω από τη Σπάρτη, αλλά και τις νότιες προεκτάσεις της, η οροσειρά του Ταΰγету αποκαλύπτει σε κάθε βήμα περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Καλά διατηρημένα **καλντερίμια**, όπως αυτό που οδηγεί στον οικισμό της Αναβρυτής συνδυάζουν την εύκολη πρόσβαση με την περιήγηση στο θαυμάσιο περιβάλλον. Τα **μεγάλα φαράγγια** προσελκύουν κάθε καλοκαίρι πλήθος πεζοπόρους, αλλά και ορειβάτες, καθώς η διάσχιση τους προσφέρει πολλές συγκινήσεις σε αθλητικές δραστηριότητες στην άγρια ορεινή φύση. Η χειμερινή ανάβαση στην κορυφή περιλαμβάνει στα ετήσια προγράμματα όλων των ορειβατικών συλλόγων και πανελλήνιες ορειβατικές συγκεντρώσεις.

1.2. ΤΟ ΟΡΕΙΒΑΤΙΚΟ ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ

Το ορειβατικό καταφύγιο του Ελληνικού Ορειβατικού Συλλόγου Σπάρτης στον Ταΰγετο βρίσκεται κάτω από την ψηλότερη κορυφή του, επιβλητική άκρη του Προφήτη Ηλία, στην τοποθεσία **Βαρβάρα – Ντερέκι**, σε ύψος 1.600μ., και έχει χωρητικότητα 24 ατόμων

Προσπέλαση : από τη Σπάρτη ως την Παλαιοπαναγιά σε 11 χλμ. Ασφαλτοστρωμένου δρόμου και από την Παλαιοπαναγιά μέσω Πολιάνας στο καταφύγιο, σε 11 χλμ χωματόδρομου σε κακή κατάσταση.

Παροχές : σόμπα πετρελαίου, νερό από δεξαμενή και πηγή σε 200μ., οργανωμένη κουζίνα και τουαλέτες εκτός καταφυγίου.

1.3. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΜΟΝΟΠΑΤΙ ΜΕΓΑΛΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ

Το Ευρωπαϊκό Μονοπάτι Μεγάλων διαδρομών E4, ξεκινώντας από τα Πυρηναία, περνώντας τις Άλπεις, διασχίζοντας τον ηπειρωτικό κορμό της Ελλάδας και καταλήγοντας στα βουνά της Κρήτης είναι καρπός της εμπνευσμένου οράματος και ανιδιοτελούς εργασίας πεζοπόρων και ορειβατών, από πολλές ευρωπαϊκές χώρες .

Μια ουτοπική για πολλούς ιδέα, για ένα πεζοπορικό δίκτυο επικοινωνίας που ξεπερνά τις συνοριακές γραμμές, έχει πάρει μορφή και βρίσκεται δίπλα στο κάθε σας βήμα. Εδώ με τη διακριτική μορφή μιας μικρής πινακίδας πάνω στο κορμό της γέρινης ελιάς κι εκεί με το σημάδι που ασπρίζει πάνω στην γκρίζα επιφάνεια του βράχου.

Το ευρωπαϊκό μονοπάτι E4 αποτελεί στην πραγματικότητα ένα συνδυασμό βατών διαδρομών (πεζοπορικών μονοπατιών, δασικών ή αγροτικών δρόμων), που επιτρέπουν την κίνηση και τη γνωριμία με τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, σημαντικούς βιότοπους, αρχαιολογικούς χώρους, παραδοσιακούς οικισμούς και κυρίως με τους ανθρώπους της ορεινής υπαίθρου μακριά από τις γνωστές παραμορφώσεις των ανεπτυγμένων τουριστικών περιοχών.

Για την περίοδο από τα μέσα της άνοιξης ως τους πρώτους μήνες του φθινοπώρου οπότε και προτείνεται η πραγματοποίηση τέτοιων διαδρομών χρειάζεται λιγιστός εξοπλισμός : πεζοπορικά άρβυλα, ελαφρύ και άνετο μακρύ παντελόνι, πουλόβερ, αδιάβροχο, καπέλο, γυαλιά ηλίου, παγούρι, ελαφρύς υπνόσακος, φακός, φαρμακείο πρώτων βοηθειών.

Η σηματοδότηση του E4 είναι τριχρώμη : λευκό, κίτρινο και μαύρο .

Ιδιαίτερη προσοχή : επειδή κάποια σήματα μπορεί να έχουν καταστραφεί από απροσεξία ή αμέλεια, καλό είναι όσοι πραγματοποιούν αυτές τις διαδρομές να έχουν μαζί τους αξιόπιστο χάρτη, πυξίδα και αλίμετρο.

- E4
- ΑΓΙΟΣ ΠΕΤΡΟΣ
 - ΚΑΡΥΕΣ
 - ΒΡΕΣΘΕΝΑ
 - ΘΕΟΛΟΓΟΣ
 - ΣΠΑΡΤΗ
 - ΜΥΣΤΡΑΣ
 - ΑΝΑΒΡΥΤΗ
 - ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ
 - ΤΑΪΓΕΤΟΥ
 - ΠΕΝΤΑΥΛΟΙ
 - ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
 - ΑΓΙΟΣ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ
 - ΚΑΣΤΑΝΙΑ
 - ΚΡΗΝΗ
 - ΑΧΟΥΜΑΤΟΥ
 - ΠΛΑΤΑΝΟΣ
 - ΑΓΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
 - ΓΥΘΕΙΟ

1.4. ΑΝΑΡΡΙΧΗΤΙΚΟ ΠΑΡΚΟ ΛΑΓΚΑΔΑΣ ΤΑΪΓΕΤΟΥ

Στην περιοχή της Λαγκαδάς Ταΐγету, λίγα χιλιόμετρα μετά τον οικισμό της Τρύπης, σ' ένα χώρο υψηλής αισθητικής και οικολογικής αξίας, έχουν ολοκληρωθεί από το καλοκαίρι του 1999 οι εργασίες για στην δημιουργία αναρριχητικού πάρκου με το άνοιγμα άνω των 50 διαδρομών αθλητικού χαρακτήρα στα πλαίσια του προγράμματος “ Προστασία – Διαχείριση και Ήπια Τουριστική Αξιοποίηση Ταΐγету”.

Οι διαδρομές αναπτύσσονται σε τέσσερα πεδία: Αλώνι, Πατσανές, Τουρλίτσα και Στάνη και κινούνται κυρίως σε πλάκες και αρνητικά. Όλες οι διαδρομές είναι επαρκώς ασφαλισμένες με ανοξείδωτα βύσματα 10 χιλιοστών (και σε κάποιες περιπτώσεις 12 χιλιοστών) και η επιστροφή γίνεται με ραπέλ από ρελέ εξοπλισμένα με δύο ασφάλειες. Είναι υψηλής αισθητικής και δυσκολίας και απευθύνονται σε αναρριχητές που θέλουν να έρθουν σε επαφή με υψηλό επίπεδο αναρριχητικών προβλημάτων.

Καλύτερη εποχή για αναρρίχηση θεωρείται τα διάστημα από τα μέσα Μαΐου ως τα μέσα Οκτωβρίου χωρίς να αποκλείεται επιμήκυνση της περιόδου αυτής. Το υψόμετρο (περίπου 800 μ.), η θέση και προσανατολισμός των πεδίων δημιουργούν ευχάριστες συνθήκες αναρρίχησης ακόμα και τις πιο ζεστές μέρες του καλοκαιριού.

Πως θα πάτε εκεί: Είτε με ΙΧ, ακολουθώντας την εθνική οδό Σπάρτης – Καλαμάτας, περνώντας τον οικισμό Τρύπης (απ' όπου πρέπει να εφοδιαστείτε με νερό) και τερματίζοντας στο χώρο στάθμευσης του Α.Π. Λαγκαδάς (15^ο χλμ. ΕΟ.).Είτε με λεωφορείο (ΚΤΕΛ) της γραμμής Σπάρτης-Καλαμάτας εκτελούνται 2 δρομολόγια ημερησίως, πρωί και μεσημέρι - πληροφορίες: (27310-26441).

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την αναρρίχηση στο Α.Π. Λαγκαδάς μπορείτε να επικοινωνήσετε με τον Ελληνικό Ορειβατικό Σύλλογο Σπάρτης, Γκορτσολόγου 97, 23100 Σπάρτη, τηλ / fax: 27310-22574 ή να επισκεφτείτε την ιστοσελίδα www.taygetus.com

2. Ο ΠΑΡΝΩΝΑΣ

Κατάσπαρτος από μικρά ή μεγαλύτερα χωριά και δασοσκεπής στο μεγαλύτερο μέρος του, ο Πάρνωνας ως σύνολο συγκρατεί μια ιδιαίτερη δελεαστική πρόταση περιήγησης. Ποικιλία και πλούτος βλάστησης [πεύκα και έλατα καλύπτουν το μεγαλύτερο όγκο του βουνού, δάση καστανιάς στις βορειοανατολικές του πλαγιές και το δάσος του σπάνιου δενδρόκεδρου (*Juniperus drupacea*) γύρω από το σχετικά σύγχρονό γυναικείο μοναστήρι της Μαλεβής], μνημειακός πλούτος (Ι. Μονές Αγίων Τεσσαράκοντα, Αγίων Αναργύρων, Ρεματιανής, Βρεσθενίτισας, Καρυάς, Έλωνας, Παλαιοπαναγιάς κ.α., καθώς και μεμονωμένοι ναοί σε χωριά όπως η Χρύσαφα) και οικισμοί με ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό χαρακτήρα και χρώμα συνθέτουν μια γοητευτική εικόνα.

Λόγω του ήπιου ανάγλυφου του ο Πάρνωνας απέκτησε νωρίς εκτεταμένο δασικό οδικό δίκτυο, με αποτέλεσμα την εγκατάλειψη και μερική καταστροφή του παραδοσιακού δικτύου επικοινωνίας (ημιονικών δρόμων, μονοπατιών κ.λπ.)

Ήρεμος και καταπράσινος ο Πάρνωνας, πανέμορφος όλες τις εποχές του χρόνου, αλλά ιδιαίτερα γοητευτικός με τα χειμωνιάτικα τοπία του, καλύπτει την ανατολική Λακωνία, ενώ ένα μέρος του αναπτύσσεται στην Αρκαδία.

Ακριβώς στα βορειοανατολικά σύνορα της Λακωνίας με την Αρκαδία βρίσκονται και οι μεγαλύτερες κορυφές. Η ψηλότερη, η **Μεγάλη Τούρλα**, στα 1.935μ., η **Γαΐτανοράχη** στα 1.803μ. και η **Μαδαρή** στα 1.686μ. Η οροσειρά όλο και χαμηλώνει, κατεβαίνοντας προς τα νότια, για να καταλήξει στα υψώματα της χερσονήσου της Επιδαύρου Λιμηράς, στο ανατολικό πόδι της Λακωνίας ως το ακρωτήριο Μαλέας, με ψηλότερες κορυφές την Κρίθινα στα 772μ. και τη Βάρδια στα 553μ.

Γραφικοί και φιλόξενοι οικισμοί περιμένουν τους περιηγητές στις πλαγιές του Πάρωνα, με την **πυκνή βλάστηση** και τα τρεχούμενα νερά να συνθέτουν σειρά από μικρά περιβάλλοντα ιδιαίτερης ομορφιάς. **Δασικές διαδρομές** ανοίγονται στα βήματα των πεζοπόρων. Και **μονοπάτια** χαράζουν τις πλαγιές για τους ορειβάτες, που στρέφονται προς την κορυφογραμμή της οροσειράς στο βορρά. Η ανάβαση στον Πάρωνα έχει τις δικές της χάρες.

2.1. ΚΟΡΥΦΕΣ, ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΦΥΓΙΑ

Φυσικές ομορφιές, τοπία ζωγραφισμένα σε ορεινό περιβάλλον αλλού ήρεμο και αλλού απότομο με την αζεπέραστη έμπνευση της Φύσης, οικισμοί διάσπαρτοι, που διατηρούν το παραδοσιακό τους χρώμα. Από τη μια ο Ταΰγετος και από την άλλη ο Πάρωνας, τα φημισμένα βουνά της Λακωνίας, προσφέρουν όλες τις εποχές αναρίθμητες δυνατότητες για ξεκούραση και αναψυχή, για αναζωογόνηση των αισθήσεων, αλλά και για άσκηση του σώματος και του πνεύματος.

Κάθε εποχή η Φύση είναι στην καλή της ώρα σ' αυτούς τους δυο ανταγωνιστές των ορεινών συγκινήσεων. Με την άνθηση της άνοιξης, τη δροσιά του καλοκαιριού, το φυλλορόισμα του φθινοπώρου ή την ιδιόρρυθμη γοητεία του χειμώνα που για να νιώσει κανείς συχνά εκεί αρκεί να δει από μακριά χιονισμένο τον Πενταδάχτυλο, τη χαρακτηριστική επιβλητική κορυφογραμμή του Ταΰγétου.

Κάθε εποχή ο Ταΰγετος και ο Πάρωνας προσφέρουν ευκαιρίες για περιηγήσεις και αναβάσεις σε άλλες περιοχές φιλόξενοι για τους πεζοπόρους και σε άλλες προκλητικοί-κυρίως ο Ταΰγετος για τους ορειβάτες. Η επιμελημένη σηματοδότηση στις πεζοπορικές και ορειβατικές διαδρομές δίνει τη δυνατότητα για ασφαλή κίνηση στους ορεινούς όγκους τους. Και τα ορειβατικά καταφύγια περιμένουν στις κατάλληλες θέσεις έτοιμα να προσφέρουν τη φιλοξενία τους. Φροντίζει για όλα αυτά ο Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Σπάρτης, μέλος της Ελληνικής Ομοσπονδίας-Αναρρίχησης και της Ελληνικής Ομοσπονδίας Χιονοδρομίας.

2.2. ΤΟ ΟΡΕΙΒΑΤΙΚΟ ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ

Το ορειβατικό καταφύγιο του Πάρνωνα, ένα από τα πιο φροντισμένα ελληνικά ορειβατικά καταφύγια, βρίσκεται στην τοποθεσία Αρνόμουσα σε ύψος 1400μ. Ονομάζεται καταφύγιο Γεώργιος Παπαθεοδώρου (Τζώρτζ Πίρς) και έχει χωρητικότητα 35-40 ατόμων

Προσπέλαση : από τη Σπάρτη στα ΒρέσθENA και μετά στη Βαμβακού, σε 49χλμ. ασφαλτοστρωμένου δρόμου και από τη Βαμβακού στο καταφύγιο, σε 26χλμ. δασικού δρόμου

Παροχές : σόμπα πετρελαίου και τζάκι, νερό από δεξαμενή και πηγή σε 200μ., οργανωμένη κουζίνα και τουαλέτα εντός καταφυγίου.

2.3. ΕΘΝΙΚΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ

Στην ίδια λογική και με την εμπειρία της δημιουργίας του ευρωπαϊκού μονοπατιού E4, η Ελληνική Ομοσπονδία Ορειβασίας-Αναρρίχησης, σχεδίασε κάποιες μικρότερης κλίμακας διαδρομές : τα εθνικά μονοπάτια. Την περιοχή που μας ενδιαφέρει διατρέχουν δυο εθνικά μονοπάτια : το εθνικό μονοπάτι 32 (ξεκινώντας από την Κεντρική Αρκαδία και συνεχίζοντας κατά μήκος του Ταϊγγέτου) και το εθνικό μονοπάτι 33 (κατά μήκος της οροσειράς του Πάρνωνα φτάνοντας ως τη Μονεμβασιά και με προοπτική τερματισμό του στον Κάβο Μαλιά).

Η σηματοδότηση των εθνικών μονοπατιών είναι δίχρωμη : κόκκινο και λευκό.

Ισχύουν οι ίδιες συμβουλές όπως για το E4.

Η διαφορά έγκειται στο ότι, προς το παρόν, δεν υπάρχει αναλυτική περιγραφή ή χάρτης με αποτυπωμένες τις διαδρομές αυτές, οπότε απαιτείται προσοχή για τις περιπτώσεις καταστροφής κάποιων σημάτων. Εδώ το μεγαλύτερο τμήμα των διαδρομών γίνεται σε χωματόδρομους ή ασφαλτοστρωμένους δρόμους χαμηλής κυκλοφορίας ,οπότε πρέπει οπωσδήποτε να αποφεύγονται οι πεζοπορίες τις θερμές ημέρες και ώρες του καλοκαιριού

32

- ΑΡΚΑΔΙΑ
- ΒΥΤΙΝΑ
- ΖΥΓΟΒΙΤΣΙ
- ΔΗΜΗΤΣΑΝΑ
- ΜΟΝΗ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ
- ΚΑΡΥΤΑΙΝΑ
- ΚΟΥΡΟΥΝΙΟΥ
- ΙΣΩΜΑ ΚΑΡΥΩΝ
- ΚΑΛΥΒΙΑ ΚΑΡΥΩΝ
- ΠΕΤΡΟΒΟΥΝΙ
- ΧΡΟΥΣΑ
- ΤΡΙΠΟΤΑΜΟ
- ΚΟΤΣΙΡΙΔΙ
- ΓΑΒΡΙΑ
- ΛΕΟΝΤΑΡΙ
- ΦΑΛΛΙΣΙΑ
- ΜΟΝΗ ΑΜΠΕΛΑΚΗ
- ΛΑΚΩΝΙΑ
- ΛΟΓΚΑΝΙΚΟΣ
- ΓΕΩΡΓΙΤΣΙ
- ΜΕΣΣΗΝΙΑ
- ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ
- ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ
- ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ
- ΚΡΥΑ ΒΡΥΣΗ
- ΠΗΓΑΔΙΑ
- ΛΑΚΩΝΙΑ
- ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΗΛΙΑΣ
- ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ ΕΟΣ
- ΜΕΣΣΗΝΙΑ
- ΤΣΕΡΙΑ
- ΚΑΡΔΑΜΥΛΗ

33

- ΑΡΚΑΔΙΑ
- ΑΓΙΟΣ ΠΕΤΡΟΣ
- ΜΟΝΗ ΜΑΛΕΒΗΣ
- ΛΑΚΩΝΙΑ
- ΚΟΥΡΥΦΗ ΠΑΡΝΩΝΑ
- ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ ΕΟΣ
- ΑΡΚΑΔΙΑ
- ΚΟΣΜΑΣ
- ΒΛΗΣΙΔΙΑ
- ΚΟΥΝΟΥΠΙΑ
- ΜΑΡΙ
- ΛΑΚΩΝΙΑ
- ΚΡΕΜΑΣΤΗ
- ΧΑΡΑΚΑΣ
- ΛΑΜΠΟΚΑΜΠΟΣ
- ΡΕΙΧΙΑ
- ΛΙΜΝΗ ΓΕΡΑΚΑ
- ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ
- ΝΕΑΠΟΛΗ
- ΒΕΛΑΝΙΔΙΑ
- ΦΑΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΔΗΜΟΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

1. ΣΠΑΡΤΗ

Φωτεινή και απέριττη, κάτω από τις κορυφές του κεντρικού Ταϊγέτου, στις όχθες του Ευρώτα, στην άνω κοιλάδα του, η Σπάρτη, πρωτεύουσα του νομού Λακωνίας σε απόσταση 225 χιλιομέτρων από την Αθήνα, με 18.000 κατοίκους, υποδέχεται φιλόξενα τους επισκέπτες της, προσφέροντας τους την υποδομή για καλή διαμονή και φαγητό, αλλά και τις δυνατότητες να διοργανώσουν τις περιηγήσεις τους σε βουνό και θάλασσα, στα ποικίλα αξιοθέατα της Λακωνικής Γης. Είναι, άλλωστε, όχι μόνο το διοικητικό και οικονομικό, αλλά και το συγκοινωνιακό κέντρο του νομού.

Διαθέτει όλα τα χαρακτηριστικά μιας σύγχρονης επαρχιακής πόλης που η βασική της οικονομία στηρίζεται στην αγροτική παραγωγή και μεταποίηση της και στον τουρισμό. Περιβάλλεται από αρχαιολογικούς χώρους και στο κέντρο της υπάρχουν νεοκλασικά κτίρια και διάφορα μνημεία. Σε εξέλιξη βρίσκεται το έργο ανάπλασης της κεντρικής πλατείας της Σπάρτης. Έχει εξαιρετική ρυμοτομία, χτίστηκε στη θέση της αρχαίας πόλης με διάταγμα του 1834 του Βασιλιά Όθωνα και σε σχέδιο του Στάουφερτ, ένα σχέδιο κατά το Ιπποδάμειο σύστημα, με φαρδιές λωρίδες και μεγάλες πλατείες.

Η Σπάρτη, ανέδειξε μεγάλους άντρες, δημιούργησε το πρότυπο του περίφημου σπαρτιατικού βίου – της λιτής ζωής και της υποταγής του ατόμου στους σκοπούς του συνόλου με ύψιστες αρετές την πειθαρχία, την ανδρεία και την αυτοθυσία – και έφερε στην πολεμική τακτική τη φάλαγγα, στην οποία όλοι οι οπλίτες αποτελούσαν μέρος ενός συνόλου

Το αρχαιολογικό μουσείο έχει σημαντικά εκθέματα, ενώ στη Κουμαντάρειο Πινακοθήκη υπάρχει μόνιμη έκθεση 14 ελαιογραφιών δυτικοευρωπαϊκών ζωγράφων. Στη Δημόσια κεντρική βιβλιοθήκη της πόλης στην οποία βρίσκεται και η αίθουσα του Πνευματικού Κέντρου, λειτουργούν σύγχρονα τμήματα ανάγνωσης, δανεισμού, ηλεκτρονικών υπολογιστών, οπτικοακουστικής δισκοθήκης, παιδικού βιβλίου και αρχείου λακωνικής βιβλιογραφίας.

Πολλές και πολυποίκιλες οι εκδηλώσεις που γίνονται στην πόλη, όλες τις εποχές. Εκδηλώσεις της Πνευματικής Εστίας, κάθε εβδομάδα από τον Οκτώβρη έως το Μάη, εκδηλώσεις μουσικών συλλόγων και ομίλων, του Λυκείου Ελληνίδων, του Λαογραφικού Χορευτικού Συλλόγου, της Πυρρίχης. Το Πολιτιστικό καλοκαίρι του Σαϊνοπουλείου Θεάτρου, εκδηλώσεις του ορειβατικού Συλλόγου και της Υπαίθριας Ζωής, αθλητικές εκδηλώσεις που διοργανώνει ο ΟΝΑ του Δήμου Σπαρτιατών, όπως ο γύρος της πόλης το Νοέμβριο, το Σπάρταθλο, με διεθνή συμμετοχή στο τέλος του Σεπτεμβρίου, η Σπαρτακιάδα (ποδηλατικός αγώνας) την πρώτη βδομάδα μετά το Σπάρταθλο και διάφοροι διεθνείς αγώνες μια φορά το χρόνο .

Για να επισκεφτεί κανείς τον νομό Λακωνίας μπορεί να έρθει από την εθνική οδό Αθήνας-Σπάρτης είτε με ΙΧ είτε με την αστική συγκοινωνία του νομού(ΚΤΕΛ), όπου πραγματοποιεί καθημερινά δρομολόγια. Για περισσότερες πληροφορίες στο τηλ. 27310-26441.

1.1. ΣΑΪΝΟΠΟΥΛΕΙΟ ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ

- Το Σαϊνοπούλειο Αμφιθέατρο είναι ένα ανοικτό θέατρο χωρητικότητας 2000 περίπου ατόμων, το οποίο κτίστηκε εξολοκλήρου με ιδιωτική πρωτοβουλία από τον Κο Γεώργιο Σαϊνόπουλο – τέως Δήμαρχος – την δεκαετία του 80.
- Τα ανεπίσημα εγκαίνια του θεάτρου έγιναν πριν 15 χρόνια με τη Παιδική Χορωδία της Βιέννης και τα επίσημα, με μια λαμπρή εκδήλωση προς τιμή του μεγάλου Λάκωνα ποιητή Νικηφόρου Βρεττάκου.
- Το θέατρο βρίσκεται σε μια προνομιακή θέση, 5 χμ έξω από την πόλη της Σπάρτης, μέσα σε ένα άλσος 150 στρεμμάτων με φυσική σκηνογραφία τον Ταΰγετο και την βυζαντινή καστροπολιτεία του Μυστρά (τα τελευταία χρόνια το βυζαντινό κάστρο φωτίζεται, ειδικότερα τα βράδια των εκδηλώσεων του Σαϊνοπουλείου).
- Το 1991 ο Μάνος Χατζηδάκης είχε χαρακτηρίσει το Σαϊνοπούλειο ως το ωραιότερο θέατρο της Ελλάδας μετά την Επίδαυρο.
- Το φεστιβάλ διοργανώνεται από το Σαϊνοπούλειο Ίδρυμα – κάτοχος του χώρου και του θεάτρου – και το δήμο Σπάρτης. Από φέτος διοργανωτές είναι η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Λακωνίας (ΟΠΑΝΑΛ), η Τοπική Ένωση Δήμων & Κοινοτήτων Νομού Λακωνίας (ΤΕΔΚ), ενώ σημαντική είναι τα τελευταία χρόνια και η συνεισφορά του Δήμου Μυστρά.
- Το «προφίλ» του φεστιβάλ θέλει να εντάσσονται σε αυτό μεγάλες παραγωγές που δεν είναι εύκολο να παρουσιαστούν στην Νότιο Πελοπόννησο σε άλλους χώρους, για αυτό το Σαϊνοπούλειο προσελκύει κοινό και από τους νομούς Μεσσηνίας και Αρκαδίας.
- Ενδεικτικές του πνεύματος και της πολιτικής των οργανωτών για πολιτισμό προσιτό στο ευρύ κοινό είναι η δυνατότητα δωρεάν μετάβασης από όλη τη Λακωνία προς και από το θέατρο, καθώς και το μέτρο της εκπτώτικης κάρτας (προαγορά εισιτηρίων για όλες τις παραστάσεις / εκδηλώσεις με σημαντική έκπτωση και κράτηση θέσης σε ειδική- διακεκριμένη – ζώνη.)

Για το λόγο αυτό οι εκδηλώσεις στο Σαϊνοπούλειο Αμφιθέατρο θα έχουν ακόμη μεγαλύτερη βαρύτητα και κάθε επισκέπτης της Λακωνίας θα πρέπει να τις συμπεριλαμβάνει στο πρόγραμμά του.

1.2. ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Το **Αρχαιολογικό Μουσείο** της Σπάρτης είναι το πρώτο ελληνικό μουσείο που χτίστηκε σε επαρχιακή πόλη (1874-76), και είναι έργο τέχνης του αρχιτέκτονα Γ.Κουτσαρού. Περιλαμβάνει έξι αίθουσες κι έναν **προθάλαμο**, όπου εκτίθενται ευρήματα από τα δυο μεγάλα ιερά της Ορθίας Αρτέμιδος (πήλινες αναθηματικές μάσκες, μικρά μολύβδινα ειδώλια και οι ανθηματικές επιγραφές των νικητών των αγώνων προς τιμήν της θεάς) και της Χαλκιοίκου Αθηνάς (χάλκινα αγαλματίδια, αγγεία κ.λπ.), ευρήματα από ανασκαφές του Αμυκλαίου, ένα μικρό δείγμα από τα ψηφιδωτά, που έχουν βρεθεί στην πόλη της Σπάρτης και διακοσμούν τις βίβες της ελληνιστικής και ρωμαϊκής εποχής. Επίσης, υπάρχουν δυο αίθουσες με **γλυπτά**, μεταξύ των οποίων και ο σε αποσπασματική μορφή σωζόμενος **ανδριάντας πολεμιστή** – ο και επονομαζόμενος **Λεωνίδας** – και μια αίθουσα με ευρήματα από τις προϊστορικές ανασκαφές της Πελλάνας και των Αμυκλών.

1.3.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Στη νοτιοδυτική πλευρά του **λόφου της Ακρόπολης**, κάτω από το ιερό της Αθηνάς, βρίσκεται το **αρχαίο θέατρο** της Σπάρτης. Έχει μεσημβρινό προσανατολισμό, όπως συνήθως συμβαίνει στα αρχαία θέατρα, αλλά λόγω του φυσικού ανάγλυφου αποκλίνει ελαφρά προς τον νότο. Είναι ένα από τα **μεγαλύτερα** θέατρα, με εξωτερική διάμετρο 140 μ. και ορχήστρας 24,5μ. για το κοίλο δεν χρησιμοποιήθηκε μόνο το φυσικό έδαφος, αλλά με τις εργασίες για τους αναλημματικούς τοίχους σχεδόν τριπλασιάστηκε ο διαθέσιμος χώρος. Η σημερινή μορφή του θεάτρου είναι της **ρωμαϊκής περιόδου** και μάλιστα της τελευταίας μετασκευής του κατά τα χρόνια του αυτοκράτορα Θεοδοσίου.

1.4.

**ΙΕΡΟ ΟΡΘΙΑΣ
ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ**

Το ιερό ιδρύθηκε το 10^ο αιώνα μ.χ. και αποτελούσε αρχικά ένα υπαίθριο τέμενος με βωμό, όχι μνημειακό. Στο τέλος του 2^{ου} αιώνα π.χ., ο παλαιότερος βωμός αντικαταστάθηκε από άλλο κτιστό. Στα μέσα του 8^{ου} αιώνα π.χ. κτίστηκε ο πρώτος ναός με λίθινα θεμέλια.

Ο ναός αποτελείται από σηκό με πρόδρομο που είχε στα ανατολικά δυο δωρικούς κίονες. Το 3^ο αιώνα μ.χ. κτίστηκε το αμφιθέατρο σε σχήμα πέταλου μπροστά στο ναό, καθώς και άλλος βωμός στενόμακρος σαν τον παλιό αλλά πλησιέστερα στο ναό. Το αμφιθέατρο αυτό χρησίμευε για να μπορεί να παρακολουθεί ο κόσμος τις ιεροπραξίες της θεάς μέσα στο Ιερό.

Τα σημαντικότερα μνημεία του Αρχαιολογικού χώρου είναι :

- Στο χώρο του Ιερού που βρίσκεται στον αρχαίο Δήμο των Λιμνών της Σπάρτης, οι ανασκαφές της Αγγλικής Αρχαιολογικής Σχολής, αποκάλυψαν λείψανα διαδοχικών φάσεων του ναού της Ορθίας, που έχει υποστεί επεμβάσεις στα Ρωμαϊκά χρόνια .
- Ανατολικά του ναού, σώζεται ο μεγάλος ορθογώνιος βωμός κτισμένος από πλακοειδείς πέτρες .
- Νότια αυτών των λατρευτικών χώρων ιδρύθηκε και διατηρείται σε καλή σχετικά κατάσταση μεγάλη πεταλόσχημη αμφιθεατρική κατασκευή, στην οποία καθόταν οι λατρευτές και θεατές των τελετουργιών και των αγώνων των παιδών . Οι πήλινες μάσκες που βρέθηκαν, υποδηλώνουν τις οργανιστικές τελετουργίες στο Ιερό, ενώ οι μαρμάρινες στήλες με τα δρεπάνια και οι ενεπίγραφοι βωμοί αναφέρονται στους αναθέτες (παιδιά που πέρασαν επιτυχώς τη μνητική δοκιμασία διομαστιγώσεως πριν καταταγούν στις ομάδες εφήβων).

1.5.

ΜΕΝΕΛΑΪΟΝ ΣΠΑΡΤΗΣ

Ο αρχαιολογικός χώρος βρίσκεται 5 χμ. ΝΑ της Σπάρτης σε ύψωμα του Πάρνωνος. Το αρχαϊκό τοπωνύμιο της περιοχής ήταν Θεράπνη.

Αποκαλύφθηκε εκτεταμένος μυκηναϊκός οικισμός που συχνά ταυτίζεται από τον ανασκαφέα Η. Catling με την Ομηρική Σπάρτη, την Έδρα του ανακτόρου του Μενέλαου. Οι ανασκαφές έφεραν στο φως ίχνη Μεσσοελλαδικής κατοίκησης, κεραμική της Υστεροελλαδικής ΙΑ περιόδου που δε συνδέεται με ανασκαμμένα οικοδομικά λείψανα, κτιριακό συγκρότημα της Υστεροελλαδικής ΙΙΒ περιόδου, γνωστό ως Μέγαρο Ι.

1.6. ΙΕΡΟ ΑΜΥΚΛΑΙΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ

Στο σημερινό λόφο της Αγίας Κυριακής βρίσκεται το φημισμένο ιερό παλαιότερου –προδωρικού- θεού της περιοχής, του Υακίνθου, και του Απόλλωνος Αμυκλαίου.

Το Αμύκλαιον ακμάζει σε όλες σχεδόν τις φάσεις της προϊστορικής περιόδου. Οι ανασκαφές έδειξαν την ύπαρξη οικισμού της Μεσεοελλαδικής περιόδου (2000 – 1600 π.χ.) πάνω στο λόφο. Κατά την Μυκηναϊκή εποχή (1600 – 1100 π.χ.) η θέση παίρνει λατρευτικό χαρακτήρα, όπως πιστοποιούν τα πολυάριθμα ειδώλια που ήρθαν στο φως. Από την Αρχαϊκή έως και την Ρωμαϊκή περίοδο, το Αμύκλαιον αποτελεί σημαντικό πολιτικό και θρησκευτικό κέντρο της Σπάρτης. Η σημαντικότερη σπαρτιάτικη γιορτή Υακίνθια που τελείται στο Αμύκλαιον συμβολίζει την πολιτική συμφιλίωση της Δωρικής Σπάρτης (Απόλλων) με τον προδωρικό πληθυσμό των Αμυκλών (Υάκινθος).

Το κολοσσιακό κιονόμορφο άγαλμα του Απόλλωνος περιβαλλόταν από τρεις πλευρές από το λεγόμενο θρόνο, ένα επιβλητικό κτίσμα, έργο Βαθυκλή από τη Μαγνησία της Μικράς Ασίας, που χρονολογείται από το τέλος του 6^{ου} αιώνα π.χ. Στοές και δωμάτια αποτελούσαν το ιδίομορφο αυτό κτίσμα (στωικό οικοδόμημα-βωμός), με το εσωτερικό περιστύλιο για την παρακολούθηση των τελετουργιών γύρω από τον τάφο-βωμό του Υακίνθου, που ήταν ταυτόχρονα και βάθρο του κολοσσιακού αγάλματος του Απόλλωνος.

Στο χώρο υπάρχει ανάλημμα, περίβολοι και ίχνη θεμελίων από διάφορες περιόδους και ένας κυκλικός βωμός. Αρχιτεκτονικά μέλη μεικτού ρυθμού, δωρικού και ιωνικού εκτίθενται στο Μουσείου Σπάρτης.

1.7. ΘΟΛΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ ΒΑΦΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΧΡΥΣΑ ΚΥΠΕΛΛΑ

Μια από τις σημαντικότερες αρχαιολογικές ανακαλύψεις στην ελληνική γη. Στο Βαφειό, κοντά στις Αμύκλες. Η αρχαιολογική σκαπάνη έφερε στο φως ένα θολωτό τάφο και σε αυτόν δυο χρυσά κύπελλα. Ευρήματα, που επισημαίνουν με πανηγυρικό τρόπο πόσο σπουδαία ήταν η περιοχή κατά τα υστεροελλαδικά, τα μυκηναϊκά χρόνια.

Ο μυκηναϊκός θολωτός τάφος του Βαφειού. Κατασκευασμένος με μικρές λαξεμένες πέτρες έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλών αρχαιολογικών μελετών, αποκτώντας διεθνή φήμη ακριβώς για τα δυο χρυσά κύπελλα, που βρέθηκαν στο χώρο του. Τα περίφημα αυτά κύπελλα, με παραστάσεις από κυνήγι άγριων ταύρων, βρίσκονται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας και, παρά το ότι οι έρευνες δεν έχουν ακόμη προσδιορίσει τη θέση του ανακτόρου της μυκηναϊκής Σπάρτης, αποδεικνύουν τον πλούτο και την ανάπτυξη της περιοχής πολύ πριν από το 1000 π.χ. Η σημασία της επιβεβαιώνεται, άλλωστε, και από τους μυκηναϊκούς τάφους, που έχουν εντοπιστεί στη θέση Σπηλάκια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

ΒΟΡΕΙΟΙ ΔΗΜΟΙ

1. ΔΗΜΟΣ ΠΕΛΛΑΝΑΣ

Ο Δήμος Πελλάνας εκτείνεται κατά μήκος του βόρειου τμήματος του Ταΰγétου. Το όνομα του Δήμου προήλθε από την αρχαία πόλη της Λακωνικής Πελλάνας.

Ο Δήμος Πελλάνας υπήρχε και τα παλαιότερα χρόνια , από το 1835 μέχρι το 1912, οπότε οι οικισμοί απέκτησαν άλλη δύναμη. Τα χωριά που αποτελούν το δήμο αυτό ήταν γνωστά, πριν από την εφαρμογή του νόμου Καποδίστρια (1997), ως Βόρειοι Δήμοι.

Ο νέος δήμος σύμφωνα με τον νόμο Καποδίστρια περιλαμβάνει , τον παλαιό δήμο Πελλάνας και το δήμο Καστορείου. Αποτελείται από τα χωριά Άγιος Κωνσταντίνος, Αγόριανη, Αλευρού, Βορδόνια, Γεωργίτσι, Καστόρι, Λογγανικός, Πελλάνα, Περιβόλια και τους γύρω οικισμούς

Οι κάτοικοι της περιοχής στηρίζουν το σήμερα και το αύριο στη γη και την αγαπούν, την προστατεύουν, την καλλιεργούν.

Η γη τους ανταμείβει προσφέροντας τους απλόχερα άριστης ποιότητας αγροτικά προϊόντα και σε επαρκείς ποσότητες. Στους Βόρειους Δήμους συναντά κανείς σε κάθε βήμα τον Ξένιο Δία.

Οι ευγενικοί και φιλόξενοι κάτοικοι σε συνδυασμό με το παρθενικό φυσικό περιβάλλον δημιουργούν τις προϋποθέσεις μιας ευχάριστης παραμονής. Εδώ, ο περίπατος στο δάσος αποκτά ιδιαίτερο νόημα, όπως άλλωστε και η επίσκεψη στα καφενεία ή τα ταβερνάκια των χωριών.

Η ατμόσφαιρα είναι τέτοια που το άγχος και ο θόρυβος της μεγαλούπολης λησμονούνται από την στιγμή της άφιξης. Υπάρχουν πολλά αξιοθέατα αρχαιολογικού, λαογραφικού και θρησκευτικού ενδιαφέροντος.

1.1.ΒΟΡΔΟΝΙΑ

Βρίσκεται στους ΝΔ πρόποδες του Ταΰγétου και αποτελείται από τους οικισμούς Κάμπο και Όραχο (Νώραχο), σε Μικρό Κάμπο και Πάνω Χώρα, Σουλήνα, Παπαδιάνικα και Λόπεσι σκαρφαλωμένα στα τριγύρω υψώματα. Ο οικισμός εμφανίζεται από την εποχή του Δεσποτάτου του Μυστρά. Έδωσε δε το παρών στην Επανάσταση του 1821, στην οποία συμμετείχε ενεργά με τις οικογένειες Δημητρακάκη, Κοπανίτσα και τον οπλαρχηγό παπά –Οικονόμο Καλομοίρη.

Αξιόλογα μνημεία σώζονται στη γύρω περιοχή.

Το Φράγκικο Κάστρο της Βορδόνιας, πάνω από την Πάνω Χώρα Καταστράφηκε από το Μωάμεθ τον Πορθητή το 1460. Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας βρισκόταν σε διαρκή επικοινωνία με τα κάστρα Μυστρά και Βορδόνιας και οργάνωναν εξεγέρσεις εναντίων των Τούρκων.

Το Ναό του Αγίου Δημητρίου, κάτω από το φράγκικο κάστρο. Πρόκειται για τον παλαιότερο ναό της περιοχής. Χτίστηκε το 1712, ενώ σήμερα σώζονται τα ερείπια του. Υπήρξε ορμητήριο των αγωνιστών και χρησίμευσε και ως κοιμητήριο. Τα οστά των αγωνιστών φυλάσσονται σε οστεοφυλάκιο δίπλα στο Ναό. Ο ναός το 1870 κατέρρευσε και το 1972 με απόφαση του Γεωργίου Τσενέ και των κατοίκων ο ναός ξανακτίστηκε σε άλλο σημείο βόρεια του Αγίου Γεωργίου.

Στον Όραχο ο επισκέπτης μπορεί να δει :

Το Ναό της Υπαπαντής του Χριστού, στο κέντρο του Όραχου. Την είσοδο κοσμούν μαρμάρινα ανάγλυφα, φερμένα από το Μυστρά. Το ξύλινο τέμπλο αποτελείται από 18 εικόνες, έργα του ιερέα και ζωγράφου Αριστείδη Ζωγράφου.

Το αρχοντικό της οικογένειας Δημητρίου Ζωγράφου, λαϊκού ζωγράφου, που με μοναδικό τρόπο αναπαράστησε τη θύμηση και τη σκέψη του Μακρυγιάννη.

Στη Σουλήνα μπορείτε να δείτε :

Το Αρχοντικό του Παναγιώτη Λιναρδάκη, εμπόρου μεταξιού και μεγαλοκτηματία του 19^{ου} αιώνα. Τριώροφο, πετρόκτιστο με ξύλινα μπαλκόνια και παραδοσιακές καμάρες, κτίστηκε πριν 200 χρόνια. Ο εγγονός του Παναγιώτης υπήρξε Ολυμπιονίκης στη Σκοποβολή το 1952.

Το Ναό του Αγίου Σπυριδώνος, κοντά στο Αρχοντικό του Λιναρδάκη.

Το Φράγκικο Καμαράκι, κάτω από το σπίτι του Λιναρδάκη. Πέτρινη πηγή με τρεις κρουνούς από τους οποίους αναβλύζει κρυστάλλινο νερό.

Το σπίτι και το μύλο του Κοπανίτσα, της γνωστής οικογενείας κτηματιών και αξιωματούχων την εποχή της Τουρκοκρατίας.

Ακόμα στη γύρω περιοχή μπορεί να επισκεφθεί κανείς :

Το Ναό του Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης, στη θέση Κρίμπεη. Σώζονται τα ερείπια του ναού και μερικές αξιόλογες εικόνες, οι οποίες φυλάσσονται σήμερα στο Ναό της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα

Το Σταυρούλι. Πρόκειται για το **Ναό της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού**, που κτίστηκε σε κορυφή κοντά στο βουνό το 1825-1827. Οι εικόνες του ναού είναι κεντημένες στο χέρι και στη συνέχεια κολλημένες σε ξύλο. Πλάι στην εκκλησία υπάρχει σταυρός μέσα στο κορμό δέντρου, Η παράδοση αναφέρει ότι τοποθέτησαν εκεί οι κάτοικοι όταν κεραυνός έπεσε στο δέντρο κι το άνοιξε στα δυο.

1.2. ΚΑΣΤΟΡΕΙΟΝ

Έδρα του δήμου Πελλάνας. Διαθέτει Ταχυδρομείο, Αστυνομικό Σταθμό, περιφερειακό ιατρείο, φαρμακείο, νηπιαγωγείο, δημοτικό γυμνάσιο και λύκειο. Παλαιότερα το χωριό ονομαζόταν Καστανιά, από το όνομα του δέντρου Καστανιά.

Από το 1921, όμως ονομάζεται Καστόρειον (Καστόρι), από το μυθολογικό ήρωα Κάστορα. Περιλαμβάνει τους οικισμούς Καστόρι, Καστρί, Λουσίνα, Μπρουσάναγα, Παρδάλι, Σερβαίκα.

Το 1789 συμπεριλαμβάνεται στην πολιτική ομοσπονδία της ομάδας των εννέα χωριών της ρίζας του Ταυγέτου. Στην Επανάσταση του 1821 η Καστανιά συμμετείχε ενεργά με τον οπλαρχηγό Αν.Τζωρτζάκη. Το 1825 κήκε από τα στρατεύματα του Ιμπραήμ.

Το Καστόρι κυριολεκτικά πνιγμένο από πράσινο με τις κρουσταλλένιες πηγές, που αναβλύζουν σε κάθε βαθύσκωτη γωνιά τους είναι ένας τόπος για ανάπαυση και αναψυχή. Πολλά τα παραδοσιακά του κτίσματα, που με την ανώνυμη αρχιτεκτονική τους δημιουργούν γοητεία και μαγεύουν κάθε επισκέπτη. Παλιά αρχοντικά, σπάνια τέχνης, γεφύρια πετρόκτιστα, αυλόπορτες στεφανωμένες με κισσούς, μαρτυρούν ότι εκεί διατηρείται ανόθευτη η παράδοση και η ιστορία μας.

Στο Καστόρι ο επισκέπτης μπορεί να δει :

Τη Μονή Καστρίου, γυναικείο μοναστήρι αφιερωμένο στη Ζωοδόχο Πηγή. Βρίσκεται σε μικρή απόσταση από το ομώνυμο χωριό Καστρί . Το μοναστήρι έχει τιμηθεί με σταυροπηγιακά προνόμια του οικουμενικού θρόνου αλλά καταστράφηκε μετά την παράδοση του Μυστρά στους Οθωμανούς.

Την Παναγία του βουνού. Εορτάζει στα εννιάμερα από την Κοίμηση της. Κτίστηκε κατά την Τουρκοκρατία και αποτέλεσε τη Μητρόπολη της Καστανιάς και στη συνέχεια το θρησκευτικό κέντρο λατρείας και προσκυνήματος όλων των κατοίκων του Β. Ταυγέτου.

Τον Άγιο Γεώργιο, στη Λουσίνα. Ερειπωμένο εξωκλήσι. Καταστράφηκε από τους Γερμανούς.

Τον Αη Γιάννη το νηστευτή, πάνω σε κορυφή με κέδρα και αφάνες, στη βόρεια πλευρά του Καστορείου.

Τη σπηλιά του Ραλιά. Βρίσκεται 300μ. χαμηλότερα από τον Αη Γιάννη ανάμεσα στα βράχια. Χρησιμοποιήθηκε ως καταφύγιο από τους κατοίκους για να προφυλακτούν από τους Γερμανούς.

Τα Εισόδια της Θεοτόκου “Μισοσπορίτισσας” Εξωκλήσι μέσα σε σπηλιά. Μάλλον πρόκειται για το ασκητήριο του Αγίου Θεόκλητου.

Τον Καθεδρικό Ναό Καστορείου “Η γέννησις της Θεοτόκου”. Ο ναός τιμάται την 1^η Δεκεμβρίου. Επίσης εορτάζει στις 8 Σεπτεμβρίου, Γενέσιον της Θεοτόκου.

Το φαράγγι του Κάρδαρη, αξιοποιημένο και ιδανικό για περίπατο.

Το Μαρμαρογέφυρο

Τις πηγές του Αγίου Μάμαντα με τα πλατάνια. Το σημείο που προσφέρεται για πικ-νικ και παιχνίδι για τα παιδιά. Εκεί λειτουργεί πρότυπο εκτροφείο πέστροφας και σολομού

1.3. ΠΕΛΛΑΝΑ

Η σημερινή Πελλάνα είναι κτισμένη σε λόφο που σχηματίζουν οι προεκτάσεις της οροσειράς του Ταΰγétου και έχει εύφορο κάμφο με πολλά νερά. Παλαιότερα ονομαζόταν Γεωργιτσιάνικα Καλύβια και από το 1912 Καλύβια. Το 1932 μετονομάστηκε σε Πελλάνα.

Η περιοχή διαδραμάτισε σημαντικό ιστορικό ρόλο ήδη από τη Μυκηναϊκή εποχή, καθώς η πορεία και ανάπτυξη της αρχαίας Πελλάνας συμβάδισε με της Σπάρτης.

Στην περιοχή αποκαλύπτονται πλήθος αρχαιολογικών ευρημάτων, όστρακα, νομίσματα, αρχιτεκτονικά μέλη κ.α. Στην αρχαιότητα η στρατηγική θέση της περιοχής είχε ως αποτέλεσμα την οχύρωση της από τους Σπαρτιάτες και χρησιμοποιήθηκε, ως ορμητήριο από τον Αγησίλαο εναντίον του Επαμεινώνδα.

Η αρχαία πόλη βρισκόταν ανατολικά του σημερινού χωριού, όπου διακρίνονται λείψανα των Ελληνιστικών χρόνων και της Φραγκοκρατίας.

Στην Πελλάνα υπάρχει :

Ο Πύργος των Γκουζιουλίων. Οχυρός πύργος, 200 χρόνων, με πολεμίστρες ικανού οπτικού πεδίου.

Στη γύρω περιοχή ο επισκέπτης μπορεί να δει :

Τους μεγαλοπρεπείς βασιλικούς Μυκηναϊκούς τάφους, Σε απόσταση 1χλμ. Βόρεια του χωριού, στη θέση Πελεκητή βρίσκεται το Μυκηναϊκό νεκροταφείο με τους λαξευτούς θολωτούς τάφους.

Την ακρόπολη της αρχαίας Πελλάνας. ΒΑ. Του σημερινού χωριού, από την πηγή Άσπρη βρύση μέχρι το Παλαιόκαστρο σώζονται ίχνη οικισμού των πρωτοελλαδικών χρόνων καθώς και η ακρόπολη της αρχαίας Πελλάνας, στη κορυφή του λόφου. Εκεί ανακαλύφθηκε ο τύμβος.

Στην νότια πλευρά του λόφου αποκαλύφθηκε τμήμα οικισμού των μυκηναϊκών και ελληνιστικών χρόνων. Εδώ η αρχαιολογική σκαπάνη αναζητεί την Ομηρική Λακεδαίμονα, στην οποία είχαν τα ανάκτορα τους ο Μενέλαος και η Ωραία Ελένη.

Πολλά και σημαντικά ευρήματα έχουν έρθει στο φως, όπως ταινίες από χρυσά φύλλα, χρυσά ελάσματα, κοσμήματα, φυλακτά, αλάβαστρα, αμφορείς ανακτορικού ρυθμού, κεραμικά που καλύπτουν ολόκληρη τη μυκηναϊκή περίοδο, σπάνιος θησαυρός χάλκινων νομισμάτων κ.α.

Συμπεραίνει κανείς ότι η Πελλάνα υπήρξε ένα ακμαίο Μυκηναϊκό κέντρο με συνεχή κατοίκηση, που αυτό είχε άμεσες επιπτώσεις στην ανασύνθεση της ιστορικής εικόνας της υστερομυκηναϊκής Λακωνίας, της εποχής των ομηρικών επών και του τρωικού πολέμου, της εποχής του Τυνδάρεω, του Μενέλαου και της Ελένης.

Το ιερό του Ασκληπιού. ΝΑ του χωριού και σε απόσταση λίγων μέτρων από την Πελλανίδα πηγή ήταν ιερό του Ασκληπιού. Σώζονται μόνο κλασικής και ρωμαϊκής εποχής.

Το Ναό της Ζωοδόχου Πηγής, Ξωκλήσι έξω από το χωριό. Περιβόλια μέσα σε σπηλιά.

1.4. ΓΕΩΡΓΙΤΣΙ

Το Γεωργίτσι είναι κτισμένο στην ορεινή ανατολική πλευρά του Ταυγέτου, σε τοποθεσία τραχιά, απόκρημη και καταπράσινη με υψόμετρο 950-1100μ.

Υπήρξε πρωτεύουσα του δήμου Πελλάνας. Πρόκειται για ένα από τα πιο γραφικά χωριά των βόρειων δήμων, με υπέροχη θέα και έχει χαρακτηριστεί ως το μπαλκόνι του Ταυγέτου.

Ο επισκέπτης μπορεί να ξεκουράσει πνεύμα και σώμα στη δροσερή πλατεία με την ωραία θέα, να περπατήσει στα γραφικά δρομάκια, να χαρεί τα παραδοσιακά σπίτια.

Ακόμη μπορεί να επισκεφτεί :

Τον Ναό του Αγίου Δημητρίου. Έχει κτιστεί μέσα στο βράχο, στη δεξιά πλευρά της κορυφής του λόφου Καστράκι, στο πάνω μέρος του χωριού, πάνω από την περιοχή «Σκουριά». Σώζονται πολλές εικόνες από το 17^ο αιώνα

Το εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία. Βρίσκεται στο δρόμο από Αλευρού για Γεωργίτσι, δίπλα στο ιστορικό βυζαντινό μοναστήρι. Κτίστηκε το 1619 μ.χ. και απέκτησε προνόμια από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Στον εξωτερικό οι τοίχοι είναι ζωγραφισμένοι οι αρχάγγελοι σε φυσικό μέγεθος. Το εσωτερικό του ναού είναι έργο καλλιτεχνικής δημιουργίας της οικογένειας Κακαβά. Η μονή διαλύθηκε το 1833. Στη βρύση και τη γύρω περιοχή διοργανώνεται πανηγύρι στις 20 Ιουλίου.

Το σπίτι του Πέτρου Ρούμπου . Σώζονται μόνο τα ερείπια του μικρού, πέτρινου καλυβόσπιτου με τα μικρά παράθυρα. Πολλά έργα του ζωγράφου – γλύπτη Π. Ρούμπου : πολλές προσωπογραφίες επωνύμων και ανωνύμων, το μνημείο του

Αθηνογένη, το ηρώο της Μαγούλας Λακεδαιμόνος, η προτομή του ποιητή Λορέντζου Μαβίλη, το ηρώο της Τρίπολης κ.α.

Το δημοτικό σχολείο. Το σημερινό σχολείο κτίστηκε το 1933 από το σύλλογο Γεωργιτσιάνων Αμερικής “ Ο Σωκράτης”, σε σχήμα Γ με 2 προαύλια, το βορεινό για τα κορίτσια και το ανατολικό για τα αγόρια.

Τους αλευρόμυλους. Η κινητήρια δύναμη τους είναι το νερό. Βρίσκονται στα δυο ρεύματα : στο Μέγα Ρέμα ή της Αναστάσαινας και το Πουρναρόρεμα.

1.5. ΑΓΟΡΙΑΝΗ

Σε απόσταση 12 χμ. Από την έδρα του δήμου, το Καστόρι, βρίσκεται το χωριό Αγόριανη, σε μια προνομιούχα περιοχή ανάμεσα σε έλατα, καστανιές , πεύκα και άφθονα, τρεχούμενα νερά.

Η ονομασία του προέρχεται από τη σλαβική λέξη Ogorjane ή Gorjane, που υποδηλώνει τους κατοίκους μιας περιοχής.

Στην Αγόριανη ο επισκέπτης μπορεί να δει :

Το Κάστρο (Καστρίτζι) της Αγόριανης. Βρίσκεται ΒΔ. του χωριού σε απότομη πλαγιά. Είχε μια μόνο είσοδο και αυτή οχυρωμένη με τριπλό τείχος. Στα νεότερα χρόνια μεγάλο μέρος του κάστρου καταστράφηκε και τη θέση του πήρε ο Ναός του Αγίου Αθανασίου.

Το Ναό των Αγίων Αποστόλων, στην είσοδο του κάστρου. Πιο κάτω υπάρχει ο ερειπωμένος ναός της Αγίας Ζώνης, ενώ αριστερά από το κάστρο ο βυζαντινός Ναός του Αγίου Νικολάου, με εξαιρετικά σπάνιες τοιχογραφίες.

Τον Ιερό Ναό Κοιμήσεως Θεοτόκου. Σύμφωνα με την τοπική παράδοση το μοναστήρι της Παναγίας κατείχε μεγάλη έκταση, περιβαλλόταν από πυκνούς θάμνους και υδρευόταν από την “νεραϊδόβρυση”

Τον Ιερό Ναό Τιμίου Προδρόμου. Βρίσκεται στην κεντρική πλατεία του χωριού. Στο εσωτερικό του σώζεται μια μοναδική Δευτέρα Παρουσία σε πρωτότυπη σύνθεση, δωρεά Πανάγου Μανίνου (1901) καθώς και ξυλόγλυπτο τέμπλο.

Τα δυο αρχοντικά : του μεγάλου ευεργέτη **Πανάγου Μανίνου** και των κληρονόμων **Παπαδόπουλου** (Βρουντούρη).

Το παραδοσιακό ελαιοτριβείο των αδερφών Χρήστου και Αγγελικής Βέργαδου, καθώς και τους νερόμυλους Νικ. Ψαθά και κληρονόμων Δημ. Ψαθά.

Το παραδοσιακό γεφύρι (Παλιογιόφυρο) των αρχών του αιώνα, φτιαγμένο με το μεράκι και την απaráμιλλη τέχνη των Λαγκαδιανών μαστόρων.

Μπορεί κανείς να απολαύσει δροσερές και γραφικές τοποθεσίες σε κοντινές αποστάσεις.

Στην Κρυόβρυση. Όμορφη τοποθεσία κοντά στο χωριό με πλατάνια και τρεχούμενα νερά.

Στα Μπαρμπάραινα. Άλλη μια τοποθεσία μέσα στα έλατα, όπου βρίσκεται το εκκλησάκι της Αναλήψεως.

Στο λόφο του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου. Για να έχει ο επισκέπτης μια πανοραμική άποψη του χωριού.

Στις πηγές του Μπουτζούρη και του Μελιχώβου. Για να απολαύσετε δροσερούς περιπάτους.

Στο χωριό υπάρχει γήπεδο μπάσκετ και παιδική χαρά σε ειδυλλιακό περιβάλλον κάτω από αιωνόβια πεύκα.

1.6. ΛΟΓΚΑΝΙΚΟΣ

Ο Λογκανίκος λόγω της γεωγραφικής του θέσης, ανάμεσα στους τρεις νομούς Μεσσηνίας, Αρκαδίας, Λακωνίας και λόγω της μορφολογίας του εδάφους, συγκλίνουν ο Ταΰγετος και ο Πάρνωνας, χωρίς να ενώνονται και δημιουργείται η λακωνική κοιλάδα του Ευρώτα. Ο Λογκανίκος αποτέλεσε θέση κλειδί για την διακίνηση πληθυσμών και στρατιών στην Πελοπόννησο.

Εδώ βρισκόταν στην αρχαιότητα το πέρασμα για την Αρκαδία καθώς και η βασιλική οδός των Παλαιολόγων . Το χωριό βρίσκεται σε υψόμετρο 750μ. Ο σημερινός Λογκανίκος, που οι κάτοικοι του δεν ξεπερνούν τους 1000 κατοίκους, περιλαμβάνει και τους οικισμούς Κοτίτσα, Βεργαδέικα, Κυπαρίσσι και Γιακουμέικα. Είναι απλωμένος στην καταπράσινη πλαγιά και κάτω από την ελατοσκέπαστη κορυφογραμμή και έχει πέτρινα σπίτια, βρύσες , πηγές και δασικούς δρόμους που οδηγούν στα υψηλότερα σημεία του βουνού.

Στο Λογκανίκο ο επισκέπτης μπορεί να περιγηθεί :

Στην Κοτίτσα. Αξιόλογος οικισμός που άκμασε το 15^ο αιώνα και καταστράφηκε εντελώς από τους Τουρκαλβανούς μετά τα Ορλωφικά (1770). Βρίσκεται στην είσοδο του Λογκανίκου από τον δρόμο της Σπάρτης.

Σώζονται μόνο ερείπια κτισμάτων και ναών της Βυζαντινής περιόδου, που μαρτυρούν την αρχοντιά της Κοτίτσα. Αξίζει μια επίσκεψη στην Αγία Τριάδα, από όπου μπορεί κανείς να θαυμάσει τη χαράδρα του Κοιτισιάνη με τον αποσχισμένο μετέωρο βράχο με τα ερείπια του μεταβυζαντινού ναού κατάγεται ο Εθνάρχης Ελευθέριος Βενιζέλος.

Στον οικισμό και το Κάστρο του φρούραρχου Πελεκάση. Στα βόρεια του χωριού, ο Πέρα Λογκανίκος, ο δεύτερος οικισμός άκμασε σε απόσταση 1χλμ. κάτω από την οχυρή θέση του κάστρου.

Στον οικισμό σώζονται :

Ο Ναός του Αγίου Γεωργίου (1375 μ.χ.), με εξαιρετικές τοιχογραφίες εφάμιλλες του Μυστρά. Στην 8/στιχη κτιτορική επιγραφή πάνω από τη νότια θύρα του ναού αναφέρονται οι δεσπότες του Μυστρά, η αυτοκρατορική οικογένεια της Κων/πολης και οι δωρητές και την εκκλησιαστική και στρατιωτική αρχή της πολίχνης αυτής του Μυστρά.

Ο Ναός των Αγίων Αποστόλων ή των Αγίων Θεοδώρων (1380 μ.χ.)

Κοντά στο ναό αυτό υπάρχει το μοναδικό στην περιοχή Πυργόσπιτο, το **Σταυροπήγι**, αποτελούμενο από την οικία, τον Πύργο και το ναΐδριο της Ζωοδόχου Πηγής .

Ο Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (15ου αιώνα), με περίφημες τοιχογραφίες κατά τα πρότυπα της Παντάνασσας του Μυστρά.

Ο Ναός του Αγίου Δημητρίου (15 ου αιώνα). Το φράγκικό κάστρο μάλλον σε παλιότερα βυζαντινά οχυρωματικά κτίσματα.

Στον Λογκανίκο ο επισκέπτης μπορεί ακόμα να δει :

Το Ναό του Προφήτη Ηλία, στην πλατεία του χωριού. Η ανέγερση του άρχισε το 1810 με εθελοντική εργασία των κατοίκων. Ο ναός κοσμεύεται με αρχαία αρχιτεκτονικά μέλη όπως και με μαρμάρινο επιστύλιο τέμπλου 10^{ου}-11^{ου} αιώνα μ.χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΚΑΡΥΩΝ

Αφήνοντας την Αρκαδία και κατεβαίνοντας από βορρά για τη Λακωνία, το πρώτο χωριό που συναντάμε με παράκαμψη 11 χιλιομέτρων, στις δυτικές ρίζες του Πάρωνα είναι οι Καρυές (Αράχωβα). Από την αρχαιότητα ήταν προπύργιο και ορόσημο των Σπαρτιατών. Κατά τον Πausανία οι Καρυές ήταν ένας από τους εννέα Τεγεατικούς δήμους στην αρχαιότητα. Άλλοτε άνηκαν στους Σπαρτιάτες και άλλοτε στους Τεγεάτες και άλλοτε ήταν ελεύθερες και ανεξάρτητες. Κατά την μυθολογία στις Καρυές ζούσε ο βασιλιάς Δίονας με τη σύζυγο του Ιφιθέα και τις τρεις κόρες τους, Όρφη, Λυκώ και την Καρυά

Πιστεύεται ότι στη θέση Παναγία με τα υπεραιώνόβια πλατάνια, λίγο έξω από το χωριό και δίπλα από το ρεύμα, βρισκόταν το αρχαίο ιερό της Αρτέμιδος Καρυάτιδος, όπου γιόρταζαν κάθε χρόνο την θεά με λατρευτικούς χορούς οι παρθένες της Λακωνίας. Οι κινήσεις, τα ωραία σώματα τους και η εμφάνιση τους ασυνήθιστη σε άλλους χορούς, κατά μια άποψη ήταν αυτά που ενέπνευσαν τους γλύπτες της αρχαιότητας για τον τύπο της Καρυάτιδος σε πολλά έργα τέχνης.

Σήμερα στις Καρυές χορεύονται δυο χοροί που οι ρίζες πιστεύεται πως είναι από την αρχαιότητα, γιατί πουθενά αλλού δεν υπάρχουν αυτοί οι χοροί. Η σχέση της θεάς Άρτεμης με το δέντρο της Καρυδιάς και ο χορός των παρθένων την παρουσιάζουν σαν θεότητα που ευλογεί την ευφορία των καρπών και των ανθρώπων.

Κατά τη βυζαντινή εποχή και γύρω στον 8^ο αιώνα μ.χ. οι Καρυές πήραν το Σλαβικό όνομα Αράχωβα, το οποίο παρέμεινε μέχρι τις μέρες μας. Κατά τη Φραγκοκρατία, ονομαζόταν Μεγάλη Αράχωβα. Υπάρχουν χαλάσματα από την εποχή εκείνη με την ονομασία Παλαιόπυργος, 2 χλμ. έξω από το χωριό.

Σήμερα οι Καρυές έχουν βρει το ρυθμό τους. Ιδιαίτερα το καλοκαίρι λόγω του υψόμετρου (920μ.) κατακλύζεται από επισκέπτες σε έναν ιδανικό τόπο για διακοπές. Γύρω από τον πλάτανο στην πλατεία του χωριού θα βρει κανείς στα καφεενεία και τις ταβέρνες την εξυπηρέτηση και την φιλοξενία των Αραχωβιτών.

Στις 26 και στις 27 Ιουλίου, γίνεται μεγάλο διήμερο πανηγύρι που συγκεντρώνει από όλες τις περιοχές της Λακωνίας πλήθος κόσμου. Εδώ μπορεί κανείς να θαυμάσει και να απολαύσει τους καρνώτικους χορούς που μόνο εδώ χορεύονται από τους ντόπιους κατοίκους και που οι ρίζες τους χάνονται στην αρχαιότητα, δυο χοροί που λέγεται πως χορεύονταν προς τιμή της Αρτέμιδος Καρυάτιδος.

Οι Καρυές παράγουν εξαιρετικής ποιότητας καρύδια και κάστανα και πρόσφατα δημιουργήθηκε συνεταιρισμός από τους κατοίκους για τη διάθεση και εμπορία των προϊόντων. Επίσης μπορεί κανείς να αγοράσει εκλεκτής ποιότητας ντόπια τυριά και να γευθεί νοστιμότητα κρέατα αμνοεριφίων από την περιοχή καθώς και εξαιρετικής ποιότητας μέλι.

Πρόσφατα έχει χτιστεί παραδοσιακός ξενώνας και σιγά σιγά η περιοχή αναπτύσσεται τουριστικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

ΔΗΜΟΣ ΜΥΣΤΡΑΣ

1. ΜΥΣΤΡΑΣ, Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Μεγαλοπρεπή και εντυπωσιακή, μακρινή και ταυτόχρονα τόσο κοντινή. Ακίνητη στον χρόνο, η νεκρή πολιτεία απλώνεται στην πλαγιά του απότομου παράξενου υψώματος με το κάστρο στην κορυφή του . Μόλις 5 χλμ. ΒΔ από τη Σπάρτη ο χρόνος έχει σταματήσει, αλλά σε χρυσές σελίδες της ιστορίας. **Ο Μυστράς**, η “θεοφρούρητος χώρα του Μυζηθρά”, η έδρα του Δεσποτικού του Μωρέως, το τελευταίο λίκνο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, εξακολουθεί να ζει στην ιστορική μνήμη και στην συνείδηση των ανθρώπων.

Με τις οχυρώσεις και τις εκκλησίες του, με τα παλάτια, τα αρχοντικά σπίτια του, με τους δρόμους και τις κρήνες του, προκαλεί καθημερινά θαυμασμό σε χιλιάδες επισκέπτες, αλλά και προσφέρει πολύτιμες γνώσεις για την εξέλιξη και το πολιτισμό του Βυζαντίου. Δυο αιώνες στο προσκήνιο της ιστορίας, συνέθεσε μια ανεπανάληπτη διαδρομή δόξας, λαμπρότητας και προσφοράς – πολιτικής, κοινωνικής και πολιτιστικής.

Η αφετηρία στα μέσα του 13^{ου} αιώνα, όταν οι Φράγκοι είχαν κυριαρχήσει στην Πελοπόννησο. Το 1249 ο Βιλλαρδουίνος Β' έκτισε πόρθητο στην κορυφή υψώματος με το όνομα Μυστράς ή Μυζηθράς. Δέκα χρόνια αργότερα, αιχμάλωτος του αυτοκράτορα του Βυζαντίου Μιχαήλ Παλαιολόγου, εξαγόρασε την ελευθερία ου, δίνοντας τα κάστρα του Μυστρά, της Μονεμβασιάς και της Μάνης. Ο Μυστράς πρόσφερε ασφάλεια, με αποτέλεσμα οι κάτοικοι της γειτονικής Λακεδαιμονίας να κτίσουν τα σπίτια τους στην πλαγιά γύρω από το κάστρο. Ο συνοικισμός, **η Χώρα**, προστατεύτηκε με τείχος, αλλά νέα σπίτια κτίστηκαν απ' έξω. Άλλο τείχος προστατεύει τη νέα συνοικία, την Κάτω Χώρα. Με τους στρατηγούς μόνιμα διοικητές από το 1308 και με την έδρα της Μητρόπολης να έχει μεταφερθεί από τη Λακεδαίμονα, ο Μυστράς έγινε στα μέσα του 14^{ου} αιώνα πρωτεύουσα της Πελοποννήσου, η έδρα του **Δεσποτάτου του Μωρέως** με ισόβιο άρχοντα. .

Πρώτος δεσπότης το 1348 ο **Μανουήλ**, δευτερότοκος γιος του αυτοκράτορα Ιωάννη Κατακουζηνού, και δεύτερος ο **Ματθαίος** το 1380. Τότε ήρθε η ώρα των Παλαιολόγων, με δεσπότη τον **Θεόδωρο Α'**, γιο του αυτοκράτορα Ιωάννη Παλαιολόγου και διαδόχους του τον **Θεόδωρο Β'** το 1407 και τον **Κωνσταντίνο Παλαιολόγο** το 1443. Όλα αυτά τα χρόνια ο Μυστράς γνώρισε μέρες δόξας, παρά τους εξωτερικούς κινδύνους. Η κυριαρχία απλώθηκε σχεδόν σε όλη την Πελοπόννησο και έγινε κέντρο της πολιτικής και πνευματικής ζωής, πεδίο για να αναγεννηθούν τα γράμματα κι οι τέχνες. Εδώ ίδρυσε την περίφημη φιλοσοφική σχολή του ο **Γεώργιος Γεμιστός ή Πλήθων**.

Στις 6 Ιανουαρίου 1449, στη Μητρόπολη του Μυστρά, τον γιο Δημήτριο, ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος στέφθηκε αυτοκράτορας και έφυγε για την Κωνσταντινούπολη, για το θάνατο και την δόξα στην άλωση του 1453, Αλλά ο Μυστράς έπεσε άδοξα. Ο νέος δεσπότης Δημήτριος παρέδωσε χωρίς μάχη το άπαρτο κάστρο στον Μωάμεθ Β' . Κατά την τουρκοκρατία η πόλη παρέμεινε ακμαία, με 42.000 κατοίκους. Μετά την αποτυχία της εξέγερσης του 1770 έμειναν 8.000.

Φτωχός, αλλά θαρραλέος και ο Μυστράς, πρόσφερε στον αγώνα του 1821, αλλά το 1825 οι Αιγύπτιοι του Ιμπραήμ έκαψαν την Κάτω Χώρα. Οι κάτοικοι άρχισαν να φεύγουν. Άλλοι εγκαταστάθηκαν χαμηλότερα στο Νέο Μυστρά. Κι άλλοι επέστρεψαν στις όχθες του Ευρώτα για να δημιουργήσουν τη νέα Σπάρτη. Στη βυζαντινή πολιτεία η εγκατάλειψη έδωσε τη θέση της στη φθορά του χρόνου.

1.1. ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΛΑΤΙΑ

Ολόκληρος ένα υπαίθριο μουσείο ο Μυστράς, απ' αυτή τη μαρτυρία λαμπρής εποχής δύναμης και πολιτισμού, προσελκύει σε κάθε βήμα το ενδιαφέρον. Από το **κάστρο** και τις **οχυρώσεις** μέχρι τις **πύλες** και από τις **εκκλησίες** μέχρι τα **παλάτια**, με όσα άλλα συναντώνται ανάμεσα τους, όλα προξενούν θαυμασμό και προσκαλούν στην αναζήτηση της γνώσης για έναν κόσμο που έφυγε, αλλά και είναι παρών, καιροφυλακτώντας πίσω από κάθε γωνιά κατά τη γοητευτική περιδιάβαση της σιωπηλής βυζαντινής πολιτείας.

1.1.1. ΤΑ ΠΑΛΑΤΙΑ

Τα **Παλάτια** των **δεσποτών** του Μορέως δεσπόζουν σε όλο το Μυστρά από τη βραχώδη βάση τους στην πλατεία της Άνω Χώρας, όπου οδηγεί από την Κάτω Χώρα η πύλη της Μονεμβασιάς. Εντυπωσιακό συγκρότημα, αποτελείται από κτίρια, που κατασκευάστηκαν σε διαφορετικές εποχές. Το πρώτο, το **ανάκτορο των Καντακουζηνών**, δημιούργημα ίσως των Φράγκων, κτίστηκε στην αρχή της ζωής του Μυστρά. Στην ίδια περίοδο (1250 – 1350) ανήκει και το δεύτερο κτίριο. Το τρίτο κτίριο, τετραώροφο, κατασκευάστηκε στην περίοδο 1350 – 1400, όπως και το τέταρτο, διώροφο αυτό, όπου κατοικούσε ο δεσπότης. Το πέμπτο κτίριο, της περιόδου 1400 – 1460, είναι το **παλάτι των Παλαιολόγων**. Έχει μήκος 38 μ. και πλάτος 12 μ. Ο πρώτος όροφος προοριζόταν για τις υπηρεσίες του Δεσποτάτου. Ο δεύτερος ήταν η αίθουσα του θρόνου. Βασικός πόλος έλξης για τον σημερινό επισκέπτη τα ερειπωμένα Παλάτια θυμίζουν, μετά την αναστήλωση τους, με ενάργεια μια εποχή, που άφησε ανεξίτηλα τα ίχνη της. Όπως, άλλωστε και η μεγάλη πλατεία μπροστά τους, χώρος των επίσημων εκδηλώσεων τον καιρό της δόξας και παζάρι τα κατοπινά χρόνια της ακμαίας εμπορικής ζωής του Μυστρά.

1.1.2. ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ

Στην **κορυφή του βράχου** σε ύψος 620μ., κτισμένο το 1249 από τον Βιλλαρδουίνο Β'. Στα χρόνια, που ακολούθησαν, δέχθηκε πολλές επισκέψεις και προσθήκες. Έχει δυο **περιβόλους** με μια πύλη για κάθε περίβολο. Στον εξωτερικό διακρίνονται ένας ισχυρός κυκλικός πύργος, μια δεξαμενή και κατάλοιπα από κτίσματα της τουρκοκρατίας. Στον εσωτερικό σώζονται ερειπωμένη η κατοικία του διοικητή, μια δεξαμενή, ένας στρογγυλός πύργος και ένα παρεκκλήσι, ίσως το παλαιότερο κτίσμα του Μυστρά.

1.2. ΤΑ ΤΕΙΧΗ

Δυο είναι οι οχυρωματικές σειρές του Μυστρά. Το **εσωτερικό τείχος**, που υψώθηκε για την προστασία των πρώτων κατοίκων, περικλείοντας και τα Παλάτια των Δεσποτών. Και το **εξωτερικό**, που κατασκευάστηκε αργότερα για να προστατεύσει όσους εγκαταστάθηκαν στην Κάτω Χώρα. Οι οχυρώσεις συμπληρώνονται με τετράγωνους πύργους.

1.3. ΟΙ ΠΥΛΕΣ

Τρεις εισόδους είχε η βυζαντινή πολιτεία. Την **οχυρωμένη** με πύργο **Πύλη** στο εξωτερικό τείχος, κύρια είσοδο σήμερα για τους επισκέπτες - σ' αυτήν σταματάει, άλλωστε, ο δρόμος- την **Πάνω Πύλη** (Πύλη Κάστρου) και την **Πύλη του Ναυπλίου**, ψηλά στη βορινή πλευρά του εσωτερικού τείχους, οχυρωμένη με τετράγωνους και στρογγυλούς πύργους και με σιδερένια πόρτα που ανεβοκατέβαινε. Η εσωτερική επικοινωνία μεταξύ Κάτω και Πάνω Χώρας γινόταν από την **Πύλη της Μονεμβασίας** ή **Σιδερόπορτα** .

1.4. ΤΑ ΑΡΧΟΝΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΣΠΙΤΙΑ

Η ιστορία, αλλά και η καθημερινή ζωή, από το πέραςμά των αιώνων στα ελικοειδή δρομάκια του Μυστρά αναδύονται και από τα **αρχοντικά** και τα **σπίτια** του. Παλαιότερα και νεώτερα, έχοντας τα περισσότερα διατηρήσει την αρχική τους μορφή, αποτελούν πηγή γνώσης για την αρχιτεκτονική και τον τρόπο της κατασκευής, αλλά και για τις συνήθειες της ζωής, από τον 13^ο και μετά. Σημαντικότερα-σώζονται, άλλωστε, σε καλύτερη κατάσταση- είναι το **αρχοντικό του Λάσκαρη** κοντά στη Μαρμάρα, το **αρχοντικό του Φραγκόπουλου** ανάμεσα στην περίβλεπτο και την Παντάνασσα και το **Παλατάκι** , όπως λέγεται το αρχοντικό κοντά στον Άγιο Νικόλαο, στην Πάνω Χώρα, που οι διάφορες φάσεις της κατασκευής του οριοθετούν τη χρονολόγηση του από το δεύτερο μισό του 13^{ου} αιώνα ως τις αρχές του 15^{ου} αιώνα .

1.5. ΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ

Περισσότερες από εικοσιπέντε είναι οι εκκλησίες που προσθέτουν την αρχιτεκτονική και ιστορική τους αξία στην ιδιαίτερη φυσιογνωμία του Μυστρά, άλλες με περισσότερα και άλλες με λιγότερα σημάδια από το πέρασμα του χρόνου-ορισμένες είναι γνωστές μόνο από τη θέση τους. Επτά ξεχωρίζουν-μεγαλύτερες, καλύτερα διατηρημένες, με χαρακτηριστική αρχιτεκτονική και θαυμάσιες τοιχογραφίες.

Ο Άγιος Δημήτριος, η Μητρόπολη του Μυστρά, στη βορινή πλευρά, κοντά στην οχυρωμένη πύλη-είσοδο στην καστροπολιτεία. Ιδρύθηκε λίγο μετά την παραχώρηση του κάστρου στους Βυζαντινούς, αλλά δέχτηκε σημαντικές μετατροπές τον 15^ο αιώνα, με αποτέλεσμα να αποτελεί σύνθεση τρίκλιτης βασιλικής κάτω και σταυροειδούς με πέντε τρούλους επάνω. Οι εργασίες καθαρισμού και συντήρησης ανέδειξαν τις τοιχογραφίες της, που δείχνουν την καλλιτεχνική άνθηση του Μυστρά ως τις αρχές του 14^{ου} αιώνα, με εξαίρεση τον τρούλο, που πιθανώς ανήκει στο πρώτο μισό του 15^{ου} αιώνα. Δέκα ζωγράφοι υπολογίζεται ότι εργάστηκαν για τη διακόσμηση. Μαρμάρινη πλάκα με το οικόσημο των Παλαιολόγων, τον δικέφαλο αετό, βρίσκεται εδώ σε ανάμνηση της στέψης του τελευταίου αυτοκράτορα το 1449.

Η Ευαγγελίστρια, κοντά στη Μητρόπολη, προς την βορινή πλευρά, στο χώρο του νεκροταφείου. Μικρή, αλλά εξαιρετικά ενδιαφέρουσα στην αρχιτεκτονική της μορφή, φαίνεται ότι κατασκευάστηκε στο τέλος του 14^{ου} αιώνα. Ιδιαίτερη σημασία έχει ο γλυπτός διάκοσμος της.

Οι Άγιοι Θεόδωροι, η μια από τις δυο εκκλησίες της μονής Βροντοχίου, του πλουσιότερου μοναστηριού του Μυστρά, με δικό της τείχος στη βόρεια πλευρά της εξωτερικής οχύρωσης, κέντρου πνευματικής ζωής με μεγάλη βιβλιοθήκη και πολλά προνόμια, όπου θαβόταν οι άρχοντες δεσπότες. Η εκκλησία κτίστηκε στο διάστημα 1290-1296, οκταγωνική, όπως το Δαφνί και ο Όσιος Λουκάς. Είναι ιδιαίτερα όμορφη με διαφορετικά επίπεδα στη στέγη της και με τοιχογραφίες χαρακτηριστικές της πρώτης καλλιτεχνικής περιόδου του Μυστρά. Στα παρεκκλήσια, στις τέσσερις γωνίες της, ήταν πιθανόν τάφοι υψηλόβαθμων αξιωματούχων ή μελών της αριστοκρατίας.

Η Παναγία Οδηγήτρια, ή **Αφεντικό**, ή άλλη εκκλησία της μονής Βροντοχίου, θυμίζει την αρχιτεκτονική της Κωνσταντινούπολης. Οφείλει το δεύτερο όνομα της ή στο γεγονός ότι το μοναστήρι ήταν διοικητικά ανεξάρτητο και υπαγόταν απευθείας στον Πατριάρχη, ή στο ότι είχε ταφεί εδώ ένας δεσπότης-αφέντης- ο Θεόδωρος Β' Παλαιολόγος. Η εκκλησία ιδρύθηκε το 1310 κι είναι η πρώτη σύνθετου τύπου στον Μυστρά-τρίκλιτη βασιλική κάτω και τετρακίονιος σταυροειδής με πέντε τρούλους επάνω. Αναστηλώθηκε με προσοχή και ακρίβεια από το 1934 και μετά. Πολύ σημαντικός είναι ο ζωγραφικός της διάκοσμος, που αποκαλύπτεται με τις εργασίες συντήρησης. Φαίνεται ότι τρεις ή τέσσερις ζωγράφοι από την Κωνσταντινούπολη εργάστηκαν ταυτόχρονα, δημιουργώντας θαυμάσιες τοιχογραφίες σαν ψηφιδωτά. Εξαιρετική σημασία για τη ζωγραφική τέχνη του Μυστρά έχουν οι τοιχογραφίες στα τέσσερα παρεκκλήσια, που μαζί με στοές περιβάλλουν την εκκλησία. Στο βορειοδυτικό, με καταπληκτική τοιχογράφηση, υπάρχουν οι τάφοι του Θεόδωρου και του αρχιμανδήτη Παχώμιου, ιδρυτή της εκκλησίας και μεγάλης εκκλησιαστικής μορφής, και στο νότιο οι τάφοι των αρχόντων. Στο νοτιοδυτικό, στους τοίχους του,

είναι γραμμένα τα αυτοκρατορικά χρυσόβουλα με τα προνομία του μοναστηριού. Το παλαιότερο διάταγμα είναι του 1312 και το νεότερο του 1322 .

Η Περίβλεπτος, ακριβώς στην αντίθετη πλευρά από το Βροντόχι, στη νοτιοανατολική γωνία του εξωτερικού τείχους. Μικρή μονή κτισμένη στη βάση απότομου βράχου στα μέσα του 14^{ου} αιώνα. Η εκκλησία της Παναγίας Περιβλέπτου, που πήρε το όνομα της από το περίφημο ναό της Κωνσταντινούπολης, είναι δικιόνιος σταυροειδής με τρούλο-μοιάζει πολύ με την Ευαγγελίστρια και την Αγία Σοφία. Σώζονται, επίσης τρία παρεκκλήσια – του Αγίου Παντελεήμονα και της Αγία Παρασκευής στην ανατολική πλευρά και της Αγίας Αικατερίνης μέσα σε βράχο στη δυτική. Ιδιαίτερα σημαντικές είναι οι τοιχογραφίες από τη δεύτερη περίοδο της καλλιτεχνικής άνθησης στην πολιτεία. Ο τρούλος μάλιστα είναι ο μόνος στον Μυστρά, στον οποίο διατηρείται άθικτη η εικονογράφηση. Από τις εξαιρετικές τοιχογραφίες του η Ουράνια ή Αγγελική Λειτουργία θεωρείται από τα αριστουργήματα της θρησκευτικής τέχνης.

Η Παντάνασσα, στην ανατολική πλευρά του υψώματος, στο εσωτερικό τείχος κοντά στη πύλη της Μονεμβασιάς. Η νεώτερη και η πλέον σύνθετη στην εμφάνιση της εκκλησία του Μυστρά. Κτίστηκε το 1428 στον τύπο του Αφεντικού, αλλά στην αρχιτεκτονική και τη διακόσμηση της, εκτός από τα στοιχεία του Μυστρά και της Κωνσταντινούπολης, διακρίνονται και επιρροές από τη δυτική τέχνη. Έχει πέντε τρούλους, το ισόγειο του τετραώροφου πύργου του κωδωνοστασίου είναι παρεκκλήσι και από τις στοές της η βόρεια, με τρούλο, είναι η μόνη που σώζεται ακέραια στο Μυστρά. Στο εσωτερικό, ο ζωγραφικός διάκοσμος στις κάτω επιφάνειες ανήκει στο τέλος του 17^{ου} αιώνα και στις αρχές του 18^{ου} αιώνα. Οι αρχικές τοιχογραφίες διατηρούνται στις επάνω επιφάνειες και θεωρούνται το τελευταίο αντιπροσωπευτικό έργο της βυζαντινής τέχνης.

Η Αγία Σοφία, στην Πάνω Χώρα, κοντά στα Παλάτια των Δεσποτών, δικιόνιος σταυροειδής ναός με τρούλο, κτισμένος το 1350 από τον πρώτο δεσπότη του Μυστρά Μανουήλ Καντακουζηνό, με νάρθηκα, παρεκκλήσια, στοά και τριώροφο κωδωνοστάσιο. Ήταν το καθολικό της μονής του Ζωοδόχου. Οι εργασίες αναστήλωσης του έχουν ξαναδώσει σε σημαντικό βαθμό την αρχική του μορφή. Οι τοιχογραφίες του ανήκουν στη δεύτερη περίοδο της τέχνης του Μυστρά, μετά το 1350.

Από τις άλλες εκκλησίες της βυζαντινής πολιτείας ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν ο Άγιος Χριστόφορος κοντά στη Μαρμάρα, ο Άγιος Γεώργιος κοντά στην Περίβλεπτο, οι Άγιοι Ταξιάρχες και η Αγία Άννα προς την Παντάνασσα και η Αγία Παρασκευή στην Άνω Χώρα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο Άη Γιαννάκης έξω από τα τείχη και ο μεταβυζαντινός ναός του Αγίου Νικολάου.

2. Ο ΝΕΟΣ ΜΥΣΤΡΑΣ

Ο ιστορικός δήμος Μυστρά ιδρύθηκε το 1999 με έδρα τη Μαγούλα και έχει 4.599 κατ. Περιλαμβάνει τις πρώην, κοινότητες Αγίας Ειρήνης, Αγίου Ιωάννη, Αναβρυτής, Λογγάστρας, Μυστρά, Παρορείου, Σουσιάνων και Τρύπης

Με ομόφωνες αποφάσεις του δημοτικού συμβουλίου : α) ο Μυστράς ορίστηκε ιστορική έδρα του δήμου και β) ο Άγιος Δημήτριος (Βυζαντινή Μητρόπολη) ορίστηκε Πολιούχος του δήμου Μυστρά. Στην περιοχή του νέου δήμου βρίσκονται : το Γενικό Νοσοκομείο Σπάρτης, το Σαϊνοπούλειο αμφιθέατρο. Το Ίδρυμα Χρονίως Πασχόντων (Άσυλο Ανιάτων) και η Ελευθέρα Σχολή Φιλοσοφίας “Ο Πληθών”.

Ο δήμος Μυστρά, μεταξύ Ταϊγέτου και πεδινών οικισμών, προσφέρει στους επισκέπτες του ολόκληρο το χρόνο τη δυνατότητα ανάπαυσης και αναψυχής. Διαθέτει τα πιο ήσυχα ξενοδοχεία της περιοχής αρκετά ενοικιαζόμενα δωμάτια, δυο εξοπλισμένα κάμπινγκ και ωραιότατες ταβέρνες σε όλους τους οικισμούς .

Στην Αναβρυτή, στο νεοκλασικό κτίριο Δημοτικού Σχολείου, στεγάζεται βοτανικό μουσείο και λειτουργεί φωτογραφική έκθεση της ενδημικής χλωρίδας του Ταϊγέτου. Ο οικισμός αποτελεί ορμητήριο για περιήγηση του Ταϊγέτου. Από εδώ ξεκινούν τα μονοπάτια προς το καταφύγιο (Ε4), προς Μυστρά, προς Άγ. Ιωάννη και Ταϊγέτη. Από το Παρόρι ξεκινά μονοπάτι προς την Παναγία Λαγκαδιώτισσας (15 λεπτά), περίφημη εκκλησία μέσα στη σπηλιά και προς τη Μονή Φανερωμένης. Από Μυστρά θαυμάσια διαδρομή προς Ταϊγέτη, αλλά και προς τον Άγιο Ιωάννη των Βουβάλων στο Νέο Μυστρά (10 λεπτά από την πλατεία) . Εξαιρετική περιήγηση στον Αϊ Γιαννάκη της Ρεματιάς της Τρύπης, επίσκεψη στον Καιάδα και περιπατική διαδρομή στο χώρο του Σαϊνοπουλείου Θεάτρου, όπου ετοιμάζεται και η κατασκευή αθλητικού κέντρου .

Στο δήμο Μυστρά παράγονται εξαιρετικά προϊόντα. Το μικροκλίμα στις πλαγιές του Ταϊγέτου ευνοεί την καλλιέργεια ελιάς (κυρίως ανθολιάς) και το παραγόμενο λάδι, συμβατά και βιολογικό, είναι γευστικότατο. Ευνοείται η βιολογική καλλιέργεια, καθώς και η βιολογική κτηνοτροφία στη περιοχή των Σουσιάνων με βοοειδή λόγω ελεγχόμενων βοσκοτόπων. Στο Καραβά λειτουργεί τυροκομείο παραγωγής φέτας από γάλα της ευρύτερης περιοχής. Στον κάμπο ανάμεσα στο Μυστρά και τη Σπάρτη παράγονται γευστικότατά χειμωνιάτικα πορτοκάλια μέρλιν. Άριστο μέλι παράγουν πολλοί δημότες – μελισσοκόμοι. Τοπικό γλυκό είναι ο σαμουσάς (γάλα, καρύδι, μέλι) . Τέλος, στο δήμο υπάρχουν τρεις ελαιουργικοί συνεταιρισμοί

3. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Το Σαϊνοπούλειο Θέατρο είναι το κέντρο των πολιτιστικών εκδηλώσεων του καλοκαιριού της Λακωνίας φιλοξενώντας τις καλύτερες μουσικές και θεατρικές παραστάσεις που δίνονται σε όλη την Ελλάδα. Στο Μυστρά γιορτάζονται με μεγάλη λαμπρότητα τα Παλαιολόγια με πολιτιστικές εκδηλώσεις στο χώρο του Κάστρου και συνέδρια βυζαντινού περιεχομένου, ενώ στο τέλος Αυγούστου γίνεται τα τελευταία 300 χρόνια το Πανηγύρι του Μυστρά, ονομαστή εμποροπανήγυρη. Αρκεί να πούμε ότι κάθε Λακεδαιμόνιος θεωρεί υποχρέωση του να το επισκέπτεται κάθε χρόνο.

Στη Μαγούλα γιορτάζεται το καρναβάλι και η Καθαρή Δευτέρα. Στις εκδηλώσεις συμμετέχουν οι δέκα πολιτιστικοί σύλλογοι των χωριών.

Γίνονται επίσης και τα πανηγύρια :

8 Ιουλίου στην Ταϊγέτη, του Αγίου Πνεύματος στον Άγ. Ιωάννη, στις 8 Σεπτεμβρίου (Φανερωμένης) στη Αναβρυτή, στις 15 Αυγούστου στους Σουσιτιάνους και τη Λογγάστρα, στα τέλη Ιουλίου στην πλατεία της Μαγούλας και τη πρώτη Κυριακή του Σεπτεμβρη στον Αϊ – Γιαννάκη στην Τρύπη .

4. ΠΕΡΠΑΤΩΝΤΑΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΠΑΡΤΗ ΣΤΟ ΜΥΣΤΡΑ

Μια εναλλακτική διαδρομή πρόσβασης στη βυζαντινή καστροπολιτεία του Μυστρά, αλλά και μία πρόταση για έναν όμορφο περίπατο δίπλα στη Σπάρτη για τους επισκέπτες και τους κατοίκους της πόλης .

Η διαδρομή ξεκινά από το τέρμα της λεωφόρου Λυκούργου στην έξοδο της πόλης προς το Μυστρά ή Καλαμάτα (5 έως 19 λεπτά από την κεντρική Πλατεία της Σπάρτης) και ακολουθεί αρχικά την όχθη της Μαγουλίτσας (ρ. Κνακίωνα) και στη συνέχεια τις όχθες του Σκατιά (ρ. Σκωτία) μέχρι τα πρώτα σπίτια του Μυστρά (50 λεπτά) .

Λιθόστρωτο στο μεγαλύτερο μέρος του το μονοπάτι εκμεταλλεύεται ευρηματικά την εποχική παρόχθια βλάστηση για να φέρει ευχάριστα, κάτω από την σκιά των πλατανιών – ακόμη και τις ζεστές μέρες του καλοκαιριού – τον περιπατητή στον προορισμό του .

Το σύνολό της διαδρομής έχει ενταχθεί στο Ευρωπαϊκό Μονοπάτι Μεγάλων Διαδρομών E4 και έχει σημειωθεί με τα χαρακτηριστικά χρώματα και σήματα .

Στη διαδρομή μας, πέρα από τη φυσική ομορφιά και την εντυπωσιακή θέα του Μυστρά και του Ταϊγέτου, θα συναντήσουμε δυο κρήνες με πόσιμο νερό, το μεταβυζαντινό εκκλησάκι του Αγ. Ανδρέα, δυο παλαιά ασβεστοκάμνα και ένα κεραμοποιείο καθώς και τα ερείπια ενός νερόμυλου με την εντυπωσιακή αψίδα - κάμαρα του μυλαύλακου στην είσοδο του χωριού .

Πλησιάζοντας τις παρυφές του νέου Μυστρά και έχοντας μπροστά μας τον επιβλητικό όγκο της οχυρής καστροπολιτείας έχουμε δυο επιλογές .

Μπορούμε να συνεχίσουμε (δεξιά) για τον αρχαιολογικό χώρο (για να φτάσουμε στην πύλη σε 15 λεπτά) ή να κατευθυνθούμε αριστερά και να φτάσουμε μέσα από γραφικά δρομάκια του χωριού στην Πλατεία του νέου Μυστρά (10 λεπτά)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII

ΔΗΜΟΙ ΣΜΗΝΟΥΣ ΚΑΙ ΦΑΡΙΔΟΣ

1. ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΦΑΡΙΔΟΣ – ΜΕΛΙΤΙΝΗΣ

Ο αναπτυξιακός σύνδεσμος Μελιτίνης ιδρύθηκε το 1994 με έδρα την κοινότητα Αγίου Νικολάου, με σκοπό την απορρόφηση πόρων του Β' Κ.Π.Σ.

Τον αποτελούσε η γεωγραφική ενότητα των 12 τέως κοινοτήτων Αγίου Νικολάου, Άρνας, Αρχοντικού, Καστανιάς, Κόκκινων Λουριών, Μέλισσας, Μελιτίνης, Παλαιόβρυσης, Πετρίνας, Προσηλίου, Σελεγουδιού και Σπαρτιάς.

Εντάχθηκαν στο Πρόγραμμα Leader σημαντικές επενδύσεις δημοτών και δήμου.

1.1. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΗΜΟΥ ΣΜΗΝΟΥΣ

Ο δήμος Σμήνου βρίσκεται στο κεντροδυτικό τμήμα του νομού Λακωνίας. Διασχίζεται από το ιστορικό ποταμό Σμήνο στον οποίο οφείλεται το όνομα του.

Η ύπαρξη ναού της Αθηνάς, τα ευρήματα, στην περιοχή Άρπυα, οι ενδείξεις αρχαίας λατρείας στον ποταμό Σμήνο, τα άφθονα και σημαντικά αρχαιολογικά στοιχεία, που σχετίζονται με το αρχαίο έργο ύδρευσης του Γυθείου από τον ποταμό, τα αγάλματα που έχουν βρεθεί στην Πετρίνα και το Προσήλιο, οι καταστραμμένοι παλαιοί οικισμοί στις θέσεις Γουλιάνικα, Τζεβελιάνικα και Παλαιοχώρα μαρτυρούν την κατοίκηση της περιοχής από τα αρχαία χρόνια. Από τις γραπτές πηγές, τα ιστορικά μνημεία, τους θρύλους και τις παραδόσεις προκύπτει ότι τα χωριά του Σμήνου κατοικούνται συνεχώς από τα πρώτα βυζαντινά χρόνια

Η γεωγραφική θέση των χωριών του Σμήνου και το πολυσχιδές ανάγλυφο έδαφος με τη συνεχή εναλλαγή των λοφοσειρών, με τις απότομες ρεματιές, τις κλεισούρες και τα διάσελα, τις απόκρυφες σπηλιές, τα δασωμένα σκιερά περάσματα με τις διάσπαρτες πηγές και τα βρυσούλια, σε συνδυασμό με το δυναμικό και ασυμβίβαστο χαρακτήρα των κατοίκων, επηρέασε την ιστορική αναφορά της περιοχής.

Σήμερα η οικονομία της περιοχής στηρίζεται κυρίως από την παραγωγή εξαιρετικής ποιότητας ελαιολάδου και βρώσιμων ελιών .

Ο δήμος βρίσκεται σε προσιτή απόσταση από τα δυο βασικά αστικά κέντρα της Λακωνίας (Σπάρτη, Γύθειο). Διαθέτει ιδανικές κλιματολογικές συνθήκες. Διαθέτει εξαιρετικό φυσικό περιβάλλον κι εδαφολογικό ανάγλυφο. Έχει αξιοπρόσεκτους παραδοσιακούς οικισμούς. Από τον δήμο Σμήνου διέρχεται το Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4 με ενδιαφέρουσες προσεγγίσεις και διακλαδώσεις.

Η περιοχή του δήμου Σμήνου προσφέρεται για επενδύσεις και μονάδες εξυπηρέτησης τουρισμού αναψυχής (περιπατικού ορειβατικού) τουρισμού διερχόμενου, τουρισμού προσκυνητικού και οικογενειακών διακοπών.

2. ΤΟ ΞΗΡΟΚΑΜΠΙ ΚΑΙ ΤΟ ΦΑΡΑΓΓΙ ΤΟΥ

Εξαιρετικές διαδρομές προσφέρει η Φύση και νοτιότερα, στο **Ξηροκάμπι** και τη γύρω περιοχή, από την οποία δεν λείπουν και τα ιστορικά αξιοθέατα. Οι **βυζαντινές εκκλησίες** του Αγίου Γεωργίου, του Αγίου Βασιλείου και του Οσίου Νίκωνος, στο Ξηροκάμπι. Οι αρχαιολογικοί χώροι, που θυμίζουν ότι και εδώ η γη έχει κατοικηθεί από τα προϊστορικά χρόνια. Ένα **αρχαίο ελληνικό γεφύρι**, μνημείο από τα ελληνιστικά χρόνια με ιδιαίτερη αρχιτεκτονική αξία, το μοναδικό σε χρήση στην Ευρώπη. Ο **πύργος του Διακάκου**, σημαντικό κέντρο των Ελλήνων κατά την τουρκοκρατία. Ο **οικισμός Σωτηρίτσα**, παλιό παραθεστικό κέντρο, με βυζαντινή εκκλησία.

Εκείνο, όμως που πριν από όλα κάνει την περιοχή να ξεχωρίζει είναι το **φαράγγι του Ανακόλου**, χώρος εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς, προς τον οποίο υπάρχει χωματόδρομος καλής βατότητας για Ι.Χ. Η πορεία μέσα στο φαράγγι προσφέρει ανεπανάληπτες εμπειρίες. Οι πεζοπόροι θα συναντήσουν πηγές, έναν φυσικό καταρράκτη, μικρές λίμνες-λούμπες-όπου και σήμερα οι νέοι του οικισμού, κολυμπούν, χέιμαρρους, συστάδες δάσους και πετρώδεις σχηματισμούς. Μονοπάτια συνδέουν διάφορα σημεία με μοναστήρια, εκκλησίες και πηγές, ενώ αναπτύσσεται και το **διεθνές μονοπάτι E4**.

Στο όγδοο χιλιόμετρο του φαραγγιού, σε υψόμετρο 750, περιμένει τους περιηγητές η **μεσαιωνική Κουμουστά**, όπου εγκαταστάθηκαν πολλοί βυζαντινοί του Μυστρά, όταν καταλήφθηκε από τους Τούρκους. Ο οικισμός διατηρεί τη φυσιογνωμία του, που υπογραμμίζεται από παραδοσιακά κτίσματα, την πλατεία με τις μαρμαρινες βρύσες κι τις πέντε εκκλησίες-τον Άγιο Κωνσταντίνο, τον Προφήτη Ηλία, την Παναίτσα, τον Άγιο Παντελεήμονα και τον Άγιο Δημήτριο. Ένα κοινοτικό κτίριο λειτουργεί ως ξενώνας για τους επισκέπτες, που πολλά βράδια του καλοκαιριού έχουν την ευκαιρία να ξεφαντώσουν σε γλέντι με βραστή γίδα, ιδιαίτερα μάλιστα στο πανηγύρι του Προφήτη Ηλία στις 20 Ιουλίου.

Η περιήγηση δεν σταματάει, όμως εδώ. Συνέχεια στο φαράγγι απλώνεται σε υψόμετρο 1.000-1.200, η δασική περιοχή **Πενταυλοί**, χώρος αναψυχής παραθερισμού κοντά στην κορυφή του **Ταϊγέτου**. Αξίζει να θυμάται κανείς ότι η έκταση σε ύψος πάνω από 400μ. προστατεύεται, έχοντας ανακηρυχθεί ως τόπος ιδιαίτερου φυσικού κάλλος, καθώς η φυσική ομορφιά εξακολουθεί να κυριαρχεί στο περιβάλλον και το οδοιπορικό να συνεχίζεται-τουλάχιστον ως τον οικισμό **Γοράνοι**, με τις παλιές τοιχογραφίες στους ερειπωμένους ναούς και με το **μοναστήρι της Γόλας** αφιερωμένο στη Ζωοδόχο Πηγή ή Χρυσοπηγή. Αξιοσημείωτο είναι ότι τα μοναστήρια, που βρίσκονται από την πλευρά του Ταϊγέτου-Γόλας, Ζερμπίτσας, Κουμπάρη, Καταφυγιώτισσας και Φανερωμένης-είναι αφιερωμένα στην Παναγία. Τα τρία μάλιστα Γόλας, Κουμπάρη και Καταφυγιώτισσας-αφιερωμένα στη Ζωοδόχο Πηγή, βρίσκονται στην ίδια νοητή ευθεία

3. ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΣ ΞΕΝΩΝΑΣ ΣΤΗΝ ΆΡΝΑ

Μια τουριστική επένδυση με συναισθηματικό περιεχόμενο, έρχεται να προσθέσει νέα στοιχεία οικονομικής και κοινωνικής εξέλιξης στην πανέμορφη και ιστορική Άρνα. Την επένδυση πραγματοποιούν δημότες της περιοχής. Κινούμενοι κατά βάση από την αγάπη τους για την Άρνα, αγόρασαν ένα διατηρητέο παραδοσιακό σπίτι, στην άκρη του χωριού προς την κατεύθυνση του Γυθείου, το οποίο ανακαινίζουν και επεκτείνουν, μετατρέποντας το σε παραδοσιακό ξενώνα έξι δωματίων, δυναμικότητας 17 κλινών . Δίπλα από τον ξενώνα κατασκευάστηκε ένα ωραίο κτίριο συνοδείας, το οποίο θα στεγάσει φούρνο, ψησταριά κ.λπ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII

ΔΗΜΟΣ ΚΡΟΚΕΩΝ

1. ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ ΣΤΟ ΔΑΦΝΙ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΚΡΟΚΕΕΣ

Η ιστορία και οι παραδόσεις, άρρηκτα συνδεδεμένες στη Λακωνία, καθρεφτίζονται σε κάθε ευκαιρία στο παρόν. Από την ίδια τη θέση τους μικροί ή μεγάλοι οικισμοί δένονται με τα έργα και τις ημέρες του παρελθόντος, χτισμένοι στην ίδια τοποθεσία, όπου αναπτύχθηκαν αρχαίες πόλεις ή ο βυζαντινός πολιτισμός, χωρίς να λείπουν ιστορικοί χώροι από τα νεώτερα χρόνια. Όχι μόνον στις ορεινές διαδρομές ή στις παραλιακές περιοχές, αλλά και στις πεδινές εκτάσεις. Πρώτα χαρακτηριστικά παραδείγματα μετά την πεδιάδα της Σπάρτης προς τον Λακωνικό κόλπο, το Δαφνί και οι Κροκεές, μεσογειακές κωμοπόλεις, όπου εκτός από τα αξιοθέατα, αυτή καθαυτή η διατήρηση των παραδόσεων αποτελεί πόλο έλξης για τους επισκέπτες.

Υστερα από 22χλμ. από τη Σπάρτη, έχοντας στρίψει αριστερά στη διακλάδωση της εθνικής οδού προς το Γύθειο, υποδέχεται τους ταξιδιώτες το **Δαφνί**, σε φιλόξενη ημιορεινή περιοχή, σε ύψος 300μ. Σύμφωνα με λόγιους της περιοχής στη θέση αυτή βρισκόταν η πόλη, που αναφέρει ο Στέφανος Βυζάντιος ότι ήταν οι αρχαίες **Αφίδναι**, πατρίδα του **Τυρταίου**, του ποιητή που εξύψωσε σε υπέρτατο αγαθό τη θυσία για την πατρίδα και εμπύχωσε τους Σπαρτιάτες στη νίκη τους στον Β' Μεσσηνιακό Πόλεμο. Ανασκαφές φέρνουν στο φως σημαντικά ευρήματα, ενώ το βυζαντινό κεφαλοχώρι στο **Λυκοβουνό** και οι παλιές εκκλησίες-ο φημισμένος, αλλά ερειπωμένος Άγιος Γεώργιος και η Παναγία η Μολεμένη-υπογραμμίζουν τη συνέχεια στην ιστορική εξέλιξη της περιοχής, όπως και, ερείπια πια, ο Παλαιόπυργος, παρατηρητήριο της φραγκοκρατίας, και ο Πύργος των Μαυρομιχαλέων σε ένα τέταρτο της ώρας απόσταση με αυτοκίνητο.

Ο νέος δήμος Κροκεών περιλαμβάνει το Ασήμι, το Βαλτάκι, το Βασιλάκι, το Δαφνί, τους Κουμάνους, το Λάγιο, τον Πύργο, το Φάρο και τα Χάνια. Έδρα του δήμου είναι οι Κροκεές (Λεβέτσοβα).

Στο Δαφνί η διατήρηση της παράδοσης συνδέεται με τη σύγχρονη ζωή και το φημισμένο κρασί του συνοδεύει τις επίσημες φημισμένες παραδοσιακές γιορτές του. Στις 24 Ιουνίου, στη γιορτή του Αγίου Ιωάννη του Ριγανά, το μεγάλο πανηγύρι στο Λυκοβουνό αφήνει κάθε χρόνο εποχή με τους χορούς και το φαγοπότι. Το πιο μεγάλο γλέντι γίνεται, όμως, την **Καθαρή Δευτέρα**, με τον **Βλάχικο Γάμο**, που συγκεντρώνει πλήθος κόσμου σε ένα ατελείωτο γιορτινό ξεφάντωμα που αναβιώνει έθιμα και διατηρεί παραδόσεις.

Μεγάλο γλέντι γίνεται και μια μέρα νωρίτερα, την τελευταία Κυριακή της Αποκριάς, επτά χιλιόμετρα νοτιότερα. Είναι το **καρναβάλι** στις **Κροκεές**, της μικρής όμορφης πόλης, που οι στέγες των σπιτιών της με τα κεραμίδια την κάνουν να ξεχωρίζει από μακριά. Η μαρμάρινη βρύση της, με την ανάγλυφη παράσταση των Διόσκουρων, θυμίζει τη μακραίωνη καταγωγή της. Η σημερινή πόλη είναι χτισμένη κοντά στη θέση της αρχαίας πόλης Κροκεαί, φημισμένης για τα λατομεία του περιζήτητου στην αρχαιότητα Κροκεάτη λίθο.

Ο Κροκεάτης λίθος, πορφυρίτης σε πράσινη απόχρωση με κρυστάλλους σαν πετράδια, είχε μεγάλη ζήτηση ιδιαίτερα για την διακόσμηση λουτρών. Στόλισε πολλά ανάκτορα και ναούς μέχρι τα αυτοκρατορικά χρόνια. Το σπουδαιότερο λατομείο των αρχαίων χρόνων βρίσκεται νότια, στην τοποθεσία Ψηθί, όχι μακριά από τα κατάλοιπα της αρχαίας πόλης .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΧ

1. ΔΗΜΟΣ ΘΕΡΑΠΝΩΝ

Ο Δήμος Θεραπνών έχει έδρα την Γκοριτσά και περιλαμβάνει τα χωριά : Αγ. Αναργύρους, Αγριάνους, Καλλονή, Κεφαλά, Πλατάνα, Σκούρα , Χρύσαφα, Ζαγάνα και Πολύδροσο (Τζίτζινα). Ιστορικός δήμος, έχει το όνομα Θεράπνες από το 1869, ως αναφορά στην αρχαία Θεράπνη ή Θεράπνα, που ήταν χτισμένη στην αριστερή όχθη του Ευρώτα. Ανατολικά της Σπάρτης, βρίσκεται η μυκηναϊκή έπαυλη και το ιερό της Ελένης και του Μενέλαου.

Οι κάτοικοι της περιοχής ζουν κυρίως από την καλλιέργεια της ελιάς. Στα πεδινά καλλιεργούν κηπευτικά, τριφύλλι και καλαμπόκι. Αξιόλογη παρουσία έχει η βιολογική καλλιέργεια της ελιάς (8.500 στρέμματα), ιδιαίτερα στον Κεφαλά, το βιολογικό λάδι του οποίου έχει τυποποιηθεί. Αρκετοί κάτοικοι ασχολούνται με την κτηνοτροφία. Στο τυροκομείο της περιοχής παράγεται ένα τοπικό τυρί, μια καλή γραβιέρα. Στο δήμο υπάρχουν εννέα αγροτικοί συνεταιρισμοί, δυο τυποποιητήρια λαδιού, καθώς και επτά πολιτιστικοί κι τρεις αθλητικοί σύλλογοι.

Στα Χρύσαφα υπάρχουν σημαντικές εκκλησίες : ο Άγιος Δημήτριος, ή Κοίμηση της Θεοτόκου, ο Άγιος Νικόλαος και ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος. Ο σημαντικότερος ναός είναι η Παναγία Χρυσωφιώτισσα με εξαιρετικές τοιχογραφίες και ενσωματωμένο οχυρωτικό πύργο.

Η Γκοριτσά, πρωτεύουσα του δήμου Θεραπνών, κτίστηκε από τους κατοίκους των Τσιτζίνων . Η Γκοριτσά είναι ένα ζωντανό χωριό με γραφικές ταβέρνες και αξίζει να επισκεφτεί κανείς το Λαογραφικό μουσείο. Το χωριό είναι αμφιθεατρικά κτισμένο με γραφικά σοκάκια, οι κάτοικοι ασχολούνται με την καλλιέργεια ελιάς και την κτηνοτροφία.

Στην Γκοριτσά μπορεί επίσης να επισκεφτεί κανείς :

Τον Ναό των Ταξιαρχών στη θέση Ζανέικα.

Τον Ναό του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου.

Το κτίριο του Ελληνικού σχολείου του οικισμού καθώς και το αντίστοιχο του Ειρηνοδικείου, δυο κτίσματα ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής ομορφιάς.

Μετά την Γκοριτσά βρίσκεται το χωριό των Αγίων Αναργύρων. Μητρόπολη του χωριού είναι ο ναός των Αγίων Αναργύρων, ενώ περίφημος είναι ο σπηλαιώδης ναός του Αη Γιαννάκη στον Πόρο με αξιόλογες αιογραφίες του 11^{ου} και 13^{ου} αιώνα. Οι κάτοικοι του χωριού έχουν κοινή καταγωγή με τους κατοίκους του χωριού των

Τσιτζίνων όπου τους καλοκαίρι τους συναντά κανείς να παραθερίζουν στο ομώνυμο χωριό.

Τα Τσίτζινα (Πολύδροσο) χωριό με ιδιαίτερη μεγάλη ιστορία και αξία. Έχει πολλές εκκλησίες με κυριότερη του Αγίου Βλάση μέσα στο χωριό. Το καλοκαίρι σφύζει από ζωή, με κατοίκους από την Γκοριτσά και τη Ζούπενα, καθώς επίσης και από επισκέπτες άλλων περιοχών. Ο ξενώνας του φιλοξενεί κάθε χρόνο παραθεριστές που βρίσκουν στα Τσίτζινα τον ιδανικό χώρο για τις διακοπές τους. Εδώ θα βρεί κανείς καλό και φθηνό φαγητό, άφθονο κρασί, κρυστάλλινα νερά και δύσκολα θα αποχωριστεί τα Τσίτζινα.

Ο δήμος Θεραπνών συμμετέχει στις Κοινοτικές πρωτοβουλίες Leader I και II με σκοπό την αγροτική ανάπτυξη της περιοχής του Πάρνωνα και συγκεκριμένα την προώθηση τω ελαιοκομικών προϊόντων. Στα πλαίσια της δημιουργία οικολογικού πάρκου από το ΥΠΕΧΩΔΕ στον εθνικό δρυμό Πάρνωνα, προτάθηκε να λειτουργήσουν τα Χρύσαφα ως μια από τις Πύλες. Τα ορεινά χωριά του δήμου θεωρούνται εξαιρετικά θέρετρα με νερά και πλατάνια, ξενώνα (στα Τζίτζινα) και ταβέρνες, ενώ είναι ορμητήρια για εκδρομές στον Πάρνωνα

1.1. Ιερά Μονή των Αγίων Τεσσαράκοντα

Στα όρια του δήμου Θεραπνών βρίσκεται και η Μονή των Αγ. Τεσσαράκοντα. Αποτελείται από το Καθολικόν, μεγαλόπρεπο ναό του 1620, σταυροειδή βασιλική με οκταγωνικό τρούλο, κόσμημα της μεταβυζαντινής εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής. Γύρω από αυτό υπάρχουν τα κελιά των μοναχών κι ο πύργος της Μονής. Το χτίσιμο ενός τέτοιου ισχυρού και οχυρού κτιρίου ήταν επιβεβλημένο, γιατί υπήρξαν εποχές που η ασφάλεια των μοναχών κινδύνευε από πολυάριθμες επιδρομές, κυρίως Τουρκαλβανούς. Εξαιρετικής τέχνης και μεγαλόπνοης εκτέλεσης είναι οι περίφημες αιογραφίες του Καθολικού, έργο του ονομαστού αιογράφου Γεωργίου Μόσχου από το Ναύπλιο.

Η Μονή πανηγυρίζει στις 9 Μαρτίου, εορτή των Άγιων Τεσσαράκοντα Μεγάλων Μαρτύρων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Χ

ΔΗΜΟΣ ΓΕΡΟΝΘΡΩΝ

1. ΤΟ ΓΕΡΑΚΙ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΟΥ

Νοτιοανατολικά από τη Σπάρτη, σε 40χλμ. απόσταση, καθώς ο Πάρνωνας χαμηλώνει τις κορυφές του, μια ακόμη βυζαντινή πολιτεία της Λακωνίας νικάει το χρόνο. Το Γεράκι, πηγή ιστορίας, αλλά και αισθητικής απόλαυσης για τον επισκέπτη, με το κάστρο του ψηλά και τις εκκλησίες σε κάθε γωνιά του. Κωμόπολη σήμερα ολοζώντανη και φιλόξενη, περιοχή διατηρητέα για τον παραδοσιακό της χαρακτήρα, που έχει ανακηρυχθεί ως τόπος ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

Το κάστρο είναι κτισμένο σε χαμηλό λόφο στις ΝΔ. Πλαγιές του Πάρωνα, κοντά στο Γεράκι. Ιδρύθηκε από τον Φράγκο Βαρόνο Guy de Nivelet το 1209. Μέσα στο κάστρο σώζεται ο ναός του Αγίου Γεωργίου και λείψανα αστικών κτιρίων, αλλά και έξω από αυτό.

Στον σύγχρονο οικισμό του Γερακίου και στην περιφέρεια του υπάρχουν σημαντικά μνημεία :

Ο Ναός Ευαγγελιστριάς, μονόκλιτος σταυροειδής εγγεγραμμένος, με τοιχογραφίες 12^{ου}-13^{ου} αιώνα.

Ο Ναός Αγίου Σώζοντα, τετράστυλος σταυροειδής εγγεγραμμένος με τρούλο, με τοιχογραφίες 13^{ου} αιώνα.

Ο Ναός Αγίου Αθανασίου, τετράστυλος σταυροειδής εγγεγραμμένος με τρούλο, με τοιχογραφίες 13ου αιώνα.

Ο Ναός Αγίου Νικολάου, δίκλιτος ναός, με τοιχογραφίες του 13^{ου} αιώνα.

Ο Ναός Αγίου Ιωάννου Χρυσοστόμου, μονόχωρος ναός με τοιχογραφίες σε δυο στρέμματα 13^ο αιώνα .

2. ΤΑ ΓΕΡΑΚΙΤΙΚΑ ΚΙΛΙΜΙΑ

Πάνε πολλά χρόνια από τότε, που οι γυναίκες στο Γεράκι ασχολούνται με γνώση, μεράκι και ξεχωριστή ικανότητα με την υφαντική τέχνη. Η οικιακή υφαντουργία έδωσε τέτοια δείγματα, ώστε τα γερακίτικα κίλιμα να αποκτήσουν εξαιρετική φήμη. Αναφέρονται μάλιστα σε προκοσύμφωνα διαφόρων περιοχών της Πελοποννήσου από τον 18^ο αιώνα. Η ποιότητα και τα παραδοσιακά σχέδια έφεραν στους γερακίτικους τάπητες βραβεία στη διεθνή έκθεση της Βιέννης το 1873 και στην εθνική γενική έκθεση των Αθηνών το 1888. Η τέχνη, όμως δεν ξεχνιέται, όταν παραδίδεται από γενιά σε γενιά. Το αποδεικνύουν οι αγρότισσες στο Γεράκι, που έχουν ιδρύσει την “Εργάνη”, αγροτικό συνεταιρισμό οικοτεχνίας χειροτεχνίας, και διατηρούν την παράδοση υφαίνοντας σε όρθιο αργαλειό. Τα υφαντά παρουσιάζονται και διατίθενται στο μόνιμο εκθετήριο-πρατήριο του συνεταιρισμού τους στην πλατεία του οικισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XI

ΔΗΜΟΣ ΣΚΑΛΑΣ

1. Ο ΚΗΠΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Μετά τη Σπάρτη, ο Ευρώτας συνεχίζει το ταξίδι του προς τα νοτιοανατολικά, όλο και πλούσιος σε νερό και πολύτιμα συστατικά από τους παραποτάμους του Ταυγέτου και τα ρεύματα του Πάρνωννα. Αλλά ύστερα από μια μεγάλη καμπή στρέφεται σχεδόν κάθετα προς το κέντρο του Λακωνικού κόλπου, δημιουργώντας μια από τις ευφορότερες περιοχές της Ελλάδος και , τηρούμενων των αναλογίων, της Ευρώπης. Την πεδιάδα Τρινάσου και Έλους.

Κάθε άλλο παρά τυχαία έχει ονομαστεί ο “Κήπο της Ευρώπης”. Τα εσπεριδοειδή, με πρώτες τις πορτοκαλιές, συναγωνίζονται τα κηπευτικά και τις απαιτητικές σε νερό καλλιέργειες, στο γόνιμο από τις προσχώσεις έδαφος.

Ο δήμος Σκάλας περιλαμβάνει τα χωριά: Άγιοι Ταξιάρχες, Βρονταμά, Γράμουσα, Λεήμονα, Πανηγυρίστρα, Περιστέρι, Σούλι, Στεφανιά και Φιλήσι .

Στην καρδιά της πεδιάδας η Σκάλα 44 χλμ. Νοτιοανατολικά από την Σπάρτη, με πρόσβαση είτε από τα δυτικά από το Γύθειο ή τις Κροκεές είτε βόρεια από το Γεράκι. Σημαντικό αγροτικό κέντρο, κωμόπολη φημισμένη για τα επώνυμα πορτοκάλια και κηπευτικά της. Εδώ διατηρείται η εκκλησία της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα, ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, στον ομώνυμο οικισμό.

Στο νότο, σε μικρή απόσταση από την Σκάλα, τους γύρω οικισμούς της και την ευρύτερη περιοχή, στο καταπράσινο περιβάλλον με τους πορτοκαλεώνες, που ευωδιάζει από τα γεννήματα της Φύσης και τους καρπούς της καλλιεργημένης γης, απλώνονται οι μεγάλες αμμουδιές των εκβολών του Ευρώτα. Τα Τρίνισα της Σκάλας και η παραλία του Λεήμονα, η Κυανή Ακτή του Έλους και η Κοκκινιά της Κάτω Γλυκόβρυσης στην ανατολικά γωνία του μυχού του κόλπου. Σε όλη αυτή την παραλιακή ζώνη, με τις πούγκες – τις αμμουδερές εκτάσεις – τα ρηγά νερά, μπορούν όχι μόνον οι μεγάλοι, αλλά και τα παιδιά να απολαύσουν με άνεση τις χαρές της θάλασσας. Οι παραλίες της Κυανής Ακτής και του Λεήμονα προσφέρουν τη φιλοξενία τους και στις χελώνες Καρέτα-Καρέτα, που γεννούν τα αβγά τους στις ολόξανθες αμμουδιές .

Πολλές είναι και οι εκδηλώσεις στην περιοχή. Το μεγάλο πανηγύρι της Αγίας Παρασκευής, στις 26 Ιουλίου, στη Σκάλα, αλλά κι η Γιορτή του Πορτοκαλιού στη Στεφανιά κάθε χρόνο στο τέλος του Μαΐου. Μια μεγάλη γιορτή με αγροτικό χαρακτήρα, εμπλουτισμένη πάντα με μορφωτικές, ψυχαγωγικές και αθλητικές εκδηλώσεις. Επίσης, του Άη-Λια , στις 20 Ιουλίου στον οικισμό Βλαχιώτη και της Παναγίας, στις 15 Αυγούστου, στον οικισμό Έλος.

2. ΤΟ ΠΑΛΑΙΟΜΟΝΑΣΤΗΡΟ ΣΤΟΝ ΒΡΟΝΤΑ ΚΑΙ Η ΘΥΣΙΑ ΤΩΝ 300 ΤΟ 1825

Βόρεια από τη Σκάλα, στο δρόμο για το Γεράκι, στα δυτικά του μεγάλου οικισμού Βρονταμάς του δήμου Σκάλας, ο Ευρώτας κυλάει τα νερά του στο βάθος ενός φαραγγιού, με τις καταπράσινες πλαγιές του να κόβονται ψηλά από πέτρινους όγκους. Εδώ, μέσα στα βράχια είναι χτισμένο το Παλαιομονάστηρο, του 12^{ου} αιώνα, σπηλαιώδης ναός τρισυπόστατος- της Θεοτόκου, του Αγίου Νικολάου και του Αγίου Νικήτα – μνημείο θρησκευτικό και ιστορικό, ένας ακόμη χώρος υπέρτατης θυσίας της ελληνικής ψυχής στην ελευθερία .

Εδώ κλεισμένοι πεντακόσιοι Βρονταμίτες, υπό την ηγεσία του παπά Δημήτρη Παπαδημητρίου και του οπλαρχηγού Γιαννάκη Καραμπά, αρνήθηκαν να παραδοθούν στα στίφη του Αιγυπτίου Ιμπραήμ πασά, που κατέστρεφαν την Πελοπόννησο, προσπαθώντας να πνίξουν τον απελευθερωτικό αγώνα που είχαν αρχίσει οι Έλληνες το 1821. Στις 15 Σεπτεμβρίου του 1825, αδυνατώντας να καταλάβουν τον οχυρό αυτό χώρο, οι πολιορκητές ανατίναξαν τον λόφο- οροφή του μοναστηριού και από τα ανοίγματα έκαψαν ζωντανούς όλους τους έγκλειστους.

Οι μνήμες εκείνης τη θυσίας κυριαρχούν στο ιερό αυτό μνημείο, με τρίτο μετά το Κιούγκι και το Αρκάδι μνημείο ηρωισμού και αυτοθυσίας, που δίνει παράλληλα τη δυνατότητα στον επισκέπτη να θαυμάσει τις μοναδικές τοιχογραφίες του 12^{ου} αιώνα, που διακοσμούν το εσωτερικό του. Στις 15 Σεπτεμβρίου, του Αγίου Νικήτα, ο δήμος Σκάλας τελεί στον τόπο της θυσίας μνημόσυνο στη μνήμη των ηρώων Βρονταμιτών. Στον οικισμό Βρονταμάς, διατηρείται οικία σε σχέδιο του μεγάλου Βαυαρού αρχιτέκτονα Τσίλερ.

3. ΤΟ ΔΕΛΤΑ ΤΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ ΕΥΡΩΤΑ

Ένας από τους τελευταίους υδροβιότοπους στη νότια Ελλάδα είναι και αυτός στο Δέλτα του ποταμού Ευρώτα. Η ανθρώπινη παρέμβαση έχει συρρικνώσει κατά πολύ την προϋπάρχουσα έκταση και σήμερα είναι επιτακτική η ανάγκη για την προστασία του χώρου. Μία περιοχή εξαιρετικής σημασίας για την άγρια ζωή. Πάνω από 210 είδη σπάνιων πουλιών που έχουν καταγραφεί καθώς και η χελώνα του γλυκού νερού, νερόφιδα, χέλια, βασιλαετός, μαυροπελαργός και άλλα κινδυνεύουν να εξαφανιστούν. Από τα Τρίνησα ως την Κοκκινιά οι παραλίες αποτελούν ένα σημαντικό βιότοπο αναπαραγωγής της θαλάσσιας χελώνας Καρέτα-Καρέτα. Σε μια ζώνη αμμόλοφου, η μεγαλύτερη στη νότια Λακωνία φυτρώνει το μοναδικό στον κόσμο *Linum rhitosianum* . Πολύ συχνά στη θάλασσα του Λακωνικού κόλπου εμφανίζονται δελφίνια και φαλινοειδή καθώς και η πράσινη χελώνα Μύδας που αναπαράγεται στην ανατολική Μεσόγειο.

Το Δέλτα του Ευρώτα και η περιοχή Διβάρι που το νερό είναι υφάλμυρο με εκτάσεις από παλιούς ρυζότοπους, την άνοιξη κατακλύζεται με νερά και γίνεται παράδεισος για χιλιάδες υδρόβια και παρυδατικά πουλιά που βρίσκουν εδώ έναν φιλόξενο σταθμό για να τραφούν και να αναπτυχθούν κατά την διάρκεια του μεγάλου μεταναστευτικού ταξιδιού που τα φέρνει από την αφιλόξενη Σαχάρα στη Μεσόγειο, για να συνεχίσουν το ταξίδι τους προς το βορρά. Στον ίδιο χώρο βρίσκουμε

σημαντικά είδη αρπακτικών άλλα μόνιμα και άλλα μεταναστευτικά που έχουν το Δέλτα για τόπο διατροφής τους αλλά και αναπαραγωγής τους .

Οι αμμόλοφοι όσο και αν φαίνεται παράξενο σφύζουν από ζωή. Το νερό και ο αέρας σε αυτή την περιοχή την ευαίσθητη δίνουν ζωή σ' έναν μεγάλο πλήθος σπάνιων φυτών. Πολλά είδη χλωρίδας και πανίδας, όπως το Κρινάκι της άμμου, ο Χαραδριός και η θαλάσσια χελώνα εξαρτούν την επιβίωση τους από την ζωή των αμμόλοφων. Οι αμμόλοφοι μεταξύ στεριάς και θάλασσας αποτελούν το φυσικό φράγμα του αλμυρού νερού και του ανέμου από τη θάλασσα προς την ενδοχώρα. Έτσι έχουμε την βλάστηση των αμμόλοφων τα Αλμυρίκια που συγκρατούν την άμμο και ισορροπούν το οικοσύστημα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΧΠ

ΔΗΜΟΣ ΕΛΟΥΣ

Ο δήμος Έλος περιλαμβάνει τον Άγιο Ανδρέα, τον Άγιο Ιωάννη, την Άνω Γλυκόβρυση, το Αστέρι, τον Βλαχιώτη, τις Γούβες, το Έλος, την Κάτω Γλυκόβρυση, την Μακρινάρα, την Μυρτιά και τα Σωτηράκια. Έδρα του έχει το Βλαχιώτη.

Η βιβλιοθήκη του αποτελεί καύχημα για όλους τους κατοίκους. Ένας χώρος αυτοσυγκέντρωσης και μελέτης σε σύγχρονους χώρους λειτουργίας. Στη βιβλιοθήκη εφαρμόζονται προγράμματα δημιουργικής απασχόλησης.

Ο δήμος Έλους για τα πολιτιστικά δρώμενα του δήμου του πρωτοπορεί με τη δημιουργία ανοιχτού θεάτρου. Βρίσκεται δίπλα στον πολίτη, στον πνευματικό άνθρωπο. Σύντομα το έργο αυτό θα ολοκληρωθεί και θα δώσει στο κοινό παραστάσεις .

Διοργανώνονται αρκετές εκδηλώσεις στη διάρκεια του καλοκαιριού και όχι μόνο, εκθέσεις βιβλίου, θεατρικές και μουσικές παραστάσεις, ποδηλατοδρομίες, ιπποδρομίες, με αποκορύφωμα τα "Νικόκλεια" προς τιμή του αρχαίου ολυμπιονίκη Νικοκλή .

Στο δήμο ανήκει και η μεγάλη παραλία που ξεκινά από την Κοκκινιά, συναντά τις εκβολές του Ευρώτα και συνεχίζει ως τα Τρίνησα . Ένα κάμπινγκ που βρίσκεται στην περιοχή και εξυπερετεί πολλούς παραθεριστές Έλληνες και ξένους όλο το χρόνο.

1. ΑΚΡΙΑΙ

Η πόλη των Ακριών αναφέρεται από τον Πausανία, αλλά και από τον Πολύβιο (ως Ακρεαί) και τον Πτολεμαίο (ως Άκρια) . Βρισκόταν ανάμεσα στις αρχαίες πόλεις Έλους και Ασωπός και ήταν μια από τις δεκαοχτώ πόλεις που αποτελούσαν το κοινό των Ελευθερολακώνων. Στην πόλη υπήρχε αξιόλογος ναός και λατρευτικό άγαλμα της μητέρας των θεών Κυβέλης που όπως έλεγαν οι Ακριάτες, ήταν ο αρχαιότερος σε όλη την Πελοπόννησο. Ακόμα υπήρχε ο τάφος του Ολυμπιονίκη Νικοκλή ανάμεσα στο Γυμνάσιο και το τείχος του λιμένα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XIII

ΔΗΜΟΣ ΝΙΑΤΩΝ

Ο δήμος Νιάτων με έδρα τον Άγιο Δημήτριο περιλαμβάνει τα χωριά Απιδιά, Νιάτα και Κρεμαστή. Ο δήμος Νιάτων είναι ημιορεινός και ξερικός, εκτός από την Απιδιά που διαθέτει υπόγειους υδάτινους πόρους και έχει κηπευτικά, ελιές και καπνός.

Στην Απιδιά πραγματοποιούνται δυο και τρεις ημερήσιες εκδηλώσεις κάθε καλοκαίρι. Στον Αϊ Δημήτρη και στα Νιάτα έχουν καθιερωθεί πολιτιστικά τριήμερα με ποικίλα θέματα. Ιδιαίτερα στον Αϊ Δημήτρη η θεατρική ομάδα του χωριού παρουσιάζει παραστάσεις με ντόπιους ερασιτέχνες ηθοποιούς.

Στην Κρεμαστή γίνονται αξιόλογες εκδηλώσεις το καλοκαίρι που συγκεντρώνονται όλοι οι κάτοικοι στο γλέντι της Παναγίας.

Υπάρχουν ταβέρνες που προσφέρουν παραδοσιακά φαγητά όπως τα χειροποίητα μακαρόνια γκίγκιζες ή γκόγκες, χόρτα σανό κ.α.

Κόσμημα της Απιδιάς είναι ο ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, μοναδικής αρχιτεκτονικής. Θαυμάσιο είναι το μαρμάρινο τέμπλο με πλούσιο διάκοσμο. Η Κρεμαστή σε υψόμετρο 800 μ. έχει πηγές και δίπλα από το χωριό αρχίζει το δάσος από έλατα. Τα Νιάτα χτίστηκαν τα τελευταία βυζαντινά χρόνια. Στις 18 Σεπτεμβρίου 1825 έγινε βίαιη αρπαγή αιχμαλώτων 74 παιδιών, 7 γυναικών και σφαγή 30 ανδρών από τον Ιμπραήμ.

Στα Νιάτα αξιοπρόσεκτοι είναι οι παλιοί ανεμόμυλοι στο λόφο και τα δεκάδες πέτρινα πηγάδια γύρω από το χωριό, που χρησιμοποιούνταν παλαιότερα για συλλογή νερού κυρίως βρόχινου.

1. ΣΠΗΛΑΙΟ ΤΩΝ ΑΒΓΩΝ

Χωματόδρομος οδηγεί από τα Νιάτα στη Μακριά Λάκκα. Εκεί υπάρχει κατακόρυφη είσοδος σε θάλαμο σπηλαιίου. Οι παλαιότεροι αναφέρουν ότι, κατά τις επιδρομές του Ιμπραήμ, εικόνες από εκκλησίες της γύρω περιοχής μεταφέρθηκαν εκεί για προφύλαξη και αργότερα στη θέση τους.

Στο τέλος του Θαλάμου αυτού υπάρχει βάραθρο 15 μ., που οδηγεί σε μεγάλη αίθουσα 40 μ., με λίγο διάκοσμο.

Στο βάθος μια στενή και δύσκολη δίοδος οδηγεί σε άλλες τρεις αίθουσες. Στην τελευταία έρχεται η έκπληξη της εξερεύνησης.

Μια αίθουσα (διαστάσεις :30μ. μήκος, 35μ. πλάτος, 30μ. ύψος) με τοιχώματα μαύρου χρώματος που οφείλονται στο βιτομενιούχο ασβεστόλιθο (στα Νιάτα τη λένε βρωμόπετρα, επειδή μυρίζει, όταν την σπάνε και νυχάκι επειδή έχει έντονες κόψεις). Μερικές σταγόνες αποθέτουν ολοκάθαρο σαλακτικό υλικό σε κάποια σημεία του δαπέδου της αίθουσας, δημιουργώντας έτσι μοναδικούς συνδυασμούς σε μορφή τηγανητών αβγών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΧΙΥ

Η ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ ΛΙΜΗΡΑΣ ΔΙΑΚΟΠΕΣ ΣΕ ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΥΣ

Φυσικές ομορφίες, στεριανές και θαλασσινές, παντού αξιοθέατα, ιστορικά και παραδοσιακά, δυνατότητες για κάθε είδος τουρισμού- είτε σε ήσυχες μοναχικές ακτές, είτε σε γραφικούς παραλιακούς οικισμούς, όπου η καθημερινή ζωή διατηρεί τη γοητεία της ή σε πασίγνωστες περιοχές, όπου ο κοσμοπολίτικος χαρακτήρας προσθέτει τη δική του νότα στις ημέρες και τις νύχτες της ξεγνοιασιάς.

Ο επισκέπτης δεν έχει παρά να διαλέξει . **Η Χερσόνησος της Επιδαύρου Λιμηράς** του προσφέρει όλους τους συνδυασμούς για να αξιοποιήσει τον πολύτιμο ελεύθερο χρόνο των διακοπών. Μ' όποιον τρόπο κι αν φτάσει εδώ, στο νοτιοανατολικό άκρο της Πελοποννήσου, στο ανατολικό πόδι της Λακωνίας- είτε οδικώς, με λεωφορείο ή με το αυτοκίνητο του, είτε από θαλάσσιους δρόμους, με το πλοίο της γραμμής, με ιπτάμενο δελφίνι, ή με σκάφος αναψυχής, για το οποίο θα βρει φιλόξενα λιμάνια και απάνεμους όρμους για ελλιμενισμό.

Αλλά μπορεί ο επισκέπτης να διαλέξει και ... όλους τους συνδυασμούς. Με έδρα σε μια από τις άριστα τουριστικά οργανωμένες περιοχές , στη Μονεμβασιά ή τη Νεάπολη, ή σε έναν από τους μεσογειακούς ή παραλιακούς οικισμούς μπορεί να γνωρίσει τους αρχαιολογικούς χώρους και τα ιστορικά μνημεία και να θαυμάσει τις φυσικές ομορφίες ακολουθώντας διαδρομές, που θα τον φέρουν από τον έναν τόπο στον άλλον. Οι αποστάσεις δεν είναι μεγάλες, οι προεκτάσεις του Πάρωνα στη χερσόνησο δεν έχουν μεγάλο ύψος και η θάλασσα- ο Λακωνικός κόλπος στη δυτική ακτή και το Μυρτώο πέλαγος στην ανατολική- χαράζει πλούσια τα δώρα της.

Από τους Μολάους , την οδική είσοδο στη χερσόνησο, και το επίνειό τους, την Ελιά, ως τις παραλίες και τα λιμάνια του Ασωπού και τον κόρφο του Αρχάγγελου στη δυτική ακτή. Και, προς τον νότο, από την εξάισια Ελαφόνησο και τον κόλπο της Νεάπολης απέναντι της ως τις μαγευτικές γωνίες των νότιων ακτών μέχρι τον Κάβο Μαλιά. Αλλά και από το φημισμένο αυτό ακρωτήριο του Μαλέα και τους πανέμορφους οικισμούς ανατολικά της Νεάπολης ως τις παραλίες της μοναδικής Μονεμβασιάς και , ανεβαίνοντας την ακτή του Μυρτώου, ως τον παραδοσιακό Γέρακα, το παλιό ορμητήριο των πειρατών και , την ακρόπολη της αρχαίας Επιδαύρου Λιμηρά, που έδωσε το όνομα της στη χερσόνησο. Από δω μπορεί να συνεχίσει κανείς προς το βορρά, στο δρόμο για τις ανατολικές πλαγιές του Πάρωνα με τους παραδοσιακούς οικισμούς και τα παρθένα τοπία ως το Κυπαρίσσι, το άλλο πειρατικό ορμητήριο .

Παντού στη χερσόνησο η θαλάσσια αναψυχή το κολύμπι, η άθληση και το ψάρεμα συνδυάζεται με τις δυνατότητες για καλή διαμονή. Οι ξενοδοχειακές και οι άλλες τουριστικές εγκαταστάσεις, το καλό φαγητό, με το φρέσκο ψάρι και τους θαλασσινούς μεζέδες στην πρώτη γραμμή, και οι ευκαιρίες για καθημερινή διασκέδαση, αλλά και για ψυχαγωγία στις ποικίλες πολιτιστικές εκδηλώσεις και τα πολλά λαϊκά πανηγύρια, επιτρέπουν στον καθένα να δώσει τον ρυθμό που επιθυμεί στις διακοπές του και να ζήσει αξέχαστες ηλιόλουστες μέρες και ανεπανάληπτες φεγγαρόφωτες βραδιές. Γιατί παντού στη χερσόνησο μπορούν να ικανοποιηθούν οι επιθυμίες και των πιο απαιτητικών .

1. ΔΗΜΟΣ ΜΟΛΑΩΝ

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΟΛΑΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΙΑ ΩΣ ΤΙΣ ΠΑΡΑΛΙΕΣ ΤΟΥ ΑΣΩΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟΝ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟ

Μετά τη Σκάλα και τον Βλαχιώτη, ο κεντρικός δρόμος αφήνοντας πίσω του τον Ευρώτα και την πεδιάδα του Έλους συνεχίζει για ένα διάστημα προς τα ανατολικά κι ύστερα στρέφεται προς τον νότο. Το ταξίδι στην Επίδαυρο Λιμηρά, την ανατολική χερσόνησο της Λακωνίας αρχίζει.

Είσοδος της οι **Μολάοι**, 73 χλμ. από την Σπάρτη, κέντρο αγροτικής δραστηριότητας, αμφιθεατρικά χτισμένοι στις υπώρειες του όρου Κουρκούλα. Στη θέση **Παλαιόπυργος**, πάνω από χαράδρα με θαυμάσια τοπία και νερόμυλους, από τους οποίους πήρε η κωμόπολη το όνομα της, σώζονται τα κατάλληλα μεσαιωνικού φρουρίου των Βιλλαρδουίνων και παλαιάς βυζαντινής εκκλησίας. Εξαιρετικά ψηφιδωτά δάπεδα έχουν καλυφθεί για να προστατευτούνται.

Από δω μπορεί να κάνει την πρώτη γνωριμία με την δυτική ακτή της χερσονήσου. Εννέα χιλιόμετρα νοτιοδυτικά ο δρόμος οδηγεί στη **Ελιά**, το επίνειο των Μολάων, στη θέση της **αρχαίας Βιανδίνης**, στις ακτές του Μακρυγαλαίου, από τις πιο όμορφες της Λακωνικής γης, με μια από τις ωραιότερες αμμουδιές.

Οι Μολάοι είναι το οικονομικό και διοικητικό κέντρο της περιοχής Επιδαύρου Λιμηράς και έχουν σύγχρονο νοσοκομείο, Γυμνάσιο, Τράπεζες, πνευματικό κέντρο, μαθητική εστία, γηροκομείο και ξενοδοχείο. Ο δήμος είναι εντεταγμένος στο ΠΕΠ Πελοποννήσου για την αξιοποίηση του Φαραγγιού Λάρνακα, που χωρίζει το λόφο Κουρκούλα αλλά και την πόλη των Μολάων στα δυο και έχει τρεχούμενα νερά και πολλούς μύλους. Τρεις θαυμάσιες παραλίες ανήκουν στον δήμο (Τηγάνια, Βούρκος, Μακρύς Γιαλός) καθώς και το γραφικό λιμανάκι της Ελιάς με ξενοδοχείο, ενοικιαζόμενα δωμάτια και παραθαλάσσιες ταβέρνες .

Τοπικές γιορτές είναι : της Αγίας Παρασκευής στους Μολάους, της Αναλήψεως στην Ελιά και της Μεταμορφώσεως στη Μεταμόρφωση. Επίσης το πρώτο δεκαήμερο του Ιουλίου γίνεται γιορτή του κρασιού στη Συκιά και γιορτή της γίδας στα Κουπιά

Στην περιοχή του δήμου Μολάων υπάρχουν και **δύο σπήλαια** :

ΜΑΥΡΟΣΠΗΛΙΑ : Στο δρόμο από Μολάους προς Ελιά και στους πρόποδες της Κουρκούλας, μετά την Αγία Βαρβάρα διακρίνεται η σπηλιά. Το τοπίο είναι πολύ άγριο και η σπηλιά προβάλλει εντυπωσιακά σαν την φάτνη της Βηθλεέμ.

ΤΡΥΠΑ ΤΟΥ ΒΟΡΙΑ : Η είσοδος του βαράθρου (48μ.) έχει διαστάσεις 35X40 εκ. Και βρίσκεται στην αρχή της ρεματιάς νότια της Μεταμόρφωσης του δήμου Μολάων. Το σπήλαιο εξερεύνησαν Ιταλοί σπηλαιολόγοι της ομάδας SPAVIERE και κατόπιν ο ΣΠ.ΕΛ.Ε.Ο. Είναι ακόμη ζωντανό και έχει σταγονορροή καθώς και πλουσιότατο διάκοσμο όλων των μορφών. Τεράστιοι σταλακτίτες και σταλαγμίτες, πανέμορφοι λιθωματικοί διάκοσμοι, ολοστόλιστα πλευρικά τοιχώματα γκρουρ με νερό και κοραλλιογενής λίμνη. Ελικτίτες, αραγωνίτες κρυσταλλοποιήσεις και διάφανο σταλακτικό υλικό. Χαρακτηριστικό της ομορφιάς του είναι ο συνδιασμός και η ποικιλία χρωμάτων. Ο σπηλαιολόγος που θα περάσει τη στενή είσοδο του θα κατέβει με τη χρήση στατικών σπηλαιολογικών σχοινιών και θα αναρριχηθεί πολλές φορές, θα περάσει στενά δύσκολα σημεία και θα κατέβει βάραθρα. Ο συνδυασμός

της μορφής και της θέσης του σπηλαίου του δίνουν τη δυνατότητα να προβλέπει τον καιρό. Έτσι όταν υπάρχει άπνοια και αργότερα φυσάει νοτιάς αυτό αναρροφά αέρα Όταν υπάρχει άπνοια και μετά φυσάει βοριάς, ο αέρας βγαίνει από τα σπλάχνα της γης με εντυπωσιακό βουητό. Γι' αυτό ονομάστηκε τρύπα του Βοριά

2. ΔΗΜΟΣ ΑΣΩΠΟΥ

Νοτιότερα, είτε από την Ελιά, είτε στρίβοντας δεξιά στον κεντρικό δρόμο μετά τους Μολάους, βρίσκεται ο **Ασωπός** με το όνομα της παραλιακής **αρχαίας πόλης**. Νεοσύστατος δήμος με έδρα τα Παπαδιάνικα ο οποίος περιλαμβάνει τις πρώην κοινότητες Ασωπού, Φοινικιού, Δαιμονιάς καθώς και τους οικισμούς Πλύτρας, Καραβοστασίου, Αρχάγγελου, παραλίας Δαιμονιάς, Γλυφάδας και Κρίσας .

Κοντά του, στην εύφορη περιοχή με την πλούσια βλάστηση, τα **Παπαδιάνικα**. Ψηλά, ο γραφικός οικισμός **Φοινίκι** με πανοραμική θέα και με την Παναγίτσα ,το γραφικό βυζαντινό εκκλησάκι της Κοίμησης της Θεοτόκου με τοιχογραφίες, στη θέση Κρίσα. Και χαμηλά, στην μεγάλη ακτή, ο μεγάλος, καλά, προφυλαγμένος, **όρμος της Ξυλής**, κατοικημένος από τη νεολιθική και την πρωτοελλαδική εποχή. Στο βάθος του ο οικισμός **Πλύτρα**, στη θέση του **αρχαίου Ασωπού**, φημισμένης πόλης των Ελευθερολακώνων στους ιστορικούς χρόνους. Μεγάλο μέρος της βυθίστηκε στον καταστρεπτικό σεισμό του 375μ.χ. Σήμερα τα ερείπια της διακρίνονται μέσα και έξω από τη θάλασσα, ενώ στη θέση Μπόζας τοποθετείται πιθανόν η άλλη αρχαία πόλη της περιοχής, η **Κυπαρισσία**.

Σε όλη την έκταση του ο όρμος είναι γεμάτος με ωραίες παραλίες, θαυμάσιες αμμουδιές και γραφικά αμμουδερά λιμανάκια με πεντακάθαρη θάλασσα. Τόσο στη **Πλύτρα**, όσο και στο **Καραβοστάσι**, οικισμό στη μικρή χερσόνησο, που κλείνει τον όρμο προς το ακρωτήριο Ξυλί, ο ταξιδιώτης μπορεί να βρει καλό φαγητό και δυνατότητες για διασκέδαση.

Απέναντι, στην άλλη πλευρά του όρμου, ο **Αρχάγγελος**, κάτω από την **Δαιμονιά** και την **Ελίκα**, γραφικός παραλιακός οικισμός, όλο και αναπτύσσεται και αυτός τουριστικά. Πολλές είναι και εδώ οι μικρές απομονωμένες αμμουδιές με ολόκαθαρα νερά, ιδιαίτερα στις παραλίες της Πίλας και της Χαρακιάς.

Το λιμάνι του Αρχάγγελου προσφέρει **καλό καταφύγιο για τα σκάφη αναψυχής**. Το ίδιο και η Πλύτρα, αλλά και η Ελιά, στους απάνεμους όρμους τους. Και παντού από πάνω ως κάτω στην ακτή η θάλασσα διαθέτει τα πεδία της για τους ερασιτέχνες ψαράδες. Αλλά και όσοι δεν ψαρεύουν μπορούν να απολαύσουν παντού το φρέσκο ψάρι.

Στο δήμο Ασωπού γίνονται πολλές γιορτές , μερικές από αυτές είναι :

Αγ. Δημητρίου στα Παπαδιάνικα, της Χρυσαιτίσισης στα Παπαδιάνικα, του Αγ. Θωμά στον Ασωπό, της Παναγίας της Γοργοεπήκου στον Ασωπό κ.α.

Η Τσικνοπέμπτη γιορτάζεται με αναβίωση του εθίμου του ανάμματος μεγάλης φωτιάς(φουντάρας) στην πλατεία των Παπαδιάνικων, με μεζέδες, κρασί, ανέκδοτα, θεατρική παράσταση, χιουμοριστικά από μεγαφώνου μηνύματα, χορό και τραγούδι. Την τελευταία Κυριακή της Αποκριάς γιορτάζεται το καρναβάλι στον Ασωπό, με εντυπωσιακά άρματα και μασκαράδες .

Η γιορτή του σύκου γίνεται στα Παπαδιάνικα

Εμποροπανήγυρις με μακρά παράδοση γίνεται στη Κρισά, όπου προσφέρεται γίδα βραστή και κρασί .

3. ΔΗΜΟΣ ΒΟΙΩΝ

ΝΕΑΠΟΛΗ, Η ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Στο νοτιοανατολικό άκρο του Λακωνικού κόλπου, 132 χλμ. από την Σπάρτη πάνω από τον Κάβο Μαλιά, στο βάθος ενός πανέμορφου μεγάλου όρμου, που προστατεύεται από την Ελαφώνησο, απλώνεται η Νεάπολη, στους πρόποδες των καταπράσινων απολήξεων του Πάρνωνα στη Χερσόνησο Επίδαυρος Λιμηρά, με τη θάλασσα να κυριαρχεί στην καθημερινή ζωή και στην πλούσια τουριστική της προσφορά.

Οι σύγχρονες ξενοδοχειακές μονάδες και άλλες τουριστικές εγκαταστάσεις συνδυάζονται με την ατμόσφαιρα της θαλασσινής παράδοσης, συνθέτοντας το περιβάλλον της μικρής πολιτείας, που προσφέρει στον επισκέπτη της όλες τις χαρές των διακοπών. Στον παραλιακό δρόμο της, με τις γωνίες, όπου στο καλό φαγητό πρώτο λόγο έχουν τα φρέσκα ψάρια και τα χταποδάκια, αλλά και στην οργανωμένη παραλία της και τις κοντινές θαυμάσιες ακρογιαλιές. Και ένα γύρο στους γραφικούς οικισμούς στις καταπράσινες πλαγιές ή στις νότιες και ανατολικές ακτές, από τη μια και την άλλη πλευρά του ακρωτηρίου Μαλέας.

Στο φιλόξενο λιμάνι της πιάνουν το πλοίο της γραμμής, που συνδέει τον Πειραιά με τη Νότια Πελοπόννησο, τα Κύθηρα και το Καστέλι της Κρήτης, και τα υπάμενα δελφίνια που ακολουθούν τους πολυσύχναστους θαλάσσιους δρόμους του Αργοσαρωνικού και του Μυρτώου, ενώ τα τοπικά φεριμπότ εκτελούν δρομολόγια προς την Ελαφώνησο και τα Κύθηρα. Καταφύγιο και εξυπηρέτηση βρίσκουν τα σκάφη αναψυχής. Άλλωστε, εδώ υπήρχε σπουδαίο λιμάνι από τα πολύ παλιά χρόνια.

Η Νεάπολη ή Βάτικα, όπως λέγεται η περιοχή της είναι χτισμένη στη θέση της αρχαίας πόλης Βοιές. Ευρήματα δείχνουν ότι οι ακτές του όρμου είχαν κατοικηθεί από την πρώιμη εποχή του χαλκού. Οι Βοιές ήταν ένα από τα κέντρα κατά τους μυκηναϊκούς, αλλά και τους κλασσικούς χρόνους. Γνώρισαν όμως, τη μεγαλύτερη ακμή τους τη ρωμαϊκή εποχή ως μια από τις πόλεις του Κοινού των Ελευθερολακώνων. Αλλά ο καταστρεπτικός σεισμός του 375μ.χ. ανέκοψε την πορεία τους. Το όνομα Βάτικα (Βοιατικά), που προσδιορίζει την ευρύτερη περιοχή, αναφέρεται τον 15^ο αιώνα στα ενετικά αρχεία ως όνομα ενός μικρού κάστρου, που άλλαξε πολλές φορές χέρια ανάμεσα σε Ενετούς και Τούρκους. Οι επιδρομές μετά τα ορλωφικά του 1770 έδιωξαν τους κατοίκους, που είχαν τη δική τους συνεισφορά στον Απελευθερωτικό Αγώνα του 1821, καθώς μάλιστα ο Βοιατικός όρμος έγινε κέντρο επιχειρήσεων του ελληνικού στόλου.

Η μακραίωνη ιστορία του τόπου επισημαίνεται από τα αξιόλογα αρχαιολογικά ευρήματα και κατάλοιπα της αρχαίας πόλης κοντά στη σημερινή Νεάπολη. Η συνέχεια της υπογραμμίζεται από το μεσαιωνικό κάστρο της Αγίας Παρασκευής, καλά οχυρωμένο από τους Ενετούς, σε λόφο στο δρόμο προς το Μεσοχώρι.

Η σημερινή πόλη άρχισε να κτίζεται μετά το 1827. Η σύγχρονη μορφή της διατηρεί όλα τα χρώματα της θάλασσας. Η μεγάλη παραλία της προσφέρεται για περίπατο και ρεμβασμό. Και η γραφικότητα της εντυπώνεται με την επίσκεψη στον μητροπολιτικό ναό της Αγίας Τριάδας, στις εκκλησίες του Αγίου Νικολάου και του Αγίου Νεκταρίου και στα πολλά εξωκλήσια.

Τις χαρές της θάλασσας μπορεί, όμως να τις απολαύσει κανείς παντού στον όρμο. Στην παραλία του Νερατζιώνα βόρεια από την πόλη, ή στις ακρογιαλιές νότια, ως το λιμανάκι του Παλαιόκαστρου. Αλλά μπορεί να απολαύσει και τη θέα προς το μαγευτικό θαλάσσιο περιβάλλον, αν ανέβει ως το Παραδείσι, μικρό οικισμό μέσα στο πράσινο και τα τρεχούμενα νερά, όπου βρίσκεται ερειπωμένο το βυζαντινό μοναστήρι της Κοίμησης. Κι ύστερα, με αφετηρία τη Νεάπολη, μπορεί να ακολουθήσει τις όμορφες διαδρομές, που θα τον φέρουν στα αξιοθέατα της περιοχής από το βορινό άκρο του Βοιατικού όρμου, στο πέρασμα για την Ελαφόνησο, ως τη νοτιοανατολικά άκρη της Πελοποννήσου, στον Κάβο Μαλιά.

3.1. ΑΠΟ ΤΟΝ ΟΡΜΟ ΤΗΣ ΝΕΑΠΟΛΗΣ ΩΣ ΤΟ ΑΚΡΩΤΗΡΙ ΤΟΥ ΝΟΤΟΥ

Άνετες και ξέγνοιαστες οι διακοπές στη Νεάπολη. Αλλά είναι **πολλά τα αξιοθέατα και πολλές οι ομορφιές** σ' όλο το νότιο τμήμα της χερσονήσου της Επιδαύρου Λιμηράς. Βορειοδυτικά από τη Νεάπολη ως το βόρειο άκρο του όρμου της, στα Βιγκλάφια και την Πούντα, το πέρασμα στην Ελαφόνησο. Βορειοανατολικά, από το Μεσοχώρι και το Φαρακλό, ως την Άνω Καστανιά, με το περίφημο σπήλαιο της, αλλά και την Κάτω Καστανιά και το ακρωτήριο Καμήλι, που βλέπει το Μυρτώο Πέλαγος. Και νοτιοανατολικά, προς το Λάχι και στην ίδια κατεύθυνση ως τα Βελανίδια, τον Προφήτη Ηλία και το ακρωτήριο Ζόβολο.

Αν ξεκινήσει κανείς από το νότο, θα κατευθυνθεί προς τον οικισμό **Λάχι**. Λίγο πριν φτάσει, στα αριστερά, σε καταπράσινο περιβάλλον, τα **Καλλένια**. Πλατάνια, δίπλα σε πηγή, τριγυρίζουν την εκκλησία της Παναγίας. Μετά, ξαναπαίρνοντας τον βασικό δρόμο, το Λάχι. Με άσπρα σπίτια, στενά δρομάκια και πολλές εκκλησίες. Η θάλασσα δεν είναι μακριά, με τις ωραιότερες παραλίες στην **Αμμίτσα** και το **Παλαιόκαστρο**, προς το οποίο υπάρχει πρόσβαση και από δω, εκτός από τη Νεάπολη.

Μετά το Λάχι, διακλάδωση του δρόμου προς τα αριστερά οδηγεί στα Βελανίδια. Αλλά μένοντας στον κεντρικό δρόμο προς το νότο ο ταξιδιώτης θα συναντήσει σε λίγο τον κατάσπρό οικισμό του **Αγίου Νικολάου**. Και θα συνεχίσει προς την καταπράσινη περιοχή του **Προφήτη Ηλία**. Πιο κάτω ο δρόμος χωρίζεται. Δεξιά για τον Προφήτη Ηλία, το γραφικό ψαράδικο λιμανάκι, που βλέπει το πέλαγος από τη νότια ακτή της χερσονήσου. Και αριστερά, αντικρίζοντας την επιβλητική προεξοχή του Μαλέα, για την Αγία Μαρίνα και τον Βρομώντα με αρχαία κατάλοιπα, σπήλαια και λιμανάκια παλιά ορμητήρια πειρατών .

Μετά επιστροφή στον δρόμο για τα **Βελανίδια**. Πλησιάζοντας προς την ανατολική ακτή, το έδαφος γίνεται βραχώδες, το τοπίο μεγαλόπρεπο και η θέα προς το πέλαγος καταπληκτική. Ένα χιλιόμετρο από τη θάλασσα τα σπίτια του οικισμού ανεβαίνουν συμμετρικά την πλαγιά, δημιουργώντας **σπάνιες εικόνες** με την κλιμακωτή τους διάταξη. Η πλατεία Σίδη θυμίζει ότι στην περιοχή υπήρχε η ομώνυμη αρχαία πόλη. Πολλές είναι οι **παλιές εκκλησίες**. Ανάμεσα τους, του Αγίου Ιωάννη και του Αγίου Παντελεήμονα με τοιχογραφίες του 13^{ου} αιώνα. Χαμηλά το λιμανάκι χωρίζεται σε δυο όρμους, δεξιά τα σκάφη, αριστερά η παραλία.

Πηγαίνοντας προς την παραλία του Αγίου Παύλου, ο δρόμος προς τα δεξιά οδηγεί στην περιοχή του **ακρωτηρίου Μαλέας**. Με πολλά προσωνύμια, φημισμένος από τα πολύ παλιά χρόνια για τους αντίθετους ανέμους και τις δυσκολίες στην παράκαμψη του, χλιωτραγουδισμένος από Έλληνες συγγραφείς με πρώτο τον Ανδρέα Καρκαβίτσα, ο **Κάβος Μαλιάς** υψώνεται ως πάνω από 600μ., με ερείπια ενετικού φρουρίου στην κορυφή του. Τόπος λατρείας πολλών θεών κατά την αρχαιότητα, συγκέντρωσε το θρησκευτικό συναίσθημα των ανθρώπων απέναντι στα στοιχεία της φύσης και στα νεότερα χρόνια. Ήταν τόσες οι μονές και οι εκκλησίες, που ονομάστηκε "**Μικρό Άγιο Όρος**". Διακρίνονται σήμερα η εκκλησία του Αγίου Θωμά και τα μοναστήρια του Αγίου Γεωργίου και της Αγίας Ειρήνης.

Στη Νεάπολη και πάλι. Αυτή τη φορά για περιήγηση προς τα βορειοανατολικά. Μετά το κάστρο της Αγίας Παρασκευής, το **Μεσοχώρι**, σε πυκνή βλάστηση με τις εκκλησίες της Υπαπαντής και της Αγίας Σωτήρα. Κι ύστερα, προς τα ανατολικά, πρώτος σταθμός το **Φαρακλό**, οικισμός μέσα στο πράσινο, με ωραία θέα και με τα σπίτια γύρω από την πλατεία της Ευαγγελίστριας. Κεφαλοχώρι για πολλά χρόνια, το μεγαλύτερο στα Βάτικα, με σημαντική ιστορία, γνώρισε μεγάλη ακμή τον 17^ο αιώνα, όταν άνηκε στους δέκα πρώτους οικισμούς της Πελοποννήσου. Δεύτερος και τρίτος σταθμός μετά, **Άνω και Κάτω Καστανιά**, χτισμένες σε απότομες πλαγιές, βλέποντας ψηλά τη θάλασσα για τον φόβο των πειρατών. Η φύση μαγεύει εδώ με τις αντιθέσεις των τοπίων. Και στην Άνω Καστανιά ένα από τα ωραιότερα σπήλαια προσελκύει το ενδιαφέρον από τότε που ένα σμήνος μέλισσες οδήγησέ στην ανακάλυψη του. **Το σπήλαιο του Αγίου Ανδρέα**, που έχει μήκος σε διαδρόμους 93μ., βάθος 30μ. και εμβαδόν δαπέδου 1.500τ.μ Αποτελείται από 18 μικρούς και μεγάλους θαλάμους με πλούσιο διάκοσμο από σταλακτίτες και σταλαγμίτες σε διάφορα χρώματα και θαυμάσιους σχηματισμούς.

Υπάρχει, όμως και η άλλη ωραία διαδρομή από την Νεάπολη. Στο ημικύκλιο του Βοιατικού όρμου, προς τα βορειοδυτικά, σε καταπράσινη πεδιάδα. Πρώτος σταθμός στον κεντρικό δρόμο προς τον βορρά ο **Κάμπος**, με την τρισυπόστατη εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, του Προφήτη Ηλία και του Αγίου Κυπριανού. Και επόμενος οι **Άγιοι Απόστολοι**, ο πρώτος βατικιώτικος οικισμός για τον ταξιδιώτη που φτάνει από τη Σπάρτη. Μετά βγαίνοντας από τον κεντρικό δρόμο, προς τα δυτικά, ο **Άγιος Γεώργιος**, σε κατάφυτη περιοχή, όπου έχουν έρθει στο φως πολλά αρχαιολογικά ευρήματα και μυκηναϊκοί τάφοι, που μοιάζουν με της Νεάπολης. Πιο κάτω η **Μεγάλη Σπηλιά** και ακόμη πιο κάτω η παλιά εκκλησία του Αγίου Ανδρέα και ο μικρός οικισμός της **Αγίας Τριάδας**.

Οι **παραλίες** κάτω από τον Άγιο Γεώργιο είναι από τις πιο όμορφες του όρμου με ψιλή άμμο και ρηχά νερά. Και προδιαθέτουν για τη μεγάλη παραλία, μετά τα **Βιγκλάφια**, οικισμό που όλο και αναπτύσσεται τουριστικά, σε περιοχή με πολλά ευρήματα από την εποχή του χαλκού, την απέραντη παραλία της **Πούντας**, ακριβώς απέναντι από το βόρειο σημείο της Ελαφονήσου με κοχύλια και ψιλή άμμο. Και με το νησάκι **Παυλοπέτρι** δίπλα της, αρχαιολογικό θησαυρό με το νεκροταφείο στην ακτή και τη βυθισμένη πόλη από την εποχή του χαλκού στα βορειοανατολικά του . Από την Πούντα μια θαλασσινή λωρίδα 350μ. χωρίζει τον ταξιδιώτη από την Ελαφόνησο .

3.2. ΠΑΛΑΙΟΝΤΟΛΟΓΙΚΟ ΔΑΣΟΣ

Τα Βάτικα μας εκπλήσσουν αποκαλύπτοντας διαρκώς τις διαφορετικές πτυχές της μοναδικότητας τους. Υπήρξαν και παραμένουν ένας τόπος γεωλογικά ζωντανός, ένα σπάνιο εργαστήριο που αποτυπώνει ενάργεια την γεωιστορική εξέλιξη του πλανήτη. Αξιολογότατα παλαιοντολογικά ευρήματα συναντάμε στις περιοχές “Αγίας Μαρίνας”, “Κόρακας”, “Σπίθα”, που για πρώτη φορά αποκαλύπτονται όχι μόνο στον ελλαδικό αλλά και στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο . Συγκεκριμένα, μέσα σε θαλάσσια ιζήματα παλαιοκαινικής ηλικίας, πλούσια σε μεγάλα θαλάσσια μαλάκια-μέγιστης μεσογειακής αξίας-πληθώρα χοανοειδών μορφών με δεντρώδη ανάπτυξη που αποτελούν “ γιγαντιαίους σπόγγους” σημαντικά πεδία της σύγχρονης γεωλογικής έρευνας, οι γεώτοποι των Βατικών προσελκύουν το έντονο ενδιαφέρον της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας.

Ναυτικοί, ψαράδες, αγρότες, έμποροι, οι κάτοικοι των Βατικών, φιλόξενοι με ανοιχτούς ορίζοντες και ζεστό χαμόγελο σε παρασύρουν στους ρυθμούς τους.

Απέραντες παραλίες όρμοι με διάφανα νερά, δροσερές πηγές με πλατάνια και καρυδιές, ήπιο κλίμα, ταβέρνες, καφενεία, πολιτιστικές εκδηλώσεις και μια αξιόλογη τουριστική υποδομή, συνθέτουν ένα επίγειο παράδεισο φυσικής ομορφιάς, ψυχικής γαλήνης και μοναδικής φιλοξενίας

Δήμος Βοιών : ευλογημένος τόπος, το ατελείωτο χάδι της θάλασσας στα βότσαλα και στις αμμουδιές και οι άνθρωποι του κρατάνε με ευλάβεια τις αξίες της ζωής μέσα τους. Και τα Βατικοχώρια, μικρές επιβλητικές οάσεις σύμβολα μαγείας, αρχοντιάς , τέχνης και φιλοξενίας.

Τόπος ξεχωριστός, τόσο μοναδικός !

4. ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΕΛΑΦΟΝΗΣΟΥ

Η ΕΛΑΦΟΝΗΣΟΣ, ΑΠΕΡΑΝΤΕΣ ΠΑΡΑΛΙΕΣ ΓΑΛΗΝΙΕΣ ΔΙΑΚΟΠΕΣ

Στα νοτιοανατολικά του Λακωνικού κόλπου, από απέναντι από την Νεάπολη και μόνον 350μ. στο βορειότερο σημείο της από την ακτή της Πελοποννήσου, στην Πούντα η **Ελαφώνησος** απλώνει το τριγωνικό σχήμα της στο εξάισιο θαλάσσιο περιβάλλον, έτοιμη να υποδεχτεί τους εραστές της ηρεμίας, της γαλήνης και της φυσικής ομορφιάς. **Εξωτική** στους απάνεμους όρμους και τις απέραντες παραλίες με τους αμμόλοφους και τους κέρδους, αλλά και **παραδοσιακή** ταυτόχρονα με το γνήσιο ελληνικό νησιώτικο χρώμα της προσφέρει φιλόξενα όλες τις βασικές τουριστικές υπηρεσίες όχι μόνο για φυσιολατρία, αλλά και για καλή διαμονή και καλό φαγητό-άλλωστε εδώ έχει το **αραξοβόλι** του ένας από τους μεγαλύτερους ελληνικούς αλιευτικούς στόλους .

Έχει έκταση 20 τετραγωνικά χιλιόμετρα και μήκος στις ακτές της 25 χλμ. Σχεδόν όλος ο πληθυσμός της, 720 κάτοικοι, είναι συγκεντρωμένος στον ομώνυμο οικισμό και λιμάνι στο βόρειο άκρο της. Αλλά είναι κατοικημένη από την **νεολιθική εποχή**-ήδη νέα σπουδαία ευρήματα επιβεβαιώνουν τη σημασία της για τη γνώση του παρελθόντος. Η παρουσία του ανθρώπου συνεχίστηκε αδιάκοπα στην **“Ονου Γνάθον”**, όπως ονομαζόταν στην αρχαιότητα η χερσόνησος, που για αιώνες χωριζόταν με ένα στενό ισθμό από την απέναντι ακτή. Στο έδαφος της χερσονήσου υπήρχαν ναός της Αθηνάς και ο τάφος του Κινάδη, κυβερνήτη πλοίου του Μενέλαου. **Νησί** έγινε στον μεγάλο σεισμό του 375 μ.χ. Τρεις αιώνες αργότερα οι Βυζαντινοί έχτισαν κάστρο. Το κατέστρεψαν δυο αιώνες μετά οι Σαρακηνοί. Ύστερα ήρθαν οι Ενετοί και οι Τούρκοι. Τρεις ενετοτουρκικές ναυμαχίες είδαν τα νερά της. Κατόπιν οι Γάλλοι και οι Άγγλοι. Και μετά ο Απελευθερωτικός Αγώνας της Ελλάδος, στην οποία ενσωματώθηκε οριστικά το 1850.

Σήμερα φτάνει κανείς στην Ελαφώνησο με το πλοίο της γραμμής, που συνδέει τον Πειραιά με τη νότια Πελοπόννησο, τα Κύθηρα και το Καστέλι ή με το τοπικό φεριμπότ, που συνδέει τη Νεάπολη και τα Κύθηρα ή αξιοποιώντας τα δρομολόγια των υπτάμενων δελφινιών. Τριάντα λεπτά χρειάζεται το πλοίο από τη Νεάπολη. Άλλοι, όμως προτιμούν την προσέγγιση από την ...στεριά, φτάνοντας απέναντι στην πελοποννησιακή ακτή, στον **Αντινόγναθον**, για να περάσουν σε έξι λεπτά με πλοiάριο ή με μικρό φεριμπότ το στενό αβαθές κανάλι. Προηγουμένως μπορούν να δουν τα ίχνη από τους αμαξήλατους δρόμους της χερσονήσου πριν γίνει νησί, να απολαύσουν τη απέραντη παραλία της Πούντας και να θαυμάσει από το νησάκι Παυλοπέτρι τους **μυκηναϊκούς τάφους**-το νεκροταφείο βυθισμένης πόλης της εποχής του χαλκού.

Πλησιάζοντας στην Ελαφώνησο η εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνος στέλνει στον επισκέπτη τις πρώτες παραδοσιακές εικόνες. Αμέσως μετά το **λιμάνι** τα ψαροκάικα και οι ψαρόβαρκες. Και στην παραλία οι **ψαροταβέρνες** και τα ουζερί με το φρέσκο ψάρι, την απολαυστική κακαβιά και το λαφονησιώτικο χταπόδι. Νοτιοδυτικά από τον οικισμό οι πρώτες θαυμάσιες παραλίες. Το **Κοντογόνη** με τουριστική υποδομή και ο **Καλόγερας** με αμμόλοφους και κέρδους. Στη νοτιοανατολική πλευρά, όπου σχηματίζεται το **Μεγάλο Τηγάδι**, το καινούργιο λιμάνι με την παραλία του να

προσφέρει τουριστικές υπηρεσίες. Κοντά το εκκλησάκι του Αγίου Ιωάννη. Στον δρόμο για το νότο, για τις καταπληκτικές παραλίες σ' αυτή την πλευρά του νησιού.

Η πρώτη στον όρμο της **Λεύκης** στην ανατολική ακτή . Η άλλη, στο νοτιοανατολικό άκρο, στον όρμο του **Φράγκου**, με το στόμιο του στη νότια πλευρά της Ελαφονήσου. Μια από τις ωραιότερες παραλίες της Μεσογείου. Η **παραλία του Σίμου**. Καταπληκτική αμμουδιά, αμμόλοφοι, κέδροι και φιλόξενα νερά συνθέτουν την ομορφιά της, που αντικρίζει ακριβώς δίπλα την ομορφιά της παραλίας του μεγάλου όρμου **Σαρακήνικου**, που καλύπτει τη νότια πλευρά του νησιού. Σπουδαία **αγκυροβόλια** και οι δυο όρμοι κρύβουν στα παράλια τους και στις σπηλιές των ακρωτηρίων τους τις μνήμες από ναυμαχίες και πειρατικές εξορμήσεις, Ο ιστορικός όρμος του Σαρακηνού μάλιστα, ορμητήριο των Σαρακηνών, ήταν πάντα ένα από τα καλύτερα αγκυροβόλια της Μεσογείου στο πολυσύχναστο θαλάσσιο πέρασμά του στενού μεταξύ Ελαφονήσου και Κυθήρων.

Στις παραλίες του Σίμου και του Σαρακήνικου μπορεί να πάει κανείς με αυτοκίνητο- η απόσταση είναι 4 χλμ. Αλλά, τους καλοκαιρινούς μήνες, τουριστικά σκάφη κάνουν δρομολόγια από το λιμάνι της Ελαφονήσου και τη Νεάπολη. Με τουριστικό σκάφος από το λιμάνι ή με τροχοφόρο σε 4χλμ. απόσταση μπορεί να πάει κανείς και στη δυτική ακτή. Στα **νησιά της Παναγίας**, την επίσης πανέμορφη παραλία με τέσσερα νησάκια μπροστά της .Εδώ υπάρχει ο δεύτερος μικρός οικισμός της Ελαφονήσου, το **Κάτω Νησί**. Ένας αμμόδρομος οδηγεί στην εκκλησία της Παναγίας, που έχει κτιστεί στη θέση παλαιότερου βυζαντινού ναού. Τον Δεκαπενταύγουστο, στο μεγάλο πανηγύρι της **Παναγίας της Κατωνησιώτισσας**, όπως θέλει το έθιμο, τα σκάφη του νησιού μεταφέρουν δωρεάν τους προσκυνητές στην παραλία της.

4.1. ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΛΙΜΝΗ

Στο νησί συναντάμε τη **λίμνη Στρογγυλή**, σημαντικός υδροβιότοπος , καταλαμβάνει έκταση 42,5 εκταρίων. Είναι λιμνοθάλασσα, με δυο μικρές λίμνες, της Νερατζώνας και του Μάγγανου.

Στον περίγυρο της Λίμνης, από τη μεριά της θάλασσας υπάρχουν θολωτοί τάφοι της εποχής του Ορείχαλκου και στο βυθό της, μπροστά από την παραλία με τους τάφους, βρίσκεται μια ολόκληρη προϊστορική πόλη που ανακαλύφθηκε το 1968 κι έγινε διεθνώς γνωστή ύστερα από έρευνα του Ινστιτούτου Ωκεανογραφίας του Πανεπιστημίου του Κέμπριτζ.

Η Λίμνη είναι αναγνωρισμένος υγρότοπος και έχει προταθεί να συμπεριληφθεί στο πρόγραμμα NATURA 2000. Η χλωρίδα της περιοχής είναι αξιόλογη και περιλαμβάνει το σπάνιο και απειλούμενο είδος θαλασσόκερδος, καλαμιώνες, ερεικώνες και αμμοθίνες, που συγκρατούν το μεγάλο θαλάσσιο κυματισμό. Το σημαντικότερο, όμως είναι το φυτό Λινάρια η ελληνική (*Linaria Hellenica*) που φύεται στις ακτές της Ελαφονήσου και πουθενά αλλού στον κόσμο.

Σημαντική είναι και η πανίδα της περιοχής, έχουν καταγραφεί 80 είδη πουλιών από τα οποία 17 φωλιάζουν στην λίμνη. Έχουν καταγραφεί ακόμη 2 ερπετά, 4 θηλαστικά. Συχνή είναι και η παρουσία της χελώνας Καρέτα-Καρέτα .

5. ΔΗΜΟΣ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ

5.1. Ο ΒΡΑΧΟΣ ΤΗΣ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ

Μοναδική, αξεπέραστη στο διάβα του χρόνου, ανεπανάληπτη εικόνα στη γοητευτική σύνθεση της ανατολικής ακτής της Λακωνίας, η **Μονεμβασιά**, η μεσαιωνική, βυζαντινή και ενετική καστροπολιτεία, σκαρφαλωμένη στον αποκομμένο βράχο της, προσφέρει απλόχερα την ομορφιά της στις χιλιάδες κάθε χρόνο επισκέπτες. Από όποια μεριά και αν την προσεγγίσει κανείς. Είτε από τη στεριά ακολουθώντας προς τα νοτιοανατολικά στην εθνική οδό Σπάρτης – Μολάων, είτε από τη θάλασσα με το πλοίο της γραμμής Πειραιάς – Νότιας Πελοποννήσου – Κυθήρων – Καστελίου Κρήτης ή με ιπτάμενο δελφίνι ή βέβαια με σκάφος αναψυχής, αφού το λιμάνι της είναι από τα ασφαλέστερα καταφύγια .

Η Μονεμβασιά απέχει 95 χλμ. από τη Σπάρτη. Ο **βράχος**, ύψους 300μ., στον οποίο είναι χτισμένη, συνδέεται με χαμηλή γέφυρα με την ακτή. Γέφυρα είναι και το άλλο όνομα της **Νέας Μονεμβασιάς**, της νέας πόλης, που απλώνεται απέναντι από την καστροπολιτεία σύγχρονη και ολοζώντανη όλες τις εποχές του χρόνου, προσφέροντας κάθε είδους τουριστικές υπηρεσίες δίπλα στη θάλασσα.

Η στενή λωρίδα, που ένωνε πάντα την ακτή με το βράχο, έδωσε και το όνομα στη Μονεμβασιά. Ήταν το μοναδικό πέρασμα, η μοναδική είσοδος . Η **“μόνη έμβασις”**, όπως είπαν οι πρώτοι Λάκωνες, που ήρθαν εδώ προς το τέλος του 6^{ου} αιώνα μ.χ. να βρουν καταφύγιο από τους επιδρομείς της εποχής. Σε παλιό κείμενο περί της κτίσεως τη Μονεμβασιάς αναφέρεται ότι οι Λάκωνες **“δύσβατον τόπον παρά τον της θαλάσσης αιγιαλόν ευρόντες και πόλιν οχυράν οικοδομήσαντες και Μονεμβασίαν ταύτην ονομάσαντες διά το μίαν έχειν την εν αυτώ εισπορευομένην την είσοδον. Εν αυτή τη πόλει κατώκησαν μετά του ιδίου αυτών επισκόπου”**.

Από τότε για χίλια και περισσότερα χρόνια η Μονεμβασιά γνώρισε μέρες ακμής και δόξας, αλλά και πολιορκίες και κατοχές. Λίγες είναι οι πληροφορίες για τους πρώτους αιώνες της ζωής της. Η γεωγραφική θέση, πάντως την έκαναν σημαντικό σταθμό στα ταξίδια της εποχής. Στα μέσα του 12^{ου} αιώνα, όμως η ιστορία έχει καταγράψει τη γενναία αντίστασή της σε επίθεση Νορμανδών. Έναν αιώνα μετά η γενναιότητα των κατοίκων της και η φυσική οχυρωματική θέση του κάστρου της σταμάτησαν τις προσπάθειες του Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου να την κατακτήσει. Η πόλη έπεσε το 1294 λόγω της πείνας ύστερα από ασφυκτική πολιορκία τριών ετών. Δέκα χρόνια μετά ο Γουλιέλμος αιχμαλωτίστηκε από τον Μιχαήλ Παλαιολόγο. Και σε αντάλλαγμα της ελευθερίας του παρέδωσε στον αυτοκράτορα το κάστρο της Μονεμβασιάς μαζί με τα κάστρα του Μυστρά και της Μαΐνης.

Βυζαντινή και πάλι η Μονεμβασιά, έγινε ναυτική και στρατιωτική βάση και άρχισε να **αναπτύσσεται οικονομικά**, γνωρίζοντας ταυτόχρονα **μεγάλη πνευματική άνθηση**. Έγινε όμως και διαρκής στόχος των πειρατών. Έχει μείνει στην ιστορία η τρομερή επίθεση, που δέχτηκε από τους Καταλανούς το 1292. Αλλά η απόκρουση των πειρατικών επιδρομών έκανε και τους ίδιους τους κατοίκους της Μονεμβασιάς σπουδαίους στον πόλεμο στη θάλασσα.

Το 1419 πέρασε για πρώτη φορά, αλλά για μικρό διάστημα, στα χέρια των Ενετών, μετά πάλι στους Βυζαντινούς και όταν το 1460 παραδόθηκε και ο Μυστράς

στους Τούρκους η Μονεμβασιά έμεινε η μόνη ελεύθερη ελληνική πόλη. Ήταν για λίγο υπό την προστασία του Πάπα, ο οποίος το 1464 την παρέδωσε στους Ενετούς. Από τότε βρέθηκε στο επίκεντρο των μακροχρόνιων ενετοτουρκικών πολέμων. Οι Ενετοί την ονόμασαν “**Νεάπολη της Μαλβαζίας**” από το όνομα του εκλεκτού μυρωδάτου κρασιού Μαλβαζία, που μεταφερόταν στη Δύση μέσω της Μονεμβασιάς. Το 1540 την κατέλαβαν οι Τούρκοι ύστερα από τριετή πολιορκία και την ονόμασαν “**Μενεξεδένιο Κάστρο**”. Το 1690 ήρθαν πάλι οι Ενετοί, που το 1715 την πούλησαν στους αντιπάλους τους. Λίγο αργότερα μετά την αποτυχημένη εξέγερση του 1770, άρχισε σιγά σιγά η παρακμή. Η πόλη απελευθερώθηκε από τους Έλληνες στις 23 Ιουλίου του 1821.

5.2. Η ΚΑΣΤΡΟΠΟΛΙΤΕΙΑ

Πολλά έχει να δει ο σημερινός επισκέπτης της Μονεμβασιάς. Και πολλά να θαυμάσει από τη στιγμή που θα περάσει από την κεντρική πύλη της καστροπολιτείας με τα σημάδια από τις σφαίρες κάποιων πολιορκητών ακόμη στα σιδερένια φύλλα της. Φτάνει εδώ ακολουθώντας μετά την γέφυρα με τις πολλές καμάρες το δρόμο, που φέρνει στη νοτιοανατολική πλευρά του βράχου, όπου είναι χτισμένη η **κάτω πόλη** βλέποντας το πέλαγος, με την **επάνω πόλη** ερειπωμένη στην κορυφή του βράχου.

Πλησιάζοντας αισθάνεται την ατμόσφαιρα ν’ αλλάζει σαν η θαλασσινή αύρα να τον μεταφέρει αιώνες πίσω στα μυστήρια της **μεσαιωνικής ζωής**. Πράγματι, αφήνοντας έξω το αυτοκίνητο και περνώντας την κεντρική πύλη, όλα αλλάζουν. Ο χρόνος σαν να μην έχει σταματήσει. **Στενά λιθόστρωτα δρομάκια, αρχοντικά, αψίδες και ενετικά οικόσημα, βυζαντινές εκκλησίες, σπίτια με εξώστες προς το πέλαγος, χαμηλές καμάρες και σκαλοπάτια, επάλξεις του διπλού τείχους που ακουμπάνε τη θάλασσα.** Το κάστρο διατηρείται σε καλή κατάσταση, ιδιαίτερα στην κάτω πόλη, όπως διαμορφώθηκε από τις επισκευές και τις προσθήκες των Ενετών και των Τούρκων στα θεμέλια των Βυζαντινών.

Ο κεντρικός δρόμος, το **εμπορικό καλντερίμι**, είναι πάντα γεμάτος χρώματα και ζωντάνια, καθώς οι επισκέπτες αναφορίζουν ανάμεσα στα τουριστικά καταστήματα. Δεν είναι πολλοί σήμερα οι μόνιμοι κάτοικοι της παλιάς πόλης, αλλά τα **αναπαλαιωμένα σπίτια** δείχνουν ότι εξακολουθεί να αποτελεί πόλο έλξης. Την τουριστική διαμονή την εξασφαλίζουν υψηλής κατηγορίας ξενοδοχειακές μονάδες, που λειτουργούν σε παραδοσιακά οικήματα. Δυνατότητες για διαμονή υπάρχουν και σε παλαιά αρχοντικά, ενώ μπορούν να ικανοποιηθούν όλες οι απαιτήσεις για φαγητό και ψυχαγωγία σε χώρους, που συνδυάζουν τη σύγχρονη προσφορά υπηρεσιών με την ατμόσφαιρα της πόλης.

Στην αρχιτεκτονική των σπιτιών της Μονεμβάσιας, παρά την τυπολογική τους ποικιλία, διακρίνονται μερικά σταθερά στοιχεία. Έχουν συνήθως τρεις στάθμες. Οι χαμηλότερες είναι θολωτές και χρησίμευαν ως βοηθητικοί χώροι. Υπάρχουν πάντοτε στέρνες. Η κατοικία βρισκόταν στις ψηλότερες στάθμες και από αυτές υπήρχε πρόσβαση σε μία ή περισσότερες ταράτσες, διαμορφωμένες πάνω από θόλους αντί για αυλές που δεν υπήρχαν. Οι γενικές διαστάσεις ήταν πολύ μικρότερες από τα

σπίτια της πάνω πόλης.. Μια ξεχωριστή κατηγορία κτισμάτων της κάτω πόλης είναι τα μαγαζιά – εργαστήρια. Σήμερα σώζονται στην Αγορά μόνο και είναι μικρών διαστάσεων.

Στην Μονεμβασία (Κάστρο) – δίπλα στη Χρυσαφίτισσα, υπάρχει ξενώνας με 12 δωμάτια και 25 κρεβάτια.

5.3. ΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΗΣ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ

Περιδιαβαίνοντας ο επισκέπτης στους στενούς δρόμους με τα κολλημένα το ένα με το άλλο σπίτια, θα συναντήσει πολλές **εκκλησίες** – περίπου σαράντα έχουν μετρηθεί. Σημαντικότερη απ’ όλες και μεγαλύτερη η εκκλησία του **Ελκόμενου Χριστού**, μητρόπολη της Μονεμβασίας, γνωστή για την περίφημη εικόνα του Ελκόμενου, την οποία αφαίρεσε και μετέφερε στην Κωνσταντινούπολη ο Ισαάκιος Άγγελος. Ο ναός ιδρύθηκε τον 13^ο αιώνα από τον αυτοκράτορα Ανδρόνικο Β΄ Παλαιολόγο, αλλά πήρε τη σημερινή του μορφή από τους Ενετούς το 1691. Στη θέση της παλιάς εικόνας υπάρχει στο τέμπλο εικόνα του Ελκόμενου του 1700, επτανησιακής προέλευσης. Διατηρούνται , όμως μια σπουδαία εικόνα της Σταύρωσης του 14^{ου} αιώνα και δυο μαρμάρيني αυτοκρατορικοί θρόνοι.

Σημαντικές εκκλησίες που συνδυάζουν μάλιστα βυζαντινά και βενετσιάνικα στοιχεία, είναι ο **Άγιος Νικόλας** και η **Παναγία η Μυρτιδιώτισσα** ή Κρητικιά, ενώ πολλές παραδόσεις συνοδεύουν τον ερχομό στην εκκλησία της **Παναγίας της Χρυσαφίτισσας** της εικόνας της από τον οικισμό Χρύσαφα κοντά στη Σπάρτη. Αξίζει επίσης η επίσκεψη στην **Αγία Άννα**, στον **Άγιο Δημήτριο**, στον **Άγιο Στέφανο** και στον **Άγιο Ανδρέα**. Ένα κτίριο , εξάλλου με μεγάλο τρούλο απέναντι από την εκκλησία του Ελκόμενου ήταν , όπως λέει η προφορική παράδοση η εκκλησία του Αγίου Πέτρου Επισκόπου Μονεμβασίας. Στην τουρκοκρατία ήταν τζαμί και σήμερα σταγάζει το **μουσείο**

5.4. Η ΠΑΝΩ ΠΟΛΗ

Όρα να ανηφορίσει κανείς για τα καλά, αν θέλει να γνωρίσει και την **επάνω πόλη**. Στην κορυφή του βράχου, στο πλάτωμα, τα ερείπια της. Η **οχυρωμένη πύλη, τα τείχη, οικήματα και φυλάκια, μεγάλες δεξαμενές** για νερό και τα κατάλοιπα της **κατοικίας του Ενετού Προβλεπτή**. Αλλά και στην ανατολική άκρη του βράχου, το σπουδαιότερο μνημείο της Μονεμβασίας. Ο **ναός της Αγίας Σοφίας**, οκταγωνικού τύπου με τρούλο, όπως το Δαφνί και ο Όσιος Λουκάς. Χτίστηκε στο τέλος του 12ου αιώνα και στις αρχές του 13^{ου} αιώνα από τον αυτοκράτορα Ανδρόνικο. Και ακολούθησε τις τύχες της πόλης, αφού κατά την ενετοκρατία έγινε ναός του δυτικού δόγματος και κατά την τουρκοκρατία τζαμί με σκεπασμένες με ασβέστη στις τοιχογραφίες του. Ούτε οι μετατροπές, όμως ούτε ο χρόνος μπόρεσαν να αλλοιώσουν τις ωραίες αναλογίες και την κομψότητα του, αλλά και τη μεγαλοπρέπεια στο εσωτερικό του, όπου σώζονται λίγες, αλλά **εξαιρετικές τοιχογραφίες** από την εποχή της ίδρυσής του. Η διπλή στοά στη νότια πλευρά του θυμίζει εκκλησίες του Μυστρά και θέα από δω προς το πέλαγος κάνει τον χρόνο να περνάει απαρατήρητος. Αλλά καταπληκτική είναι από το κάστρο και η **θέα** προς την κάτω πόλη, που συνεχίζει τη ζωή της, γοητεύοντας τους επισκέπτες της που θαυμαστές της μετά την πρώτη επίσκεψη θέλουν να ξαναρθούν ξανά και ξανά .

5.5. ΛΟΙΠΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Οι Οικία του ποιητή Γιάννη Ρίτσου

Αμέσως μετά την Κεντρική Πύλη μια δρομική από τ' αριστερά οδηγεί στο σπίτι του ποιητή Γιάννη Ρίτσου. Στην αυλή του σπιτιού υπάρχει η προτομή του ποιητή .

Ένα ορθογώνιο σπίτι, διώροφο κλείνει μέσα τους καημούς του ποιητή. Η κεραμική στέγη σε μια πιο έντονη απόχρωση από τους τοίχους μοιάζει να συνεχίζει τη ροή της κλίσης των καστρότειχων με σεβασμό στο δημιουργό πλάστη. Η λιτότητα των γραμμών προΐδεάζει για το σεργιάνισμα στο μαγικό κόσμο της ποίησης, εναρμονίζεται με τον αγώνα του μικρού κυκλάμινου στη “σχισμάδα του βράχου” και ατενίζει τους αιγιλούς εαρινών οριζώντων.

Παλιά Αρχοντικά της Μονεμβασιάς

ΣΤΕΛΛΑΚΗ : Διώροφο αρχοντικό κοντά στη “Δώθεν τάπια” (δυτική τάπια) με βενετσιάνικο οικόσημο στην όψη του και με δωμάτιο υποδοχής, χειμωνιάτικο καθιστικό, τζάκι και κελάρι στο ισόγειο του. Στη Γ' Ενετοκρατία έγιναν προσθήκες και επεκτάσεις

ΝΤΟΥΜΕΝΑΣ : Το πιο παλιό σωζόμενο αρχοντικό της Μονεμβάσις, βενετσιάνικης κατοχής .

ΚΑΠΙΤΣΙΝΗ : Αρχοντικό στον εμπορικό δρόμο .

Αξιόλογα είναι τα αρχοντικά του Καλογερά με επιγραφή στη πόρτα, της Ρεβέκκας Μαστραποστόλη της Β' Τουρκοκρατίας, του Παπαδάκη, Σταύρη Ρίτσου κ.α.

5.6. Η ΝΕΑ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ

Ο νέος δήμος Μονεμβασιάς περιλαμβάνει, την Αγγελώνα, τον Άγιο Δημήτρη, τον Άγιο Ιωάννη, τον Άγιο Κωνσταντίνο, την Αγία Κυριακή, τον Άγιο Νικόλαο, την Αγία Παρασκευή, την Αγία Σοφία, τον Άγιο Στέφανο, τον Άγιο Φωκά, τις Βελιές, τη Γέφυρα, το Ελληνικό, την Καλογερίνα, τα Καλύβια, την Καστέλλα, τα Κληρονομαίικα, τα Λιρά, τα Μαρκιάνικα, την Νόμια, τον Ξιφία, την Παλαιά Μονεμβάσια, την Παναγίτσα, την Σπαρτιά, τον Τάλαντα, τα Τέρια, το Φλόκα και τα Φούτια.

Πριν από το πέραςμα στο βράχο της Μονεμβασιάς, στη λακωνική ακτή, απλώνεται ο οικισμός της **Νέας Μονεμβασιάς**, κέντρο μιας από τις πιο αναπτυγμένες περιοχές όχι μόνο της Λακωνίας αλλά και της Ελλάδος. Σύγχρονες ξενοδοχειακές μονάδες και γενικά ευρύτατες δυνατότητες για καλή διαμονή και φαγητό σε εστιατόρια, αλλά και γραφικά ταβερνάκια, αγορά για όλες τις απαιτήσεις, ευκαιρίες για κάθε είδους διασκέδαση και όλες τις υπηρεσίες που μπορεί να χρειαστεί ο

ταξιδιώτης. Και βέβαια, άπειρες δυνατότητες για θαλάσσια αναψυχή. Στις παραλίες κοντά στην Μονεμβάσια, αλλά και σε κάποια απόσταση.

Μπροστά στον οικισμό βρίσκεται το μικρό λιμάνι **Μαντράκι** με διαμορφωμένη πλαζ με βότσαλα. Στη βόρεια πλευρά η **παραλία Πέρα Κάκαβος** και σε 6 χλμ. το **Πόρι** με ωραία παραλία. Ωραίες ακρογιαλιές και φιλόξενοι ορμίσκοι υπάρχουν και στα νότια της Μονεμβασιάς. Στους οικισμούς **Αγία Παρασκευή, Νόμια, Άγιος Στέφανος** και στη μεγάλη **παραλία Ξιφίας** σε 7 χλμ. Στο εσωτερικό, σε υψόμετρο 340μ., τα **Φούτια** με καταπληκτική θέα και νοτιότερα, στην ανατολική ακτή πάντα, ο **Άγιος Φωκάς** με τους μικρούς όρμους του.

6. ΔΗΜΟΣ ΓΕΡΑΚΑΣ

ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ ΛΙΜΗΡΑ ΚΑΙ ΓΕΡΑΚΑΣ ΧΑΡΑΚΑΣ ΚΑΙ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ

Οι φυσικές ομορφιές και τα αξιοθέατα στην ανατολική ακτή της Λακωνίας δεν τελειώνουν στη Μονεμβασιά. Βόρεια από την λουλουδένια καστροπολιτεία μια θαυμάσια διαδρομή φέρνει τον ταξιδιώτη σε αρχαιολογικούς χώρους και παραδοσιακούς οικισμούς, σε μικρούς κλειστούς όρμους και ορεινά περάσματα, προσφέροντας τη δυνατότητα για ένα ταξίδι λιγότερο κοσμοπολίτικο, αλλά γεμάτο ενδιαφέροντα.

Στον κεντρικό δρόμο Μονεμβασιάς – Μολάων, έχοντας αφήσει για λίγο τις θαυμάσιες παραλίες του όρμου της Μονεμβασιάς, μια παράκαμψη στα δεξιά οδηγεί στον **Άγιο Ιωάννη**, γραφικό οικισμό με πέτρινα σπίτια σε καταπράσινη περιοχή. Ευρήματα στην περιοχή δείχνουν ότι είχε κατοικηθεί τουλάχιστον από την **πρωτοελλαδική εποχή**. Λίγο πριν από τον Άγιο Ιωάννη ο δρόμος στρίβει δεξιά προς την θάλασσα. Κοντά στην παραλία υψώνεται ο οχυρωμένος λόφος της **Επιδαύρου Λιμηράς**, της αρχαίας πόλης, που χτίστηκε κατά την παράδοση από κατοίκους της Επιδαύρου και έδωσε το όνομα της στη ανατολική χερσόνησο της Λακωνίας – το όνομα “**Λιμηρά**” πηγάζει πιθανότατα από το γεγονός ότι υπήρχε λιμένας (“**Λιμενηρά**”). Εμπορικό λιμάνι της Σπάρτης στην ανατολική ακτή, καταστράφηκε από τους Αθηναίους δυο φορές στον Πελοποννησιακό Πόλεμο και έφτασε στη μεγαλύτερη ακμή τη ρωμαϊκή εποχή, συμμετέχοντας στο Κοινό των Ελευθερολακώνων. Αλλά ένιωσε κι αυτή τις φοβερές επιπτώσεις από τον μεγάλο σεισμό του 375 μ.χ. Βοηθητικό λιμάνι της Μονεμβασιάς αργότερα – την αποκαλούσαν, άλλωστε, **Παλιά Μονεμβασιά** – γνώρισε τον Απελευθερωτικό Αγώνα του 1821 και από το 1840 ερημώθηκε. Σήμερα σώζονται κυρίως ερείπια από τα τείχη και την ακρόπολη, ενώ στα δυτικά της αρχαίας πόλης, κοντά στον Άγιο Ιωάννη, έχουν βρεθεί μυκηναϊκά αγγεία σε θαλαμοειδείς τάφους.

Ο δρόμος από τον Άγιο Ιωάννη φτάνει ανατολικά στη θάλασσα, στο **Κρεμμύδι**, όπου υπάρχει ερειπωμένο φρούριο. Μετά ακολουθεί την ακτή προς τον βορρά. Περνάει από τον όμορφο οικισμό **Αριάνα** και συναντάει τον **Γέρακα**. Η φυσική ομορφιά γίνεται επιβλητική. Το λιμάνι του **παραλιακού οικισμού** βρίσκεται στο εσωτερικό ενός **φιόρδ** σπάνιας ωραιότητας. Αυτό εξηγεί γιατί υπήρξε ορμητηρίων πειρατών, αλλά και σταθμός των Βυζαντινών για την απόκρουση των Σαρακηνών. Εδώ ήταν η αρχαία πόλη **Ζάραξ**, που έζησε για αιώνες, συμμετείχε στο Κοινό των

Ελευθερολακώνων, είδε τμήματα της να βυθίζονται στο σεισμό του 275 μ.χ. και ένωσε τις εναλλαγές στην εξουσία των Τούρκων και των Ενετών. Στην περιοχή βρέθηκε το άγαλμα της Αφροδίτης της Μονεμβασιάς και σώζονται τείχη με ερειπωμένες εκκλησίες. Κοντά υπάρχει σπήλαιο με ωραίο διάκοσμο, που ήταν αφιερωμένο στον Απόλλωνα και τις Νύμφες. Ο σημερινός Γέρακας προσφέρει ήρεμες διακοπές και θαυμάσιο θαλάσσιο περιβάλλον στα λιμανάκι του. Μπορεί, άλλωστε να έρθει κανείς και με το πλοίο της γραμμής από τον Πειραιά ή με ιπτάμενο δελφίνι.

Βόρεια, κοντά, υπάρχει η **Μονή της Ευαγγελίστριας**. Βορειοδυτικά ο δρόμος φέρνει σε 3,5 χλμ. στον **παλαιό οικισμό** του Γέρακα, περιοικίδα πόλη της Σπάρτης με εντυπωσιακά τείχη, που χρονολογούνται στην κλασσική ή ελληνιστική εποχή, και μετά στη **Ρειχέα**, παραδοσιακό οικισμό από τα βυζαντινά χρόνια. . Οι οικισμοί παρουσιάζουν έντονη κοινωνικοοικονομική αλληλεξάρτηση, λόγω του δύσβατου ορεινού και κατά συνέπεια απροσπέλαστου χαρακτήρα της περιοχής.

Ο Ζάρακας δεν είναι βέβαια η περιοχή που έχει να επιδείξει έναν πλούτο αρχιτεκτονικών μορφών στο παραδοσιακό σπίτι. Εδώ το σπίτι μπορεί να ιδωθεί μάλιστα σαν δείγμα μιας λιτής αρχιτεκτονικής.

Ο Χάρακας του Ζάρακα, είναι από τα χωριά εκείνα που τραβάνε αρκετούς παραθεριστές για το καλό κλίμα και την υπέροχη κρεατοφαγία.

Εδώ έρχεται και ο δρόμος από τους Μολάους για να συνεχιστεί το ταξίδι προς τον βορρά. Κοντά στον οικισμό **Χάρακα**, το Χιονοβούνι, η ψηλότερη κορυφή της περιοχής σε ύψος 1.298μ., προέκταση του Πάρνωνα προς τα νότια. Ξεπροβάλλει μέσα από το δάσος με έλατα, προσφέροντας μοναδική θέα. Ώς 3 χλμ. από τον οικισμό μπορεί να πάει κανείς με αυτοκίνητο. Μετά πρέπει να ακολουθήσει τα μονοπάτια. Ανατολικά από τον Χάρακα, σε μικρή απόσταση, η **Παλαιοχώρα**, στην κορυφή του Προφήτη Ηλία στο χείλος του μεγάλου γκρεμού. Χαλάσματα οικιών και βοηθητικών εγκαταστάσεων θυμίζουν ότι χτίστηκε το 881 μ.χ. ως παρατηρητήριο των Βυζαντινών. Θεωρείται η πρώτη οργανωμένη οικιστική συγκρότηση στην περιοχή. Κοντά στον Χάρακα βρίσκεται η εκκλησία των Αγίων Θεοδώρων και 2 χλμ. βόρεια το ξωκλήσι του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου.

Ύστερα ο δρόμος για το **Κυπαρίσσι**. Μια ανεπανάληπτη διαδρομή καθώς αμέσως μετά τον Χάρακα αρχίζει η **χαράδρα του Σταυρού**, η πιο απόκρημνη περιοχή όλου του Ζάρακα. Όρθιοι βράχοι ακολουθούν τον δρόμο, σχηματίζοντας μεγάλους γκρεμούς και επιβλητικά τοπία. Οι απότομες χαράδρες κατεβαίνουν 700μ. ως τη θάλασσα. Στα δεξιά του δρόμου, στο βάθος, στριφογυρίζει το μονοπάτι, που οδηγούσε παλαιότερα από τον Χάρακα στο Κυπαρίσσι. Και χαμηλά στον γκρεμό διακρίνεται ο πανέμορφος όρμος της **Πυλίζας** με κάτασπρα βότσαλα. Ύστερα το Κυπαρίσσι, η τελευταία κατοικημένη περιοχή της Λακωνίας στην **ανατολική ακτή**, λίγο πριν τα όρια με την Αρκαδία. Ο παλαιός οικισμός χτίστηκε μετά το 1000 μ.χ. Τον παραλιακό οικισμό συνθέτουν η **Βρύση**, η **Παραλία** και η **Μητρόπολη**. Εδώ, όπου μπορεί να φτάσει κανείς και με το πλοίο της γραμμής, ή με ιπτάμενο δελφίνι, οι διακοπές είναι ήρεμες, δίπλα σε θαυμάσιες παραλίες, που διαδέχονται η μία την άλλη. Ερείπια από την βυζαντινή εποχή και την φραγκοκρατία θυμίζουν την σημασία τη περιοχής για τις θαλάσσιες συγκοινωνίες. Άλλωστε κι αυτός ο όρμος αποτέλεσε ορμητήριο πειρατών.

6.1. ΓΚΙΟΤΣΑΛΙ

Το Γκιότσαλι βρίσκεται 10 χλμ. βορειότερα από τον Άγιο Δημήτρη. Χτίστηκε τα πρώτα χρόνια της Τουρκοκρατίας στην πλαγιά του βουνού Μπουτσούρη σε ύψος 750 μ. Έχει θέα προς τον Λακωνικό κόλπο, φαίνονται τα χωριά του Έλους και το Γύθειο.

Μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους οι κάτοικοι κατέβηκαν νοτιότερα και έχτισαν τον Άγιο Δημήτριο.

Το 1994 με πρωτοβουλία των συλλόγων συστάθηκε η επιτροπή αναστήλωσης του Γκιότσαλι. Σήμερα η επιτροπή αναστηλώνει ένα τρίπατο παλιό αρχοντικό που θα χρησιμοποιηθεί ως ξενώνας, επισκευάζει τη βρύση και το χώρο της, με στόχο να ξαναδώσει ζωή σ' αυτό τον όμορφο τόπο .

6.2. ΛΟΓΓΑΡΙ ΔΗΜΟΥ ΖΑΡΑΚΟΣ

Λίγο πριν την είσοδο του χωριού Αϊ-Γιάννης Μονεμβασιάς ξεκινά ένας χωματόδρομος που οδηγεί στο φαράγγι Λαγκαδά και στη ρεματιά Μποριά, η οποία οδηγεί σε ένα διάσελο. Στα ανατολικά σε μια μικρή κοιλάδα , στο νότιο τμήμα της κορυφογραμμής Κουλοχέρα, βρίσκεται μια νεκρή πολιτεία, το Λογγάρι, που εγκαταλείφθηκε τις τελευταίες δεκαετίες, λόγω της μετανάστευσης.

Τα πετρόχιστα σπίτια αντέχουν ακόμα στις επιθέσεις του χρόνου. Σε πολλά έχουν πέσει οι σκεπές ή έχουν ανοίξει τα τοιχία. Είναι συνήθως, δίπατα με το στάβλο κάτω και τη σάλα πάνω. Δίπλα είναι η αποθήκη με πετρόχτιστη καμάρα και ακριβώς από πάνω η κουζίνα με το τζάκι. Η σκεπή είναι συνήθως τετράριχτη με λασπωτά κεραμίδια. Απ' έξω η πέτρινη σκάλα οδηγεί πάντα στο λιακό και δίπλα βρίσκεται το φουρνάκι.

Η άγρια βλάστηση είναι πλούσια, κυρίως πουρνάρια, σφεντάμια, αγριοφυστικιές, ακόμη και βελανιδιές με βρώσιμους καρπούς. Εδώ φυτρώνουν και σπάνια ενδημικά φυτά, όπως η ιμετιά.

Τα δέντρα που είχαν φυτέψει οι κάτοικοι-ελιές, συκιές, χαρουπιές, αχλαδιές-λόγγεψαν και μαζί με την άγρια βλάστηση σκέπασαν τα περισσότερα σπίτια. Η αγριοβρώμη και τα χόρτα πήραν τη θέση της ζουλίτσας, μιας σπάνιας ποικιλίας ένος πολύκλωνου ορεινού σταριού, που έβγαζε νόστιμο λευκό αλεύρι για κάθε χρήση. Οι Λογγαρίτες πρόσφατα ίδρυσαν Σύλλογο και ελπίζουν στη διάνοιξη του δρόμου που οδηγεί στο χωριό. Οι ντόπιοι ανεβάζουν τα γίδια για βοσκή, μαζεύουν χόρτα και γιορτάζουν πανηγυρικά τον Αϊ-Λια, στην καλοδιατηρημένη εκκλησίτσα. Η στέρνα του Αϊ- Λια, ακόμη και σήμερα, έχει πόσιμο νερό.

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαδρομή Αϊ-Γιάννη-Λογγάρι-Γέρακα, και η διαδρομή στην κορυφή Κουλοχέρα από το Λογγάρι. Η θέα προς τη Μονεμβασιά, τον Κάβο-Μαλιά και τον Γέρακα, με το μοναδικό φιώρδ, είναι υπέροχη.

Πρόσφατα ο κ. Ηλίας Δούκας, Ζαρακίτης, γνωστοποίησε ότι στηρίζει οικονομικά την κατασκευή διάφορου κτιρίου 150 τ.μ. για καταφύγιο, ενώ οι αδερφοί Γεωργακόπουλοι παραχωρούν το σχετικό οικόπεδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΧΥ

Η ΑΓΕΡΩΧΗ ΜΑΝΗ

Γη από πέτρα και ήλιο, λιτή ,αλλά απέραντα γοητευτική, σκληρά ορεινά τοπία πάνω από όρμους που μάχονται νικηφόρα τους ανέμους, μικροί οικισμοί με πύργους αξεπέραστης λαϊκής αρχιτεκτονικής, αμέτρητες βυζαντινές εκκλησίες, σπήλαια λικνά της ύπαρξης και του πολιτισμού. Και άνθρωποι σκληροτράχηλοι και ολιγαρκείς, με βαθιές ρίζες σε ήθη και έθιμα, φιλότιμοι και φιλόξενοι. Η Μάνη. **Αγέρωχη και ανυπότακτη, ιστορική και παραδοσιακή**, μοναδική σε κάθε βήμα του τυχερού επισκέπτη, που αναρωτιέμαι πως τα καταφέρνουν και βρίσκουν χόμα στο άνυδρο έδαφος οι φραγκοσυκιές και τα μικρά λιόδεντρα, που δίνουν, όμως περίφημο λάδι.

Κατεβαίνει από τον Ταΰγετο, δυτικά στις ακτές του Μεσογειακού κόλπου, ανατολικά στο μύχο του Λακωνικού κόλπου και νότια στη μεγάλη χερσόνησο, το δυτικό πόδι της Λακωνίας. Ο Ταΰγετος, που γλυκαίνει στον αυχένα μεταξύ του Γυθείου και της Αρεόπολης, ορθώνεται πάλι με το όνομα **Σαγγιάς** ως τη νότια αιχμή της χερσονήσου, στο ακρωτήριο Ταΐναιρο, και δημιουργεί τη **Νότια Μάνη**, χωρίζοντας την ταυτόχρονα σε **ανατολική και δυτική**. Στην ανατολικά, νότια από το Γύθειο, οι πλαγιές του πέφτουν απότομα στον Λακωνικό κόλπο, Στη δυτική, νότια από την Αρεόπολη, τη **Μέσα Μάνη**, σχηματίζει το **ίσιωμα**, χαμηλή εξέδρα μια ασβεστολιθική σύνθεση, που αποχετεύει το νερό στον Μεσσηνιακό κόλπο κυρίως υπογειώς μέσω καρστικών σχηματισμών και φτάνει ξερή και άγονη απότομα στη θάλασσα. Διαβρωμένη μ' αυτό τον τρόπο η δυτική ακτή είναι γεμάτη σπήλαια. Ανάμεσα τους, τα περίφημα **σπήλαια** του Διρού-η Βλυχάδα, το Καταφύγι και η Αλεπότρυπα

Στην Αλεπότρυπα, αλλά και σε μερικά ακόμη παραλιακά σπήλαια, βρέθηκαν ίχνη, που σηματοδοτούν την **ανθρώπινη παρουσία** στην περιοχή από την **παλαιολιθική εποχή**. Στην Αλεπότρυπα η αρχαιολογική έρευνα έφερε στο φως εξαιρετικά ευρήματα από τη νεολιθική περίοδο (4500-2700 π.χ.). Και σε διάφορα σημεία εντοπίστηκαν οικισμοί από την πρωτοελλαδική, μεσοελλαδική και υστεροελλαδική – μυκηναϊκή περίοδο, που δείχνουν ότι η εξέλιξη συνεχίστηκε αδιάσπαστη. Πόλεις της περιοχής αναφέρει ο Όμηρος – Μέσση, Οίτυλον και άλλες. Με την επικράτηση των Δωριέων η ιστορία της ακολούθησε την πορεία της Σπάρτης. Και με την παρακμή της ηγετίδας – πόλης η εξέλιξη της συνδέθηκε με την αυτονομία και τη ανάπτυξη των παραλιακών πόλεων της Λακωνικής, που δημιούργησαν στα ρωμαϊκά χρόνια το Κοινόν των Ελευθερολακώνων.

Κατά τους πρώτες αιώνες της βυζαντινής εποχής ενισχύθηκε σταδιακά η άμυνα. Τον 9^ο αιώνα ένα τμήμα στο νότο αποτελούσε χωριστή διοίκηση με επίκεντρο το **κάστρο της Μαΐνης**. Αρχικά το όνομα αφορούσε περιορισμένη έκταση και η πρώτη αναφορά του έγινε από τον Λέοντα ΣΤ' τον Σοφό (886-912) για την έδρα του επισκόπου της Μαΐνης. Από τότε, με την αναδιοργάνωση των βυζαντινών επαρχιών, όλη η χερσόνησος πέρασε στο Θέμα της Πελοποννήσου με το όνομα **Μαΐνη ή Μάνη**, που κατά την πιθανότατη εκδοχή προέρχεται από το επίθετο “μανός”, που σημαίνει “αραιός” – “μανή χώρα” : αραιή γη, άρα άνυδρη, ξερή και άδεντρη.

Κατά την φραγκοκρατία η Μάνη βρέθηκε για λίγο (1249-1462) στα χέρια των Φράγκων, που την έκαναν μια από τις δώδεκα βαρονίες του Πριγκιπάτου του Μοριά

και έχτισαν τα κάστρα του Πασσαβά, της Γιστέρνας (Μποφόρ) και της Μεγάλης Μαϊνης, που παραδόθηκε μαζί με τον Μυστρά και τη Μονεμβασιά στον Μιχαήλ Παλαιολόγο από τον Γουλιέλμο Βίλλαρδουίνο μετά την ήττα του στην Πελαγονία. Τους επόμενους δυο αιώνες η Μάνη άνηκε στο Δεσποτάτο του Μορέως, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι έπαψε να είναι ατίθαση. Το 1415 οι Παλαιολόγοι έστειλαν τον στρατό τους να γκρεμίσει τις μεσαιωνικές οχυρώσεις της.

Το 1460 έπεσε και ο Μυστράς στα χέρια των Τούρκων. Οι Μανιάτες αντιστάθηκαν, όμως αποτελεσματικά. Η Μάνη δεν υποτάχθηκε, αποκτώντας ειδικά προνόμια-εσωτερική αυτονομία με άδεια οπλοφορίας και καταβολής ετήσιου φόρου. Η Μάνη όχι μόνο δεν έχασε τους κατοίκους της, αλλά άρχισε να δέχεται όλο και περισσότερους φυγάδες από άλλες περιοχές. Η αύξηση του πληθυσμού δημιούργησε την ανάγκη για ζωτικό χώρο και έφερε συγκρούσεις. Η πολεμική ετοιμότητα έγινε τρόπος ζωής και οι ένοπλες ομάδες με συγγένεια αίματος, με τις οχυρωμένες εγκαταστάσεις τους γύρω τους από την πατρογονική εστία, επικράτησαν ως ένα ιδιόρρυθμο σύστημα κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης. Παράλληλα, η στρατηγική της θέση έκαναν τη χερσόνησο να βρίσκεται στο επίκεντρο των διεθνών συμφερόντων της εποχής, οι δυνάμεις της δύσης αναζητούν μισθοφόρους στους εμπειροπόλεμους Μανιάτες και τα πειρατικά πλοία όργωναν τις θάλασσες.

Τον 17^ο αιώνα η Μάνη έζησε ανάλογα με την έκβαση κάθε φορά των ενετοτουρκικών πολέμων. Τον 18^ο αιώνα οι Τούρκοι, μετά τη επικράτηση τους το 1715, υποδαύλισαν τις αντιθέσεις. Στα μέσα του αιώνα, πάντως, η βόρεια Μάνη με επικεφαλής τους καπετάνιους της συμμετείχε στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, που σημειωνόταν στον ευρύτερο πελοποννησιακό, αλλά και ελληνικό χώρο, ενώ στην νότια Μάνη, με το άγονο έδαφος, η ανάγκη για ζωτικό χώρο ενέτεινε συγκρούσεις. Το 1776, μετά τα ορλωφικά του 1770, οι Τούρκοι έδωσαν ημιαυτονομία στην περιοχή, διορίζοντας “μανιατμπέη” από τους ισχυρούς καπετάνιους. Οκτώ μπέηδες κυβέρνησαν τη Μάνη ως το 1821. Μεγάλη ήταν η ακμή της υπό τον **Τζανέτμπη Γρηγοράκη** (1782-1797). Εξοντώθηκε η τουρκική φρουρά του Πασσαβά, επεκτάθηκε η βορειοανατολική Μάνη, κατασκευάστηκαν οχυρώσεις, αναγεννήθηκε το Γύθειο, αναπτύχθηκε το εμπόριο και άρχισε η προετοιμασία για τον Απελευθερωτικό Αγώνα της Ελλάδος. Στις ηγετικές θέσεις του αγώνα βρέθηκε ο τελευταίος από τα 1815, μπέης της Μάνης, ο **Πετρόμπης Μαυρομιχάλης**, που κήρυξε την Επανάσταση στην Αρεόπολη στις 17 Μαρτίου 1821. Παλικάρια και εμπειροπόλεμοι οι Μανιάτες προσέφεραν τα μέγιστα στον Αγώνα, αλλά μετά την ανεξαρτησία δύσκολα αφομοιώθηκαν στο νεοελληνικό κράτος. Στα χρόνια του Όθωνα αντιστάθηκαν στους Βαυαρούς. Σταδιακά, παρά τις κατά καιρούς ταραχές, επικράτησε μετά το 1870 η ειρήνη. Η τοπική αυτονομία μειώθηκε, η οικονομική ζωή άλλαξε, η μετανάστευση άρχισε να ερημώνει τον τόπο. Όπου κι αν πήγαν εκείνοι έφυγαν, κράτησαν, όπως κι αυτοί που έμειναν, **συνήθειες και παραδόσεις**. Αυτές που συντροφεύουν τον σημερινό επισκέπτη της Μάνης στους πύργους και τα πυργόσπιτα της, στις εκκλησίες και τα κάστρα της, στους παραθαλάσσιους οικισμούς στο βάθος των όρμων και στα εγκαταλελειμμένα οικιστικά συγκροτήματα στα ορεινά του εσωτερικού. *Στη γη από πέτρα και ήλιο, τη λιτή, αλλά απέραντα γοητευτική.*

ΔΗΜΟΣ ΓΥΘΕΙΟΥ

1. ΓΥΘΕΙΟ, ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΗΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ

Στο βάθος του Λακωνικού κόλπου, στο δυτικό μύχο του, το **Γύθειο**, 46 χλμ. νότια από τη Σπάρτη, απλώνει τα θαλασσινά χρώματά του στο καταπράσινο τοπίο των λόφων και της πεδιάδας του στεριανή πολιτεία, με νησιώτικο χαρακτήρα, **λιμάνι** αιώνες τώρα της Λακωνίας, **παραδοσιακό** με δώροφα και τριώροφα νεοκλασικά του κτίρια και τις ψαροταβέρνες του, αλλά ταυτόχρονα **σύγχρονο κέντρο** μιας ευρύτατης τουριστικής περιοχής, με απέραντες παραλίες και πολλά αξιοθέατα. Το Γύθειο που το όνομα του κατά μια άποψη ετυμολογείται ως “**γη θεών**” (“γύη θεών”), μετράει τη μακράζωνη ζωή του στους πρόποδες του χαμηλού βουνού Κούμαρος από την προϊστορική εποχή. Κτήτορες κατά τη μυθολογία ο Ηρακλής και ο Απόλλωνας. Οι πρώτοι κάτοικοι του ανέπτυξαν εμπορικές σχέσεις με τους Φοίνικες, που αξιοποίησαν τα κοχύλια της πορφύρας από τις παραλίες της Λακωνίας και είχαν τον εμπορικό σταθμό τους απέναντι στο νησάκι Κρανάη, όπου πέρασαν τη νύχτα τους ο **Πάρις** και η **Ελένη**. Επίκειτο και πολεμικός ναύσταθμος της Σπάρτης τους ιστορικούς χρόνους, καταστράφηκε το 455 π.χ. από τους Αθηναίους. Οι Σπαρτιάτες, όμως το οχύρωσαν και πάλι. Διατήρησε την ισχύ και την οικονομική σημασία του και τη ρωμαϊκή εποχή έγινε σημαντικό εξαγωγικό λιμάνι και μεγάλο εμπορικό και πολιτιστικό κέντρο του Κοινού των Ελευθερολακώνων, με χιλιάδες κατοίκους. Είχε αξιόλογη βιοτεχνία κυρίως περιζήτητων πορφυρών υφασμάτων και ορυχεία ερυθρού μαρμάρου.

1.1. ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Βασικός οικισμός της βορειοανατολικής Μάνης, με το όνομά **Μαραθονήσι** στην Τουρκοκρατία, περιήλθε τον 18^ο αιώνα στην οικογένεια Γρηγοράκη. Ο Τζανέτιμπεης Γρηγοράκης ήταν ο σπουδαιότερος μπέης της Μάνης. Κυβέρνησε 16 χρόνια, οδηγώντας την περιοχή σε μεγάλη ακμή. Υπό την διοίκησή του η Μάνη γνώρισε στρατιωτικές και οικονομικές επιτυχίες, προετοιμάστηκε ο Απελευθερωτικός Αγώνας, αλλά και αναγεννήθηκε το Γύθειο, που μετά το 1821 πήρε πάλι το όνομα του.

Πολλά είναι τα μνημεία, που επιβεβαιώνουν τη σπουδαία αυτή διαδρομή. Στη είσοδο της πόλης, στη βόρεια πλευρά της, η **αρχαία πόλη**. Πάνω στον λόφο, τα λείψανα της ακρόπολης. Υπήρχε ο ναός της Αθηνάς, οι Καστορίδες Πύλες και το υδραγωγείο.

Στους πρόποδες από τα ρωμαϊκά χρόνια, το **αρχαίο θέατρο** και κατάλοιπα οικοδομών. Σώζεται το κοίλο μέρος, χωρισμένο σε 4 διαμερίσματα, τα θεμέλια του πρώτου τοίχου της σκηνής. Υπήρχε η Αρχαία Αγορά που προεκτεινόταν μέχρι την παραλία, ενώ τμήμα του έχει καταποντισθεί από τη θάλασσα.

Στο νεοκλασικό, σε σχέδια του Τσιλέρ, κτίριο του **Δημαρχείου** στεγάζεται η αρχαιολογικά συλλογή, με σημαντικότερα εκθέματα αρχαϊκές επιγραφές σε λίθους, κεραμικά και ρωμαϊκά αγάλματα.

Σε σχέδια του Τσιλέρ είναι και το κτίριο του **Παρθεναγωγείου**, ενώ τα **νεοκλασικά κτίρια** του Γυθείου, φτάνουν τα εκατό .

Το **νησάκι Κρανάη**, τεχνητά ενωμένο σήμερα με την ακτή στη νότια άκρη της πόλης, προσέφερε καταφύγιο στον Πάρι και την Ελένη την νύχτα πριν από το ταξίδι τους στην Τροία. Ο Πάρις φεύγοντας ξέχασε το Κράνος του, γεγονός που έδωσε το όνομα στο νησάκι. Στην Κρανάη υπάρχει ο **πύργος του Τζαννετάκη**, μανιάτικη πυργοκατοικία με επάλλξεις της οικογένειας Τζαννετάκη – Γρηγοράκη, χτισμένη το 1829, που στεγάζει από το 1898 το **Ιστορικό Εθνολογικό Μουσείο Μάνης**. Ακόμη, το παρεκκλήσι του Αγίου Πέτρου και ο ύψους 22μ. **φάρος**, οκταγωνικός, χτισμένος το 1873 με ταινιαιο μάρμαρο. Επίσης, σώζονται ερείπια γερμανικών πυροβολείων, που επικοινωνούσαν με υπόγειο διάδρομο .

Δέκα χιλιόμετρα νοτιοδυτικά από το Γύθειο, στον δρόμο για Αρεόπολη, ο ταξιδιώτης επιστρέφει στη μεσαιωνική εποχή. Στην κορυφή του λόφου, σε στρατηγική θέση, υψώνεται επιβλητικό το **φράγγικό κάστρο του Πασσαβά**, που έχτισε ο βαρόνος Ιωάννης ντε Ντεϊγί το 1254. Το όνομα προέρχεται από παράφραση της γαλλικής στρατιωτικής έκφρασης “passé avant”, που σημαίνει “πέρανα πρώτος, προχώρα”. Παρά τις καταστροφές διατηρούνται οι πύργοι και οι επάλλξεις του.

Στους πρόποδες του λόφου οι αρχαιολογικές έρευνες έφεραν στο φως τη θέση της **ομηρικής πόλης Λας**, καθώς και τα ευρήματα από την κλασική και την ελληνιστική εποχή

Ενδιαφέροντα αξιοθέατα υπάρχουν και στους οικισμούς βόρεια από το Γύθειο, όπως οι Αιγιές, όπου βρίσκονταν η ομώνυμη αρχαία πόλη .Εντοπίστηκαν μπρούτζινα ευρήματα και Αρχαϊκή Terracota.

Στα Κονάκια, με το μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου του 11^{ου} αιώνα , που διαθέτει εντυπωσιακό καμπαναριό και μανιάτικούς πύργους.

Στον Πλάτανο, λουλουδιασμένος οικισμός σε λαγκάδια με την παλιά εκκλησία του Αγίου Δημητρίου .

Κοντά στο Σιδηρόκαστρο, στον ορεινό οικισμό Πολυάραβος, που ονομάστηκε έτσι επειδή εδώ οι Μανιάτες, κατανίκησαν τις ορδές του Αιγυπτίου Ιμπραήμ στις 28 Αυγούστου 1826 .

Συναντάμε σε όλη την περιοχή του Γυθείου διάσπαρτα τα ιστορικά ευρήματα και τους μανιάτικούς πύργους , ο καθένας με την δική του ξεχωριστή διαδρομή.

1.2. ΠΟΛΥΑΡΑΒΟΣ

Ο Πολυάραβος είναι χτισμένος πάνω σε λόφο σε υψόμετρο 840, στους πρόποδες της Ζίζιαλης (Κουμπένοβα, ύψ. 1.466 μ.) στην οροσειρά του Ταυγέτου και αποτελεί το ψηλότερο χωριό της Μάνης. Απέχει από το Γύθειο 26 χλμ. Ο Πολυάραβος και ο Σκουφομούτης-Λυγερέας (το μέρος όπου έζησε περίπου 20 χρόνια ο περιβόητος κλέφτης Ζαχαρίας Μπαρμπιτσιώτης) θεωρούνται οι ιστορικότερες περιοχές του Μαλεωρίου και της Κάτω Μάνης, γι' αυτό έχουν χαρακτηριστεί και οι δυο Παραδοσιακοί οικισμοί. Για να φτάσει κανείς εκεί θα περάσει από τα χωριά Μυρσίνη (πρώην Πανίτσα) και Σιδηρόκαστρο. Από το Σιδηρόκαστρο και πάνω συνεχίζει βατός χωματόδρομός (4χλμ.) ως τις υπώρειες του χωριού.

Η αρχική ονομασία του τόπου ήταν Πολυτς(ζ)άραβος, δηλαδή τόπος με πολλά τς(ζ)άρα (είδος φρύγανου, αφάνας), από τα οποία κατασκευάζονταν σάρωθρα. Σ' αυτήν την περιοχή όμως έγινε το 1826 σημαντική μάχη ανάμεσα στους Μανιάτες και στο στρατό του Ιμπραήμ. Επειδή σκοτώθηκαν πολλοί Άραβες και από φωνητική συγγένεια ονομάστηκε Πολυάραβος .

Η περιοχή μοιάζει με αυτή της Μέσας Μάνης, όμως η Μάνη στερείται παντελώς ύδατος, ενώ εδώ αναβλύζουν μερικές πηγές με νερό αρκετό νερό για το πότισμα ανθρώπων και ζώων.

Σύμφωνα με παλαιότερη περιγραφή (1929), ο Πολυάραβος κατά το 1821 αριθμούσε 60-80 σπίτια, στα οποία κατοικούσαν ανάλογες οικογένειες. Τα σπίτια του χωριού, λόγω του πάχους των τειχών και των υλικών δόμησης, ήταν πολύ στέρεα και λεγόταν πύργοι. Πολλοί από αυτούς είχαν πάνω στη στέγη επάλξεις. Οι στέγες ήταν καλυμμένες με πέτρινες πλάκες, διότι τα κεραμίδια πολλές φορές παρασυρόταν από του δυνατούς ανέμους. Σήμερα το χωριό έχει περίπου 35 σπίτια, τα περισσότερα χτισμένα πάνω σε μεγάλους βράχους. Δυστυχώς μόνο 10-15 μπορούν να επισκευαστούν, τα υπόλοιπα είναι μισογκρεμισμένα.

Ο Πολυάραβος περιβάλλεται από ελατόφυτη περιοχή και φημίζεται για το εξαιρετικό του κλίμα. Πρίν από το 1940 ήταν τόπος παραθερισμού, που τον προτιμούσαν ιδιαίτερα όσοι έπασχα από στηθικά νοσήματα. Έχει άφθονα και άριστης ποιότητας νερά. Καλλιεργούνται οπωροφόρα δένδρα, όπως μηλιές, βυσσινιές, καρυδιές καθώς και πατάτες, ντομάτες, φασολάκια κ.λπ. Η περιοχή είναι πλημμυρισμένη από αρωματικά βότανα, με τα οποία φτιάχνονται αφεψήματα, όπως τσάι, φασκόμηλο, ρίγανι, μέντα , μελισσόχορτο κ.λπ.

1.3. ΔΙΑΚΟΠΕΣ ΣΤΟ ΓΥΘΕΙΟ ΚΑΙ ΤΙΣ ΠΑΡΑΛΙΕΣ ΤΟΥ

Θαυμάσιος τόπος διακοπών το ίδιο το Γύθειο, αλλά και κέντρο μιας άριστα οργανωμένης τουριστικά περιοχής, που απλώνεται από τη μια και την άλλη πλευρά του. Εξαιρετική η **υποδομή** για όλες τις υπηρεσίες, που χρειάζεται ο σύγχρονος τουρίστας και άπειρες οι **δυνατότητες** στις απέραντες παραλίες για **θαλάσσια αναψυχή**, που δεν αντιστρατεύεται το περιβάλλον – απόδειξή ότι οι χελώνες καρέτα-καρέτα έρχονται πάντα στην παραλία τους να γεννήσουν.

Εδώ, στο Γύθειο, καταλήγει η εθνική οδός από τη Σπάρτη και ο παραλιακός δρόμος από τη Σκάλα. Από εδώ συνεχίζει ο δρόμος για την Αρεόπολη και τη γνωριμία με τη Μάνη. Στο λιμάνι που πιάνει το φεριμπότ από τον Πειραιά, που συνδέει τη Νότια Πελοπόννησο με τα Κύθηρα και το Καστέλι Κρήτης και το τοπικό φεριμπότ από τη Νεάπολη, την Ελαφόνησο και τα Κύθηρα, ενώ λειτουργεί **σταθμός** με νερό και καύσιμα για τα **σκάφη αναψυχής** και στο καρνάγιο γίνονται επισκευές.

Ο περίπατος στον παραλιακό δρόμο προσφέρει τη γεύση της θάλασσας και τη μαγευτική θέα προς τον ορίζοντα του Λακωνικού κόλπου. Στο λιμάνι, όμως επιπλέον υπάρχει σειρά ολόκληρη από ψαροταβέρνες και εστιατόρια, αλλά και ουζερί με χταποδάκι ψητό στα κάρβουνα και θαλασσινές ποικιλίες. Υπάρχουν ακόμη καφετέριες και καταστήματα για γρήγορο φαγητό, αλλά και το φρέσκο ψάρι και τα θαλασσινά έχουν, χωρίς αμφιβολία, την τιμητική τους. Δεν λείπουν, φυσικά στο Γύθειο οι δυνατότητες για διασκέδαση, ενώ στην αγορά της πόλης και τα καταστήματα προς το εσωτερικό της μπορεί ο τουρίστας να καλύψει όλες του τις ανάγκες του. Καταστήματα εξυπερετούν και σε όλη την παραλιακή ζώνη από το Βαλτάκι ανατολικά μέχρι το Βαθύ.

Όλες τις δυνατότητες προσφέρει και η υποδομή στον τομέα της **διαμονής**. Στο Γύθειο, το **Μαυροβούνι** και το **Βαθύ** λειτουργούν μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες, ενώ προσφέρονται και διαμερίσματα και επαύλεις. Και στον **Κάμπο του Μαυροβουνίου**, αλλά και στο **Βαθύ** και τον **Αγέρανο**, προσφέρουν υπηρεσίες του καλά οργανωμένα μεγάλα κάμπινγκ. Βρίσκεται, άλλωστε αναπτυγμένη η υποδομή αυτή σε μια από τις ωραιότερες παραλιακές περιοχές.

Μπορεί να απολαύσει κανείς τις χαρές τις θάλασσας σχεδόν παντού κατά μήκος της ακτογραμμής του Γυθείου. Βόρεια προς το **Βαλτάκι** και νότια στο **Βαθύ**, τον **Αγέρανο** και πιο κάτω, στον θαυμάσιο όρμο του Σκουταρίου, στο **Σκουτάρι**, τα **Καλύβια** και την **Παγανέα**. Μπορεί, όμως να μην απομακρυνθεί από το Γύθειο. Δεν είναι μόνο η **δημοτική παραλία** στην πόλη. Κυρίως είναι οι καταπληκτικές παραλίες στο **Μαυροβούνι** και τη **Σελλινίτσα**, με θαυμάσιες αμμουδιές από τις ωραιότερες της Μεσογείου και τις εξαιρετικές δυνατότητες για σέρφινγκ και άλλα θαυμάσια σπορ. Εδώ στο Μαυροβούνι έχουν την αμμουδιά τους και οι χελώνες καρέτα-καρέτα, που έρχονται πάντα στην ίδια παραλία για να γεννήσουν. Οι παρατηρητές επιστήμονες του συλλόγου για την προστασία τους τα περιμένουν κάθε χρόνο .

2. ΔΗΜΟΣ ΟΙΤΥΛΟΥ

Ο δήμος Οιτύλου είναι ένας από τους πέντε καποδιστριακούς δήμους της Μάνης. Αποτελείται από 81 οικισμούς, που συνθέτουν 18 δημοτικά διαμερίσματα (Άλικά, Άνω Μπουλαριοί, Αρεόπολη, Βάθεια, Βαχός, Γέρμα, Γερολιμένας, Δρύαλος, Καρέα, Κοίτα, Κουνός, Κρυνέρι, Μίνα, Νέο Οίτυλο, Οίτυλο, Πύργος Διρού, Τσικαλιά). Από τους 118 παραδοσιακούς οικισμούς της Πελοποννήσου, οι 98 βρίσκονται στο δήμο Οιτύλου.

Η γη της Μάνης είναι γυμνή και άνυδρη, αποτελεί έναν από τους 17 βοτανικούς παραδείσους της χώρας μας, λόγω της σπανιότητας της χλωρίδας της. Τα προϊόντα της είναι λιγοστά αλλά καλής ποιότητας. Από ξερικές, ποιότητας ανεμοδαρμένες ελιές της παράγεται εξαιρετικής ποιότητας ελαιόλαδο.

Ο δήμος Οιτύλου αποτελεί ένα απέραντο μουσείο. Διαθέτει εξαιρετικά καταλύματα σε όλες σχεδόν τις περιοχές και προσφέρει γνήσια μεσογειακή κουζίνα με τοπικά προϊόντα.

2.1. ΑΡΕΟΠΟΛΗ

Τοπίο χαραγμένο στην πέτρα από τους ανέμους. Σκληρό κι όμως ελκυστικό. Χρώματα της θάλασσας στα δυτικά, του Ταΰγέτου, στο νότο. Ανατολικά μόνο πρασινίζει ο δρόμος, που έρχεται από το Γύθειο, 26 χλμ. απόσταση. Εδώ, στη κεφαλή της Μέσα Μάνης, κηρύχθηκε στις 17 Μαρτίου 1821 η έναρξη του Απελευθερωτικού Αγώνα των Ελλήνων. Στην **Αρεόπολη**. Τη **μανιάτικη πολιτεία**, που πήρέ το όνομα από τον Άρη, τον θεό του πολέμου.

Νότια από τη Σπάρτη 72 χλμ. , η Αρεόπολη **παραδοσιακή και ολοφώτεινη** από τις αντανάκλασεις του ηλίου στα λευκά λιθάρια, βλέπει από ψηλή θέση της χαμηλά σε κλειστό όρμο το επίνειο της , το Λιμένι, απέναντί από το **Οίτυλο**, γνωστό από τα ομηρικά έπη και προς τα ανατολικά το κάστρο της **Κελέφας**. Ο δρόμος προς τον βορρά οδηγεί μετά το Οίτυλο προς τη Μεσσηνιακή Μάνη. Από την άλλη πλευρά κατηφορίζει η χερσόνησος της νότιας Μάνης ως το ακρωτήριο Ταίναίρο, τον φημισμένο **Κάβο Ματαπά**.

Είσοδος και η αφετηρία προς το νότο η **Αρεόπολη**. Στα πρώτα περάματα της δυτικής ακτής η **Χαριά** και μετά ο **Πύργος Διρού**, στο επίκεντρό 14 οικισμών. Δεν θα σταματήσει ο επισκέπτης μόνο για να πάρει τον δρόμο προς τον ομώνυμο όρμο με τα φημισμένα σπήλαια. Είναι και οι πολλοί πύργοι και οι εκκλησίες- η Αγία Μαρίνα, ο Άγιος Ιωάννης, ο Άγιος Πέτρος, οι Ταξιάρχες στον **οικισμό Χαρούδα**. Συνεχίζοντας από τον νότο οι μικροί οικισμοί διαδέχονται ο ένας τον άλλο και προς την ακτή και προς το εσωτερικό του όρμου του **Μέζαπου**, με το μικρό ομώνυμο λιμάνι στο βάθος του. Από τις γραφικότερες παραλιακές περιοχές της Μέσα Μάνης, με τα ερείπια του βυζαντινού και φράγκικου κάστρου της **Μαΐνης** στην άκρη της μικρής χερσονήσου, που κλείνει στον όρμο στα δυτικά, και με την θέση της αρχαίας πόλης **Μέσσα** νοτιότερα, φημισμένης για τα πολλά περιστέρια

Στο διατηρητέο παραδοσιακό τμήμα της Αρεόπολης η **πλακόστρωτη πλατεία της 17ης Μαρτίου 1821**, συντηρεί τις ιστορικές μνήμες. Εδώ, έξω από την **εκκλησία**

των **Ταξιαρχών**, την ημέρα εκείνη, οι Μανιάτες, με επικεφαλής τον **Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη**, ευλόγησαν τα όπλα τους και άρχισαν τον Αγώνα, απελευθερώνοντας στις 23 Μαρτίου την Καλαμάτα. Ο ιστορικός ναός των Ταξιαρχών, του 17^{ου} αιώνα, χτισμένος από καλά κατεργασμένους λίθους, είναι σταυροειδής με δεκάπλευρο τρούλο και δεκάπλευρη αψίδα και έχει ιδιαίτερα αξιόλογο γλυπτό διάκοσμο. Έχει ανακηρυχθεί διατηρητέο μνημείο. Διατηρητέα μνημεία έχουν ανακηρυχθεί και οι εκκλησίες του **Αγίου Ιωάννη Προδρόμου**, καμαροσκέπαστη με χτιστό τέμπλο και τοιχογραφίες του 1746, του **Αγίου Πολυκάρπου**, καμαροσκέπαστη με τρίπλευρη αψίδα και τοιχογραφίες των τελευταίων βυζαντινών χρόνων, των **Αγίων Πάντων**, σε ερειπωμένο μοναστήρι στη θέση Ξιραριάνα, καμαροσκέπαστη με χτιστό τέμπλο και αγιογραφίες λαϊκής τέχνης και της **Παναγίας Τσιπιώτισσας**, καθολικό μοναστηρίου επίσης, σταυροειδής δικιόνιος με οκτάπλευρο τρούλο χτιστό τέμπλο και μεταβυζαντινές τοιχογραφίες.

Διατηρητέα μνημεία έχουν ανακηρυχθεί και οι σημαντικοί πύργοι της Αρεόπολης. Ο **πύργος Μαυρομιχάλη**, τετραώροφος, με μεγάλο κτιριακό συγκρότημα γύρω του και πανύψηλο μαντρότοιχο, που τον κάνει πραγματικό φρούριο, το μεγαλύτερο κτίριο της ευρύτερης περιοχής – γι' αυτό, άλλωστε, χρησιμοποιήθηκε πολλά χρόνια σαν σχολαρχείο. Με την αναπαλαίωση του θα αποτελέσει τον χώρο φύλαξης των διάσπαρτων στη Μάνη ευρημάτων. Επίσης, ο **πύργος Πικουλάκη**, τριώροφος, με διώροφο καλοχτισμένο πυργόσπιτο, που με την αναπαλαίωση του θα μετατραπεί σε μουσείο. Εδώ λίγοι ηλικιωμένοι Μανιάτες σταμάτησαν το 1826 τους Αγαρηνούς του Αιγυπτίου Ιμπραήμ, που ήθελαν να καταλάβουν τη Μάνη, για να τους ρίξουν στη συνέχεια με τα δρεπάνια οι Μανιάτισσες στη θάλασσα του Διού. Και ο **πύργος Καπετανάκου** με ισόγειο και δυο ορόφους, που έχει αναστηλωθεί από τον ΕΟΤ και λειτουργεί ως παραδοσιακός ξενώνας του.

2.2. ΛΙΜΕΝΙ

Ένας άλλος πύργος, ιστορικός και σπουδαίος, βρίσκεται στο **Λιμένι**, το επίγειο της Αρεόπολης, 4 χλμ. βόρεια, σε κλειστό όρμο με μεγάλη σημασία τα περασμένα χρόνια, αφού χρησίμευε ως βάση για τις ναυτικές εξορμήσεις. Είναι ο **πύργος του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη**, κτιριακό συγκρότημα, που μετατρέπεται σε μουσείο της Μέσα Μάνης και των Μαυρομιχαιτών. Το κυρίως κτίριο αποτελείται από ένα μεγάλο μακρόστενο οίκημα-το παλάτι-και έναν από τετραώροφο πύργο συνέχεια της νότιας πλευράς του. Εδώ, στον πύργο του τελευταίου μπέη της Μάνης, έγιναν οι συνεννοήσεις και οι προετοιμασίες για τον ξεσηκωμό των Ελλήνων το 1821, εδώ ήταν το στρατηγείο των Μανιατών και κατά την διάρκεια του Αγώνα. Κοντά βρίσκεται το **μοναστήρι της Παναγίας Ερέτριας** (Βρετής), χτισμένο το 1731, με αγιογραφίες λαϊκής τέχνης στον σταυρεπίστεγο ναό του .

Στο Λιμένι, με δυνατότητες, για καλή διαμονή, μπορεί κανείς να απολαύσει τη θάλασσα. Όπως άλλωστε, σε όλη τη περιοχή, με το **Νέο Οίτυλο** βορειότερα και τη παραλία στο **Καραβοστάσι** στο βάθος του κλειστού όρμου. Λίγο πιο πάνω βρίσκεται το **Οίτυλο**, χτισμένο στη θέση της ομηρικής πόλης, με σημαντική ιστορία ως τα νεώτερα χρόνια. Εδώ υπάρχουν οι εκκλησίες του **Αγίου Γεωργίου** και της **Μεταμόρφωσης του Σωτήρα**. Κοντά η **μονή Ντεκούλου**, του 18^{ου} αιώνα. Και απέναντί στο εσωτερικό, το **μεσαιωνικό κάστρο της Κελέφας**, που δεσπόζει πάνω

από το Νέο Οίτυλο. Έχει σχήμα πενταγώνου και πέντε προεξοχές που μοιάζουν με πύργους χωρίς παράθυρα, ενώ ο τοίχος του είναι σε αρκετά σημεία γκρεμισμένος .

2.3. ΜΕΖΑΠΟΣ

Από τον Μέζαπο ως τον άλλο φιλόξενο όρμο της νοτιοδυτικής ακτής, του Γερολιμένα, οι εικόνες μιας Μάνης μακρινής, αλλά και πολύ κοντινής ταυτόχρονα, διαγράφονται όπου και εάν στρέψει το βλέμμα του ο επισκέπτης. Πύργοι παντού . Οι πιο πολλοί στους οικισμούς **Νόμια, Κοίτα, Κάτω και Άνω Μπουλαριοί**. Και παντού βυζαντινές εκκλησίες. Ο παλιός μικροσκοπικός Άγιος Παντελεήμων του 10^{ου} αιώνα και ο Άη Στράτηγος του 11^{ου} αιώνα στους Μπουλαριούς. Ο μικρός Άγιος Προκόπιος από τα χρόνια της εικονομαχίας και οι Άγιοι Σέργιος και Βάκχος του 12^{ου} αιώνα με θαυμάσιο διάκοσμο στην Κοίτα. Δυτικά, στην ακτή, πάνω σε απόκρημνό βράχο, η **αρχαία Ιπτόλα**. Το νότιο τμήμα της χερσονήσου μπορεί να το γνωρίσει ο ταξιδιώτης και από τη θάλασσα. Καΐκια κάνουν εκδρομικό περίπολο και από τον Μεζάπο και τον Γερολιμένα

2.4. ΓΕΡΟΛΙΜΕΝΑΣ

Ύστερα, στη νότια πλευρά της χερσονήσου, περιμένει τον ταξιδιώτη γραφικός και παραδοσιακός ο Γερολιμένας, στο μύχο του ομώνυμου όρμου, που ορίζεται δυτικά, από το ακρωτήριο **Κάβο Γκρόσσο**. Από τον Γερολιμένα ο δρόμος ακολουθεί την ακτή προς τα νοτιοανατολικά. Ο οικισμός **Άλικα** κάνει εντονότερες τις εντυπώσεις του οδοιπορικού και μετά η **Κυπάρισσος** με ξεχωριστό αρχαιολογικό ενδιαφέρον. Εδώ βρισκόταν η **αρχαία Καινήπολις**, σημαντική πόλη του Κοινού των Ελευθερολακώνων στη δυτική Μάνη. Κατάλοιπα των ρωμαϊκών χρόνων υπάρχουν κοντά στη θάλασσα. Από τις πολλές εκκλησίες, τρεις βασιλικές είναι μνημεία από τα παλαιοχριστιανικά χρόνια .

Μετά τα βλέμματα του ταξιδιώτη αιχμαλωτίζονται από τους πύργους στη **Βάθεια**, “**το μεγαλόπρεπο Μπαλκόνι του Πελάγου**”, τον παλιό και σπουδαίο μανιάτικο οικισμό . Οι πύργοι, τα σπίτια , οι εκκλησίες της στριγμωμένα στην κορυφή, μια μαγεία του τοπίου, ένα χρώμα μοναδικό και κάτω από την απέραντη γαλάζια θάλασσα . Από τους πύργους της αρκετοί έχουν αναστηλωθεί από τον ΕΟΤ και λειτουργούν ως παραδοσιακοί ξενώνες . Το όμορφο τοπίο της παλιάς μανιάτικης καστροπολιτείας με την πρώτη ματιά σε αφήνει άφωνο για την άγρια και επιβλητική ομορφιά του .

Στο δήμο Οιτύλου διοργανώνονται διάφορες εκδηλώσεις. Εορτασμοί της απελευθέρωσης και ο Αθλητικός Όμιλος Μάνης “Ο Νίκαρδρος” διοργανώνει σκοπευτικούς αγώνες.

Κάθε καλοκαίρι γίνονται στο Γερολιμένα κολυμβητικοί αγώνες.

2.5. ΤΑ ΣΠΗΛΑΙΑ ΤΟΥ ΔΙΡΟΥ & ΤΟ ΝΕΟΛΙΘΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Νότια από την Αρεόπολη, πάνω από τον πρώτο πανέμορφο όρμο, κατεβαίνοντας τη δυτική ακτή της Μέσα Μάνης, τον όρμο του Διρού, ζωγραφισμένο τοπίο από τα σχήματα των βράχων του, αποκαλύπτουν εδώ και χρόνια τα μυστικά τους τα **σπήλαια του Διρού**. Από τα πιο σημαντικά φυσικά αξιοθέατα της Ελλάδος, αλλά και από τους χώρους με σπάνια αρχαιολογική αξία. Η **Βλυχάδα ή (Γλυφάδα)**, η **Αλεπότρυπα** και το **Καταφύγι**. Εξερευνημένα τη δεκαετία του 1950 από το ζεύγος των σπηλαιολόγων Ιωάννη και Άννας Πετρόχειλου, με ευρήματα της νεολιθικής εποχής από τις αρχαιολογικές έρευνες, που ακολουθούσαν και αξιοποιημένα τουριστικά, δέχονται χιλιάδες επισκέπτες, προκαλώντας τον θαυμασμό τους.

-Η ΒΛΥΧΑΔΑ

Ένα από τα ωραιότερα λιμναία σπήλαια του κόσμου, σχεδόν στο ύψος της θάλασσας. Έχει συνολική έκταση 33.400 τμ., στην οποία έχουν εξερευνηθεί διάδρομοί 5.000 μ. Ήταν γνωστό ότι υπήρχε από το 1900, αλλά εξερευνήθηκε για πρώτη φορά το 1949 από τον Ιωάννη Πετρόχειλο. Οι έρευνες έφεραν στο φως **απολιθώματα ζώων** πριν από δυο εκατομμύρια χρόνια. Η θερμοκρασία στο εσωτερικό του κυμαίνεται από 16 ως 20 βαθμούς Κελσίου, ενώ η θερμοκρασία του νερού είναι 12 βαθμοί. Η ξενάγηση γίνεται με **βάρκα** και σε ένα τμήμα του με τα πόδια. Η διαδρομή στο **λιμναίο τμήμα**, σε μήκος δυόμισι χιλιομέτρων, αφήνει αλησμόνητες εντυπώσεις, καθώς η βάρκα γλιστράει ανάμεσα σε ονειρικούς σχηματισμούς από σταλαγμίτες και σταλακτίτες και την αντανάκλαση τους στο νερό - ροζ και λευκά διαμερίσματα, κρεμαστές κλίνες νεραϊδών, κόκκινη αίθουσα κ.α.

-Η ΑΛΕΠΟΤΡΥΠΑ

Ένα από τα **σημαντικότερα σπήλαια** σε παγκόσμιο επίπεδο λόγω των ευρημάτων, που δείχνουν ότι κατοικήθηκε τουλάχιστον από το 5300 π.χ. Βρίσκεται σε μικρή απόσταση από την Βλυχάδα, στα ανατολικά της και έχει έκταση 6.500 τμ.-τα 600τμ. χερσαίο έδαφος και τα υπόλοιπα περάματα υπόγειου ποταμού. Ανακαλύφθηκε το 1958 και εξερευνήθηκε από το ζεύγος Πετρόχειλου. Η μέση θερμοκρασία του είναι 19 βαθμοί Κελσίου, ενώ του νερού 18 βαθμοί. Οι **αρχαιολογικές έρευνες**, που άρχισαν το 1970 υπό τον αρχαιολόγο Γιώργο Α. Παπαθανασόπουλο, απέδειξαν ότι το σπήλαιο που είχε πηγές πόσιμου νερού, χρησιμοποιήθηκε κατά την **νεώτερη νεολιθική περίοδο (4000-3000 π.χ.)** ως καταφύγιο, κατοικία, εργαστήριο, αποθήκη αγαθών, αλλά και ως τόπος λατρείας κι νεκροταφείο. Τα ευρήματα είναι πολλά, ποικίλα και τέτοιας ποιότητας, που καταδεικνύουν την ανάπτυξη ενός πολυάνθρωπου κέντρου με εμπορικό και ναυτικό, άλλα και αγροτικό χαρακτήρα. Βρέθηκαν εργαλεία από λίθο, κόκαλο και οψιανό, κεραμικά, σύνεργα υφαντικής, κοσμήματα, πήλινα και μαρμάρινα ειδώλια, αλλά και σκελετοί ανθρώπων και ζώων. Με την ολοκλήρωση των απαραίτητων μελετών και έργων υποδομής, η Αλεπότρυπα θα μπορεί να υποδεχτεί το κοινό. Οι επισκέπτες των σπηλαιοίων μπορούν πάντως να θαυμάσουν τα πιο αντιπροσωπευτικά ευρήματα στο **Νεολιθικό Μουσείο Διρού** στην είσοδο της Αλεπότρυπας.

-ΤΟ ΚΑΤΑΦΥΓΓΙ

Το τρίτο σπήλαιο του Διρού, μισό χιλιόμετρο πριν από τη Βλυχάδα και την Αλεπότρυπα, στην αριστερή πλευρά του δρόμου. Έχει έκταση 2.700 τμ. Και το μήκος των διαδρόμων φτάνει σε 700 μ.

3. ΔΗΜΟΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΝΗΣ

Ο δήμος Ανατολικής Μάνης, με έδρα τον Κότρωνα και πληθυσμό 2.125 κατοίκους, αποτελείται από έξι δημοτικά διαμερίσματα (Δρυμός, Έξω Νύφι, Κοκάλα, Κότρωνα, Λάγια, Πύρριχος) και 42 οικισμούς. Δυτικά συνορεύει με το δήμο Οιτύλου, βόρεια με το δήμο Γυθείου και ανατολικά βρέχεται από τον Λακωνικό κόλπο που συναντάει το Μεσσηνιακό στο ακρωτήριο Ταίναίρο.

3.1. ΚΟΤΡΩΝΑΣ

Ως κορύφωση του γήινου στοιχείου η πέτρα αγωνίζεται να αποδείξει ότι μπορεί συναντώντας το υγρό πλημμύρισμα να αποκτήσει την πλαστικότητα μιας αρχέγονης ροής όπου η διαφάνεια γίνεται καθαρότητα και η αλμύρα γνησιότητα. **Δαντελωτές ακτές, παραδοσιακοί πύργοι και πέτρινα σπίτια**, ο **Κότρωνας**, προσφέροντας καλή διαμονή, θαυμάσιο θαλάσσιο περιβάλλον και καλό καταφύγιο για τα σκάφη αναψυχής, συγκεντρώνει ξεχωριστό ενδιαφέρον. Ο Κότρωνας είναι το μεγαλύτερο παραθαλάσσιο χωριό της Ανατολικής Μάνης, φημίζεται για τις υπέροχες παραλίες. Εδώ βρισκόταν η **αρχαία Τεθρώνη**, ενώ σε μικρή απόσταση στέκονται σιωπηλοί οικισμοί Ριγανόχωρα και Γονέα, με το μοναστήρι του Σωτήρα κοντά της.

Από τον Κότρωνα ο ταξιδιώτης μπορεί να επιστρέψει στην Αρεόπολη, παίρνοντάς τον δρόμο προς τα βορειοδυτικά. Στη μέση της απόστασης, κοντά στον οικισμό Κάβαλος, η θέση της **αρχαίας πόλης Πύρριχος** θα του θυμίσει ότι ολοκληρώνει ένα οδοιπορικό σε μια περιοχή, όπου η ανθρώπινη παρουσία είναι συνεχής εδώ και 6000 χρόνια.

3.2. ΤΑΙΝΑΙΡΟ

Νοτιότερα, μια φυσιολατρική διαδρομή στις Απολήξεις της Χερσαίας Ελλάδας – αλλά και της Ευρώπης – με την αισθητική απόλαυση μιας πολύπτυχης εξερεύνησης την **Απολλώνια ομορφιά** των βουνών με τους αφροντυμένους όρμους και τις νεροσυρμές των ανέμων του πελάγου. **Μετέωροι βράχοι, λίθινες ανθρώπινες οπτασίες** αγναντεύουν τις γαλαζόπλωρες ρότες στο πέλαγος να χάνονται στα βάθη ενός αρχέγονου ονείρου απολαμβάνοντας τις αναγεννητικές αύρες ενός κυανού ουρανού. Σύμφωνα με τη μυθολογία έλαβε το όνομα του από τον γιο του Ποσειδώνα, Ταίναίρο.

3.3. ΠΟΡΤΟ ΚΑΓΙΟ

Επιστρέφοντας , προς τον βορρά, αλλά στην ανατολική ακτή, πρώτα υποδέχεται τον επισκέπτη το **Πόρτο Κάγιο**, στον θαυμάσιο όρμο του. **Ευλισμένος οικισμός** κουρνιάζει στους ιρισμούς της θαλάσσιας άμμου κατευθύνοντας τα αποδημητικά θαλασσοπούλια σε μια νηοπομπή αντάμωσης με τους ναυσίθους κάθε εποχής. Εδώ, όπου έχουν βρεθεί κατάλοιπα ταφών και επιγραφές, βρισκόταν η **αρχαία Ψαμαθούς**. Ψηλά στη βόρεια πλευρά υπάρχουν ίχνη από το φράγκικο κάστρο της Μεγάλης Μαΐνης. Ονομάστηκε Πόρτο Κάγιο πιθανότατα από τη φραγκική ονομασία του λιμάνι των ορτυκιών, μια και τα ορτύκια συγκεντρώνονται στην περιοχή πριν πετάξουν για θερμότερα κλίματα.

Από το Πόρτο Κάγιο, με τις πλαγιές του Σαγγιά να πέφτουν απότομα στον Λακωνικό κόλπο, αλλά και τα λιμανάκια σκάλες στον Άγιο **Κυπριανό**, την **Κοκάλα** και το **Σολοτέρι**, μέχρι τον Κότρωνα στο βάθος του μεγάλου όρμου του στο βορρά . Ο Άγιος Κυπριανός, παραδοσιακός παραλιακός οικισμός με σμαραγδόφωτα νερά. Στην Κοκάλα, άλλο ένα σημείο της Χερσαίας Ελλάδας, η θάλασσα δεν βρίσκει τη χρωστική της έκφραση όσο σ' αυτόν τον αμφιθεατρικό δομημένο ορμίσκο όπου τα νέφη χαριεντίζονται με το κύμα. Το γραφικό λιμανάκι με τον καθρεφτιζόμενο ναό εντυπωσιάζει τον επισκέπτη. Στο χωριό και τις γύρω περιοχές κυριάρχησαν οι **Ρικιάνοι** και ορισμένοι **Καντηριάνοι** και **Κουβαριάνι**. Σπουδαίος ο δικογχος Βυζαντινός ναός του Αγ. **Ιωάννη** του 13^{ου} αιώνα έξω από το χωριό.

Περνώντας από το μικρό **οροπέδιο της Λάγειας**, σε ύψος πάνω από 300 μ. θα συναντήσει ο επισκέπτης έναν εντυπωσιακό χωριό με αρχιτεκτονική ιδιαιτερότητα συγχρωτίζει τα βήματα τους χτες με το σήμερα σε μια σύνθεση που αποπλίζει και τον απαιτητικότερο θηρευτή λίθινων οικιστικών δημιουργημάτων. Η όμορφη Λάγια παρουσιάζει έντονο Μανιάτικο χρώμα με τα πολυσύνθετα λίθινα Πυργοτειχίσματα και τους χαρακτηριστικούς **Κόλουργους Πύργους** όπως του **Μαυροδακάκου** και του **Γιαννόγγονα**. Υπάρχουν αξιόλογοι ναοί, όπως του Αγ. Νικολάου, του Αγ. Ζαχαρία και του Αη Στρατηγού .

Μανιάτικα αετοχώρια σκαρφαλωμένα και διακλαδωμένα σε απότομες πλαγιές και ανθομύριστο παρατηρητήριο του Πελάγου, η Έξω και η Μέσα Νύφι. Τα προεπαναστατικά Πυργίσματα, παραμένουν ακόμη στις οχυρές θέσεις, σαν φυλακές της Μανιάτικης παράδοσης και νοτιότερα η γραφική πλατεία του Αγ. **Δημητρίου** με το παραδοσιακό παζάρι. Το 1862 οι οικογένειες **Μπουρίκου** και **Βεντίκου** είχαν κηρύξει τοπικό πόλεμο και σήμερα διακρίνουμε τους επιβλητικούς και πολυώροφους Πύργους .

Αγρίλια, εκτεθειμένο στις ανασαιμιές του Ποσειδώνα, με το όμμα προς τον ορίζοντα, γνήσιο παραδοσιακό χωριό της Μάνης, με τους λουλουδιασμένους Πέτρινους Πύργους και την υπέροχη θέα προς το Λακωνικό, διατηρεί όλη τη Μανιάτικη μεγαλοπρέπεια και αποτελεί μια **πολύτιμη κιβωτό** της. Είναι γενέτειρα του **Νίκου Κατσικάρου** που έγραψε την “Βεντένα εν Μάνη”.

Φλομοχώρι, αντιπροσωπευτικό δείγμα της εύοσμης Μανιάτικης γης, κυριαρχεί στο τοπίο. Αυτονομημένοι “Υψίκορμοι Πύργοι” λογχίζουν το Μανιάτικο Ουρανό. Ξεχωρίζουν οι Βυζαντινοί ναοί των Αγ. **Ασωμάτων** και η **Αγία Βαρβάρα** .

Λουκάδικα ή κάστρο της Κολοκυθιάς, κόσμημα της παράδοσης σε περίοπτη θέση με πανοραμική θέα. Πέτρινες οπτασίες του παρελθόντος εξυμνούν την αίγλη και το μεγαλείο του κάστρου της Κολοκυθιάς που αναφέρεται στα χρονικά του **St. Magno** το έτος 1463 .

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

➤ Κολοκυθοκορφάδες

Υλικά :

- 1 μάτσο κορφάδες
(γύρω στο 1 κιλό)
- μια χούφτα λουλούδια
- 3-4 μικρά κολοκυθάκια
- 1 κρεμμύδι ψιλοκομμένο
- 2-3 σκελίδες σκόρδο
- 2 ντομάτες ψιλοκομμένες
 - ½ φλιτζάνι λάδι
 - αλάτι και πιπέρι
- λίγα φρέσκα φύλλα δυόσμου

Καθαρίζετε τις κορφάδες και τις πλένετε. Αφαιρείτε το σκληρό που έχουν τα λουλούδια στο εσωτερικό τους.

Τσιγαρίζετε λίγο το κρεμμύδι στο μισό λάδι. Ρίχνετε πάνω στο κρεμμύδι τις πλυμένες κορφάδες, τα λουλούδια και τα κολοκυθάκια καθώς και το σκόρδο κομμένο φετάκια. Σκεπάζετε την κατσαρόλα και αφήνετε τα λαχανικά να “πέσουν”, δηλαδή να αχνιστούν με τα νερά τους. Όταν μαραθούν λίγο, ρίχνετε τις ντομάτες, το υπόλοιπο λάδι και λίγο αλάτι. Αν χρειάζεται νερό, προσθέστε λίγο κάθε φορά και, κατά προτίμηση, βραστό για να μη σταματάει η βράση του φαγητού. Όταν μαλακώσουν, ξεσκεπάζετε την κατσαρόλα για να εξατμιστούν τα υγρά και να μείνει το φαγητό με τη σάλτσα του. Δοκιμάστε αν χρειάζεται να προσθέσετε αλάτι. Βάλτε και το πιπεράκι.

Σερβίρετε τις κορφάδες χλιαρές με σκληρό κατσικίσιο τυρί

➤ **Κοτόπουλο Μπαρδουνιώτικο**

Υλικά :

- 1 κοτόπουλο
- 1 ½ φλιτζάνι λάδι
- 4 –5 κρεμμύδια
- 3 ντομάτες
- άσπρο σκληρό τυρί
- αλάτι, πιπέρι

Παίρνετε ένα κοτόπουλο χωριάτικο κομμένο σε κομμάτια. Το πλένετε καλά και το στραγγίζετε. Το ροδίζετε σε μια κατσαρόλα με αρκετό λάδι. Μετά προσθέτετε τα κρεμμύδια χοντροκομμένα. Όταν ροδίσουν, ρίχνετε τμηματικά νερό και το αφήνετε να σιγοβράσει αρκετή ώρα. Προσθέσετε αλάτι, πιπέρι και φρέσκια ψιλοκομμένη ντομάτα. Λίγο πριν να ολοκληρωθεί το βράσιμο, προσθέτετε άσπρο τοπικό τυρί, κομμένο σε χοντρά κομμάτια

Σημείωση : Μπαρδουνοχώρια λέγονταν τα χωριά του Ταυγέτου, από το Παρόρι ως τους βράχους της Γιάτρισσας

➤ **Πιταρούδες**

Υλικά :

- 1 ½ κιλό διάφορα λαχανικά,
όπως σπανάκι
(περίπου ¾ του κιλού)
παπαρούνες, καυκαλίδες,
πεθερόκια, σέλινα
κρεμμυδόφυλλα, μαρούλια,
αντίδια, δυόσμο
 - 1/2κιλό αλεύρι
 - ½ κιλό λάδι
 - αλάτι

Με τη δόση αυτή ετοιμάζονται 50 κομμάτια περίπου. Χρειάζονται 5 φύλλα. Καθαρίζουμε, πλένουμε, στεγνώνουμε και κόβουμε πολύ ψιλά τα χόρτα. Ετοιμάζουμε ζύμη και ανοίγουμε φύλλα. Επάνω στο μισό φύλλο βάζουμε λίγα χόρτα , τα απλώνουμε ομοιόμορφα, ραντίζουμε με 2-3 κουταλιές λάδι τα χόρτα και τα σκεπάζουμε με το άλλο μισό φύλλο, πιέζοντας και γυρίζοντας τις άκρες προς τα πάνω ώστε να μην φύγουν τα χόρτα στο ψήσιμο. Ανάβουμε φωτιά με ξύλα, βάζουμε τη σιδηροστιά και τοποθετούμε μια πλάκα πέτρινη πάχους 2-3 εκ. να κάψει καλά. Επάνω στη πλάκα βάζουμε την πιταρούδα και, όταν ροδίσει από τη μια πλευρά τη γυρίζουμε από την άλλη. Έτσι τελειώνουμε όλη τη ζύμη και τα χόρτα. Κάθε πιταρούδα που ετοιμάζουμε τη σκεπάζουμε με λαδόχαρτο και χοντρό ύφασμα για να διατηρείται ζεστή.

Όταν ψηθούν όλες, τις βάζουμε σ' ένα ταψί και τις ραντίζουμε μία μία με λάδι (μισό κιλό περίπου για όλες), τις αφήνουμε και τις κόβουμε σε τετράγωνα κομμάτια με πλευρά 10 εκ. περίπου.

➤ **Λαλάγγια**

Υλικά :

- 180γρ. λάδι
- 1 κιλό αλεύρι
- 1 κουταλάκι αλάτι
- αρκετό λάδι
για το τηγάνισμα

Διαλύουμε τη μαγιά με λίγο νερό και κάνουμε μια ρευστή ζύμη με ένα ποτήρι αλεύρι. Αφήνουμε τη ζύμη να γίνει και να διπλασιαστεί σε όγκο. Τρίβουμε καλά το υπόλοιπο αλεύρι με το λάδι και το αφήνουμε δυο ώρες για να απορροφήσει όλο το αλεύρι. Αφού ετοιμαστούν όλα, διαλύουμε τη μαγιά με λίγο νερό, προσθέτουμε λίγο λίγο το τριμμένο με το λάδι αλεύρι μέχρι να το πάρει όλο και να γίνει ζύμη κανονική (όπως το ψωμί). Τη σκεπάζουμε και την αφήνουμε να φουσκώσει δυο ώρες περίπου. Κατόπιν κόβουμε μικρά κομματάκια και πλάθουμε λεπτά κορδόνια. Τα διπλώνουμε σε θηλιές και τα ρίχνουμε στην κατσαρόλα με αρκετό καυτό λάδι να ψηθούν. Τα βγάζουμε με τρυπητή κουτάλα και τα τοποθετούμε σε τρυπητό να στραγγίσουν το λάδι.

Σερβίρονται ζεστά ή κρύα με τυρί.

➤ **Τσιγαρολάχανα**

Υλικά :

- 1 κιλό αρωματικά άγρια χόρτα
(αυτά που βάζουμε στις πίτες :
λάπατα, αγριοσπάνακα,
σκατζίκια, μυρώνια,
παπαρούνες κ.λπ.)
- 1 κρεμμύδι ψιλοκομμένο
- 1 κουταλιά πελτέ
- ½ φλιτζάνι ελαιόλαδο
- αλάτι, πιπέρι

Καθαρίστε και πλύνετε καλά τα χόρτα. Τσιγαρίστε το κρεμμύδι στο μισό λαδάκι με προσοχή, να μαραθεί χωρίς να μαυρίσει. Ρίξτε τα χόρτα με τα νερά που έχουν συγκεντρώσει από το πλύσιμο, σκεπάστε την κατσαρόλα και αφήστε τα σε σιγανή φωτιά να αχνιστούν. Αν χρειαστεί, ρίξτε και λίγο νεράκι να μισοβράσουν. Τότε αραιώστε τον πελτέ σε λίγο καυτό νερό και ρίξτε τον στα χόρτα μαζί με το υπόλοιπο λάδι και λίγο αλάτι. Παρακολουθείτε διαρκώς το φαγητό για να προσθέσετε νερό αν χρειαστεί. Πασπαλίστε με πιπεράκι ανάλογα με το γούστο σας. Δοκιμάστε το αλάτι. Τρώγονται ζεστά, χλιαρά ή κρύα και είναι το ίδιο καλά.

Σημείωση :

Όταν τα χόρτα μισοβράσουν, μπορείτε να προσθέσετε και ένα φλιτζάνι μισοβρασμένα και σουρωμένα μαυρομάτικα φασόλια. Τα αφήνετε να τελειώσουν το βράσιμό μαζί και να πάρουν τη γεύση και το άρωμα των χόρτων

➤ **Χοιρινό παστό Λακωνίας**

Σφάζουμε το γουρούνι, το καθαρίζουμε και το κρεμάμε να στεγνώσει και να παγώσει. Την άλλη μέρα το κόβουμε στη μέση κατά μήκος και μετά κόβουμε λωρίδες πλάτους 8-10 εκ. Κάθε λωρίδα τη χαράζουμε σε τετράγωνα κομμάτια αλλά το χάραγμα να φτάσει ως το λίπος και να μη χωρίσει τελείως.

Αλατίζουμε τις λωρίδες σε αναλογία 3%, τις βάζουμε σε ξύλινη σκάφη και τις αφήνουμε πέντε ημέρες για να απορροφηθεί το αλάτι. Τις τοποθετούμε σε ξύλινο κύκλο ή μέσα στο τζάκι και καίμε από κάτω κλαδιά ελιάς, πορτοκαλιάς, κυπαρισσιού, θυμαριού, σφάκας. Πρέπει να εισχωρήσει η φωτιά και ο καπνός μέσα στο κρέας με σκοπό να το αφυδατώσει για να διατηρηθεί και να πάρει ωραίο άρωμα. Το καπνισμένο χοιρινό διατηρείτε πού καιρό. Μετά κόβουμε τα χαραγμένα τετράγωνα κομμάτια, τα πλένουμε με ζεστό νερό και τα βράζουμε σε καζάνι με λίγο νερό και αρκετό λίπος. Όταν κοντεύει να βράσει το κρέας, προσθέτουμε φλούδες πορτοκαλιού, μπαχαρικά και κανελογαρίφαλα.

Όταν βράσει το σβήνουμε με κρασί σε αναλογία 1%, κατεβάζουμε το καζάνι από τη φωτιά, το αφήνουμε να κρύνει καλά και τοποθετούμε το παστό με σειρά σε πήλινο σκεύος (πιθάρι).

Προσθέτουμε αρκετό λίπος για να σκεπαστεί το κρέας και το φυλάμε σε δροσερό και σκοτεινό μέρος. Διατηρείται ένα χρόνο .

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ - ΠΗΓΕΣ

1. Ανεξερεύνητη ΠελοπόννησοςΣ. Ψημένος
Road Εκδόσεις
Ιανουάριος 1998
- 2.ΜυστράςΝίκου Β. Γεωργιάδη
1985
3. Πελοπόννησος.....Ε. Καρποδίνη-Δημητριάδη
Αρχαιολόγος
Εκδοτική Αθηνών 1985
- 4.Μονεμβασιά.....Κώστας Σπ. Μεντής
Εκδόσεις Μεντή 2000
5. Μάνη.....Κώστας Σπ.Μεντής
Εκδόσεις Μεντή 2000
6. Το Μυκηναϊκό Ανάκτορο του Μενέλαου και της Ελένης.....Θεόδωρος Σπυρόπουλος
Καθηγ.Πανεπιστημίου
Μαρτιος2002
- 7.Δήμος Πελλάνας, “οδηγός για τον επισκέπτη”.....Έκδοση Δήμου Πελλάνας
8. Οδηγός Λακωνίας.....Εκδοτική Σπάρτης
- 9.Λακωνία.....Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Λακωνία
Εκδοση ARTIME ΕΠΕ
- 10.Τα μονοπάτια του Ταυγέτου.....Ε Ο Σ
Β. Γεωργιάδη
- 11.Περιοδικό Oxygen , “Trekking.....Τεύχος 7
Μάρτιος 2001
- 12.Περιοδικό “Μάνη”Τεύχος 4, Μάιος-Ιούνιος 2002
Τεύχος 5,Ιούλιος-Αύγουστος2002
- 13.Λακωνία, Πελοπόννησος.....Σύνδεσμος Φάριδος Μελιτίνης
2002

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

- 1.Μανιάτικη Αλληλεγγύη.....Αρ. Φύλλου 38, Μάιος 2002
- 2.Λακωνικός Τύπος.....Αριθμός 1483, Ιούνιος 2002
- 3.Λακωνία 97.....Έκδοσή Ιδιομορφή
Ιούνιος-Οκτώβριος 1997
- 4.Περιηγητής της Λακωνίας.....Έκδοση Ιδιομορφή
No 1, 2, 3, 4, 5
1995-2002